CIIMU
institut d'infància
i món urbà

Ajuntament de Barcelona
Diputació de Barcelona
Universitat de Barcelona
Universitat Autònoma de Barcelona

Universitat Oberta de Catalunya

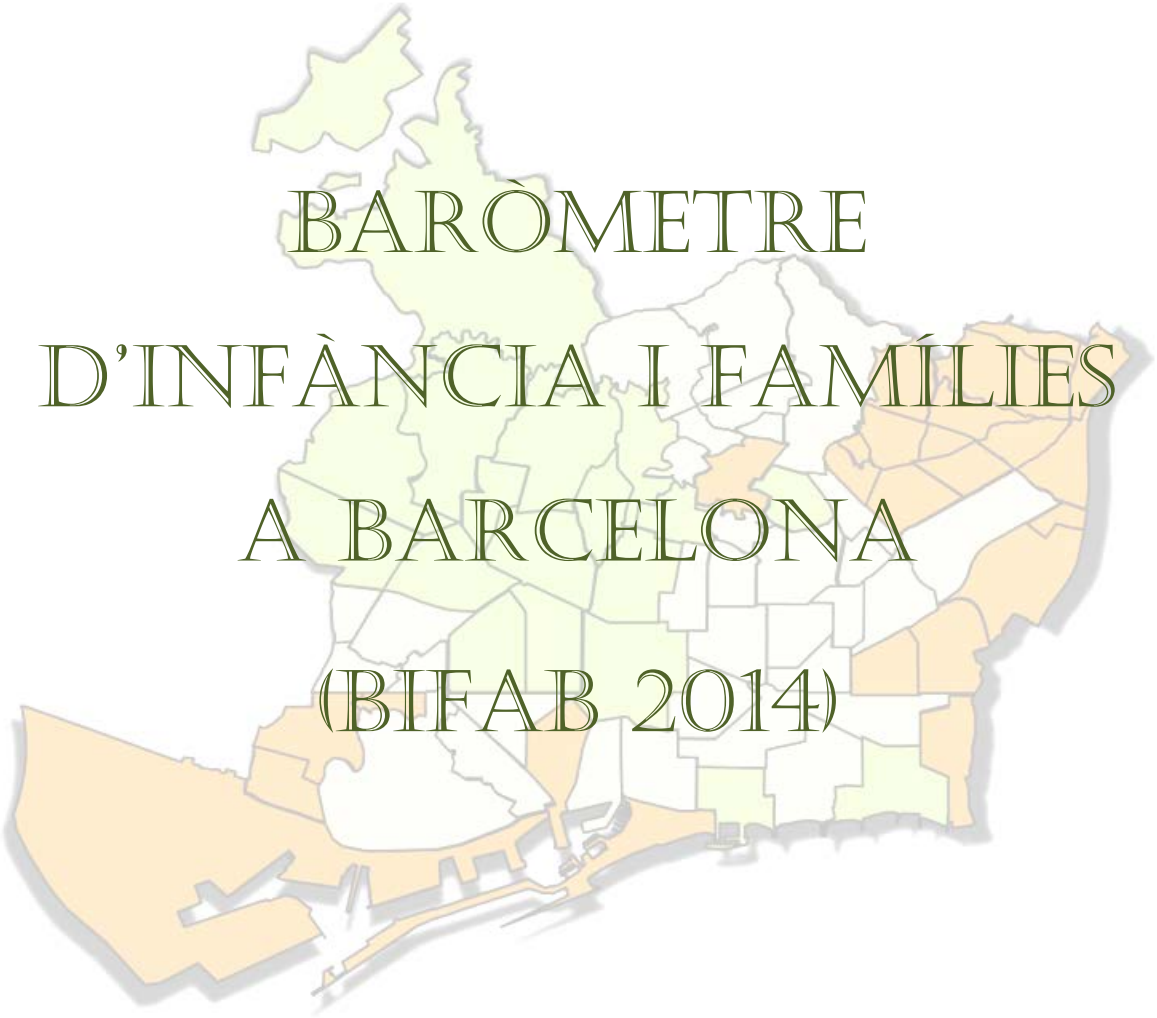

BARÒMETRE D'INFÀNCIA I FAMÍLIES A BARCELONA (BIFAB 2014)

BARÓMETRE DE LA INFÀNCIA I LES FAMÍLIES A BARCELONA, 2014

EQUIP DE TREBALL

INSTITUT D'INFÀNCIA I MÓN URBÀ (CIIMU)

Coordinació general

Carme Gómez Granell

Equip de recerca

Pau Marí Klose, Marga Marí Klose, Albert Julià Cano i Sandra Escapa

Treball de Camp

Gabinet d'Estudis Socials i Opinió Pública (GESOP)

Revisió i edició de textos

Lourdes Martínez Prats

Índex

1. Baròmetre d'Infància i Famílies a Barcelona (BIFAB). Primera Onada: Anàlisi de les condicions de vida dels infants a la ciutat.

- 1.1. Introducció
- 1.2. La infància en temps de crisi
- 1.3. Metodologia del BIFAB

2. Característiques de les llars amb infants i dels Estrats de Barcelona

- 2.1. Característiques de les llars amb infants
- 2.2. Característiques dels Estrats de Barcelona segons el RFD

3. Situació econòmica de les famílies, nivells de desigualtat i privació

- 3.1. Indicadors de desigualtat
- 3.2. Indicadors de privació material
- 3.3. Situació laboral de les famílies
- 3.4. Capacitat econòmica de les llars
- 3.5. Rendes, subsidis i ajuts
- 3.6. Percepció de les necessitat econòmiques i valoració de la situació actual

4. Habitatge i entorn. L'habitatge com a font d'exclusió

- 4.1 Condicions dels habitatges. L'amuntegament i altres problemàtiques en relació a l'habitatge.
- 4.2 Condicions de l'entorn

5. Salut dels infants

6. Escola

7. Famílies, infants i climes familiars

- 7.1. Temps i activitats amb els infants
- 7.2 Comunicació intergeneracional
- 7.3. Capital social de les famílies i rendiment educatiu dels infants
- 7.4. Climes familiars en situacions de crisi

8. Conclusions i propostes

9. Bibliografia

1. El Baròmetre d'Infància i Famílies a Barcelona (BIFAB). Primera Onada: Anàlisi de les condicions de vida dels infants a la ciutat

1.1. El Baròmetre d'Infància i Famílies a Barcelona 2014 (BIFAB2014)

El Baròmetre d'Infància i Famílies de Barcelona (BIFAB) és un projecte de l'Ajuntament de Barcelona i l'Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU). L'enquesta neix amb l'objectiu de donar a conèixer la situació de les famílies amb infants menors de 16 anys a la ciutat de Barcelona, per tal d'identificar quines són les seves principals problemàtiques i proporcionar recomanacions que orientin futures polítiques públiques a nivell local. ElBIFAB és concep com un instrument d'anàlisi continu de la realitat de la infància a Barcelona, orientat a fornir recercadors i responsables polítics de manera periòdica dades en el temps, amb l'objecte de poder crear una sèrie temporal que permeti l'estudi longitudinal de la situació de les famílies amb infants a la ciutat. En aquesta primera onada, el principal focus d'anàlisi són aspectes que afecten el benestar dels infants en les seves múltiples expressions. Tanmateix, també s'ha afegit un bloc d'anàlisi que tracta les relacions dels infants amb els seus progenitors i els climes familiars.

El perquè del BIFAB

La infància és l'etapa de la vida de les persones que, fins temps recents, ha rebut menys atenció per part de les ciències socials, i en conseqüència, per part de les administracions públiques que utilitzen la informació generada per aquestes disciplines per a orientar l'acció pública. Els dèficits d'informació eren particularment greus en relació a indicadors estadístics fonamentals per a sustentar polítiques de protecció i promoció dels drets socials i cívics dels infants. Malgrat això, en les darreres dècades molts dels indicadors de benestar en la infància en temàtiques com l'educació, la salut, la protecció de la seva seguretat física o dels drets que els emparen, han millorat notablement. En el nostre país, enquestes com l'*Enquesta de Condicions de Vida* a nivell espanyol, o l'*Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població de Catalunya* proporcionen dades a diferents nivells territorials i en diferents anys que permeten realitzar anàlisis acurats i comparatives internacionals sobre molts dels indicadors claus sobre benestar infantil. Però malauradament, fins ara, no disposem dades prou actualitzades o que siguin representatives de la ciutat de Barcelona que puguin mostrar la realitat de les famílies en la seva evolució els darrers anys[1].

[1] La darrera onada de l' *Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població de Catalunya* és del 2011.

Els diagnòstics de la situació de la infància i les famílies que es realitzen habitualment no permeten apropar-se a la realitat de la infància de forma curosa i actualitzada. La majoria de mostres de les enquestes convencionals fan impossible l'anàlisi de subgrups minoritaris de la població, especialment quan intentem capturar la seva realitat diferenciada en espais geogràfics acotats, com la ciutat de Barcelona. Utilitzar indicadors obtinguts amb mostres obtingudes a l'Estat (o al conjunt de Catalunya) resulta cada vegada més inadequat, atès el caràcter fortament idiosincràtic d'una realitat metropolitana com Barcelona, on molts dels processos familiars i socioeconòmics descrits assoleixen una intensitat molt més elevada que a altres realitats urbanes i suburbanes del nostre voltant.

L'atenció a la infància en la recerca quantitativa es situa encara molt per darrera de la que rep en altres països del nostre entorn. En els darrers anys, en diversos països, s'han impulsat iniciatives de recerca quantitativa per generar informació actualitzada sobre la situació de la infància que pugui fonamentar l'acció política en un espai que s'entén com a prioritari. En alguns països del nostre entorn s'han posat en marxa estudis longitudinals que fan un seguiment de mostres de llars amb infants des dels primer anys de vida, concebuts com a eines per a identificar oportunitats per a incrementar el suport públic a la infància mitjançant estratègies preventives o d'intervenció prematura. El supòsit bàsic que comparteixen totes aquestes iniciatives és la necessitat d'assolir nous nivells d'eficiència en l'acció pública sobre aquestes etapes de la vida, atesa la productivitat potencial d'aquestes intervencions en comparació a altres iniciatives pal·liatives que s'han d'adoptar quan problemes i dificultats relacionades amb situacions de vulnerabilitat viscudes en la infància es manifesten en etapes més avançades del cicle vital. El Baròmetre d'Infància i Famílies a Barcelona té el triple objectiu de:

a) Mostrar una fotografia de les llars amb infants en el context actual.

b) Propiciar eines pel desenvolupament de polítiques públiques orientades a la millora del benestar dels infants i les famílies.

c) Iniciar una sèrie nova de dades que permeti analitzar periòdicament l'evolució de les llars amb infants a la ciutat.

L'elevat cost dels estudis longitudinals i el compromís polític fluctuant amb aquest tipus d'iniciatives limita el desenvolupament adequat d'aquestes eines en molts països (inclòs el nostre). Davant d'aquestes situacions d'adversitat difícilment superables, presentem el BIFAB com un recurs nou per assolir el coneixement necessari per articular de forma eficient l'acció pública en un camp insuficientment estudiat en la recerca convencional. El BIFAB permet donar visibilitat a la realitat polièdrica de les famílies amb infants a Barcelona en l'actualitat, i identificar tendències i canvis que es puguin anar succeint en els anys consecutius. És, per tant, una eina idònia per a estudiar realitats que canvien amb gran rapidesa, com la de les famílies a Barcelona, que estan experimentant

transformacions a una velocitat inusitada, i que no podríem capturar amb els instruments estadístics de que es disposava fins ara.

1.2. La infància en temps de crisi

En els temps que corren la desocupació i la pèrdua d'ingressos comprometen el benestar d'un nombre creixent de llars. La intensitat i durada de la crisi està traient a la llum situacions de vulnerabilitat social d'una part significativa de la població, formada moltes vegades per col·lectius no acostumats a experimentar condicions d'adversitat. En aquest context, una anàlisi de l'exclusió social com el que abordem aquí no pot mostrar-se insensible a les vicissituds actuals de la situació econòmica que travessa el nostre país. Però fins i tot en un moment tan delicat com el present és oportú recordar que els fenòmens de vulnerabilitat social no són nous. Les experiències de precarietat econòmica i laboral afectaven milers de llars abans de l'inici de la crisi, i continuaran fent-ho després que la crisi econòmica hagi estat superada.

Els nois i noies s'han vist perjudicats per dinàmiques socials que es desencadenen en àmbits en els quals no participen directament -com el mercat de treball, els problemes residencials, etc.-. En aquest escenari, la pobresa infantil experimenta un auge insòlit. Les dades internacionals publicades en els darrers anys evidencien que en un nombre considerable de països del món desenvolupat els riscos de pobresa en la infància s'estan incrementant des de finals de la dècada dels vuitanta. En gairebé tots ells, les taxes de pobresa infantil són a dia d'avui més elevades que les del conjunt de la població, i Espanya i Catalunya no són una excepció.

Les situacions de pobresa i exclusió que es viuen a la infància tenen conseqüències greus sobre les condicions de vida no només a la infància sinó al llarg de la seva vida. La seva salut, la nutrició o l'educació se'n ressenten. Però a més a més i sobre tot, tenen implicacions decisives sobre la resta del seu cicle vital. El destí dels individus ve determinat en gran mesura per les vicissituds que experimenten en els primers anys de vida. Situacions de vulnerabilitat a la infància afecten negativament aspectes determinants pel desenvolupament equilibrat de la seva personalitat i per a les seves trajectòries educatives. Un baix nivell de renda -o horaris laborals asocials dels seus progenitors, un habitatge en males condicions, etc.- pot comprometre la capacitat que tenen pares i mares d'ocupar-se adequadament de la seva pròpia salut i de la dels seus fills. Factors com rebre una nutrició inapropiada durant la infantessa (que pot estar associada al baix poder adquisitiu familiar o a la manca de temps per preparar menjars i supervisar-ne la ingesta per part dels pares) o trastorns de la rutina del son (propiciats, potser, per condicions d'amuntegament a l'habitatge) són alguns dels elements que poden influir en la salut dels infants molt temps després que aquestes condicions s'originessin, especialment si aquests factors perviuen durant un temps perllongat. Oferir

als infants unes condicions de vida òptimes és essencial per que s'assegurin un futur sense handicaps. D'altra banda, cal no oblidar que el nostre futur com a societat en l'economia global del coneixement depèn en una part significativa de cóm viuen i cóm s'eduquen els nostres infants.

El risc d'exclusió per falta de recursos econòmics es distribueix de forma desigual en els diferents períodes del cicle de vida. Si bé tradicionalment les situacions de pobresa havien afectat majoritàriament al grup de població de la gent gran, avui la situació ha canviat en gran mesura degut a la major concentració de polítiques redistributives dirigides als col·lectius de major edat. Són especialment els infants i els joves on s'ha vist créixer el percentatge de pobresa de manera més significativa. És a dir, en els darrers anys, els infants s'estan convertint en el grup de població més vulnerable. En part, això s'explica perquè la política de prestacions socials aplicada en el cas de la gent gran, sobretot les pensions, ha estat molt efectiva per reduir la pobresa alta i severa en aquest grup de població, mentre que les polítiques de suport a les famílies amb fills ha estat molt minsa, la qual cosa ha comportat el creixement de la pobresa infantil. La pobresa infantil és el resultat de la precarietat econòmica de llars on viuen infants. És, en aquest sentit, també pobresa de mares, pares i altres adults que poden conviure en aquests llars.

Aquestes situacions de vulnerabilitat es distribueixen de forma desigual segons el territori. Quan s'analitzen els diferents països o Comunitats Autònomes hom pot observar que les taxes de pobresa o altres indicadors de privació van variant. És a partir d'aquí que ens podem preguntar si la distribució de les problemàtiques i necessitats de les diferents zones de la ciutat de Barcelona dibuixen un mapa de desigualtat que mostri o no diferents "realitats" en una mateixa ciutat. Aquest és també un dels objectius del BIFAB: poder donar informació sobre la situació de les llars amb infants segons els diferents barris que composen el mapa de la ciutat.

1.3. Metodologia del BIFAB

1.3.1 Objectius

El BIFAB2014 pretén donar a conèixer per primer cop la situació dels infants i les seves famílies a la ciutat, l'impacte que la crisi ha tingut en elles, i, a partir del resultat de les futures edicions, les tendències i els canvis que es produeixen. El BIFAB és un instrument que permet:

a) Recollir i analitzar dades relacionades amb el benestar dels infants i les seves famílies a Barcelona: el nivell de renda de les famílies amb infants, el grau de privació segons les seves diferents expressions (econòmica, material, habitatge, etc.), i el nivell de desigualtat entre d'altres. Al mateix temps permet realitzar comparatives d'aquest indicadors amb

nivells supraterritorials com Catalunya, Espanya o a nivell Europeu, ja que manté la mateixa metodologia per recollir la informació que les enquestes oficials utilitzades a aquests nivells.

b) Observar les tendències evolutives dels diferents indicadors de benestar i exclusió, de l'estructura social i identificant particularitats en els diferents districtes de la ciutat.

c) Conèixer i analitzar els grups socials i les seves característiques, tot identificant els factors que condicionen la formació d'aquests grups i analitzant els tipus de desigualtats existents entre ells, així com les desigualtats existents entre territoris.

1.3.2. Unitats d'anàlisi

L'univers de l'enquesta esta format per les famílies residents a la ciutat de Barcelona que conviuen amb almenys un menor de 0 a 15 anys (l'any de realització de l'enquesta). S'han realitzat un total de 1.200 entrevistes (una per llar). La persona entrevistada en cada cas és un adult responsable del menor, preferentment la mare (62,1%), el pare (36,8%) o altres com tutor/a, padrastre/madrastra o llar d'acollida (1,1%).

En algunes de les preguntes del qüestionari s'ha recollit informació per cada menor resident a la llar, la qual cosa a permès realitzar anàlisis amb una mostra d'individus (infants) en comptes de la mostra de llars. En aquest cas, la mostra de infants està formada per 1.857 individus entre 0 i 15 anys.

1.3.3. Disseny, selecció de la mostra i treball de camp

Pel que fa al disseny de la mostra, aquest respon a les següents característiques resumides:

- S'ha realitzat una estratificació dels 73 barris de la ciutat en tres trams segons renda familiar disponible de cadascun.
- Afixació no proporcional de les entrevistes entre els tres estrats, a raó de 400 entrevistes a cadascun.
- Selecció aleatòria de 40 seccions censals a cada estrat per dur a terme 10 entrevistes a cadascuna d'elles.
- El marge d'error associat a 1.200 entrevistes distribuïdes d'aquesta manera és de +/- 3,0%, per un nivell de confiança del 95,5% i p=q=0,5.

- El treball de camp es van dur a terme entre els mesos de juny i setembre (no es van realitzar a la segona quinzena de juliol ni a l'agost) mitjançant entrevistes personals a domicili amb el sistema CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*).

L'estratificació dels 73 barris de la ciutat de Barcelona s'ha realitzat segons l'Índex de Renda Familiar Disponible (RFD) de Barcelona. Aquest és un indicador, que periòdicament proveeix l'Ajuntament, qualifica cada barri de Barcelona en relació a la mitjana de renda de Barcelona (que és manté igual a 100 punts). Els diferents barris tenen més o menys puntuació en aquest índex segons la pròpia renda mitjana. Així doncs, utilitzant l'actualització d'aquest índex del 2012, trobem que Ciutat Meridiana té el nivell de renda mig més baix amb 37,5 punts, i Pedralbes el més alt amb 240,7 punts. El següent mapa de Barcelona il·lustra la selecció dels 3 estrats per les entrevistes segons aquest índex, i quins són els barris que corresponen a cada estrat i els seu nivell de RFD (figura 1). Com es pot observar en el mapa, la majoria de barris estan distribuïts en districtes que tendeixen a estar bastant homogenis en relació als nivells de renda de les llars. Només en el districtes de Horta-Guinardó i de Sant Martí ens trobem tots 3 estrats.

Figura 1.1. Distribució territorial segons els estrats de la Renda de Famílies a Barcelona i barris (Índex RFD 2012)

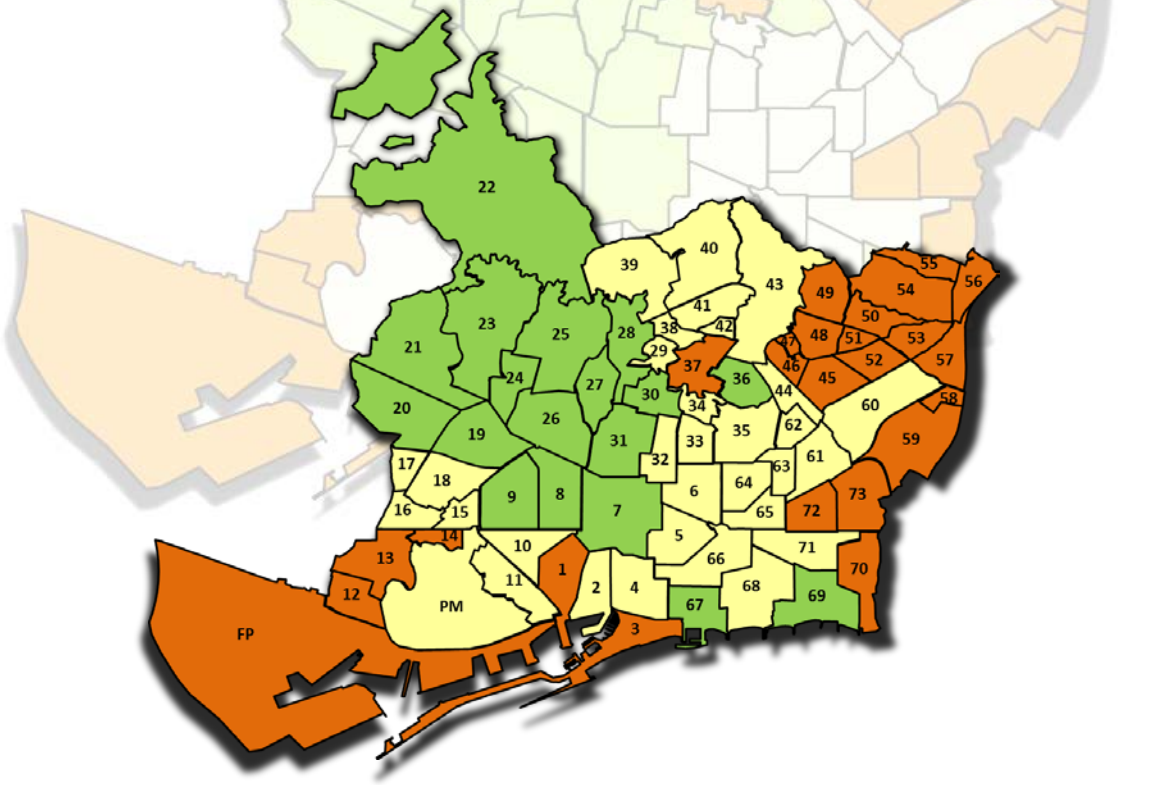

		RFD 2012
	Estrat 1	37,5 - 69,7
	Estrat 2	71,3 - 99,7
	Estrat 3	102,6 - 240,7

Ciutat Vella	RFD
1 el Raval	65,4
2 el Barri Gòtic	99,7
3 la Barceloneta	69,0
4 Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera	89,3

L'Eixample	
5 el Fort Pienc	98,0
6 la Sagrada Família	95,3
7 la Dreta de l'Eixample	150,1
8 l'Antiga Esquerra de l'Eixample	119,2
9 la Nova Esquerra de l'Eixample	105,9
10 Sant Antoni	94,8

Sants-Montjuïc	
11 el Poble Sec - AEI Parc de Montjuïc (PM)	80,7
12 la Marina del Prat Vermell - AEI Zona Franca (FM)	45,9
13 la Marina de Port	67,4
14 la Font de la Guatlla	69,7
15 Hostafrancs	72,1
16 la Bordeta	72,9
17 Sants - Badal	74,3
18 Sants	85,2

Les Corts	
19 les Corts	129,6
20 la Maternitat i Sant Ramon	109,3
21 Pedralbes	240,7

Sarrià-Sant Gervasi	
22 Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes	177,5
23 Sarrià	189,8
24 les Tres Torres	215,0
25 Sant Gervasi - la Bonanova	187,9
26 Sant Gervasi - Galvany	176,0
27 el Putxet i el Farró	138,2

Gràcia	RFD
28 Vallcarca i els Penitents	113,7
29 el Coll	92,9
30 la Salut	117,4
31 la Vila de Gràcia	102,6
32 el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	98,6

Horta-Guinardó	
33 el Baix Guinardó	85,3
34 Can Baró	81,4
35 el Guinardó	89,8
36 la Font d'en Fargues	107,5
37 el Carmel	58,5
38 la Teixonera	71,3
39 Sant Genís dels Agudells	79,6
40 Montbau	76,4
41 la Vall d'Hebron	90,3
42 la Clota	78,5
43 Horta	80,0

Nou Barris	
44 Vilapicina i la Torre Llobeta	71,7
45 Porta	60,5
46 el Turó de la Peira	56,4
47 Can Peguera	53,1
48 la Guineueta	56,1
49 Canyelles	61,1
50 les Roquetes	52,8
51 Verdun	49,5
52 la Prosperitat	60,0
53 la Trinitat Nova	38,9
54 Torre Baró	52,4
55 Ciutat Meridiana	37,5
56 Vallbona	52,6

Sant Andreu	RFD
57 la Trinitat Vella	52,2
58 Baró de Viver	52,4
59 el Bon Pastor	67,3
60 Sant Andreu	77,6
61 la Sagrera	72,9
62 el Congrés i els Indians	72,3
63 Navas	77,0

Sant Martí	
64 . el Camp de l'Arpa del Clot	81,2
65 . el Clot	78,2
66 . el Parc i la Llacuna del Poblenou	88,9
67 . la Vila Olímpica del Poblenou	146,6
68 . el Poblenou	89,8
69 . Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou	127,4
70 . el Besòs i el Maresme	52,4
71 . Provençals del Poblenou	80,4
72 . Sant Martí de Provençals	63,5
73 . la Verneda i la Pau	56,8

1.3.4. El Qüestionari

Aquesta primera edició del Baròmetre d'Infància i Famílies a Barcelona 2014 (BIFAB2014) recull informació sobre una amplitud de temes que giren al voltant de la situació dels infants, l'exclusió i la desigualtat. Fins a 90 preguntes s'han realitzar per copsar la informació dels següents temes:

- Estructura de la llar
- Característiques dels individus
- Estudis i formació
- Situació laboral
- Característiques de l'habitatge i l'entorn residencial
- Ingressos de la llar
- Situació econòmica de la llar
- Privació material
- Salut dels infants
- Els infants a l'escola
- Relacions intergeneracionals i climes familiars

2. Característiques de les llars amb infants i dels Estrats de Barcelona

2.1 Característiques de les llars amb infants

La família ha estat protagonista en les darreres dècades de transformacions considerables tant en la seva morfologia com en les dinàmiques relacionals entre els seus membres. A nivell estructural, les famílies són cada cop més reduïdes i plurals. El descens de la fecunditat ha contribuït a la disminució de les famílies nombroses i a l'augment del nombre de nens i nenes que creixen sense germans [2]. També ha disminuït progressivament el nombre d'altres persones adultes que tradicionalment vivien a la llar, generalment els avis, i que actualment mantenen la seva autonomia residencial. A més, tot i que la família biparental, on conviuen la mare i el pare amb els seus fills i filles, segueix sent la forma de convivència més habitual, ha crescut el nombre de famílies monoparentals (normalment encapçalades per la mare) i reconstituïdes (d'un dels progenitors amb la seva nova parella), fruit de l'augment de les ruptures conjugals.

Segons les dades de l'Ajuntament de Barcelona, al 2014 hi havia un total de 139.293 llars amb infants menors de 16 anys a Barcelona, el que suposa el 21,2% de les llars[3]. D'aquestes, una amplia majoria està composada per un únic menor (56,7%) o dos (35%), i el 8,3% de les llars tenen tres o més menors. Aquesta proporció ha anat variant poc en els darrers anys. Al 2001 la proporció de llars amb menors de 16 anys era pràcticament la mateixa (21%) tot i el nombre més reduït de llars amb menors (aproximadament 13.000 llars menys).

Les dades del BIFAB2014 mostren uns percentatges molt aproximats del nombre de menors a les llars. Com es pot observar al gràfic 2.1, el 55,8% de les llars tenen un únic menor de 16 anys, el 35,8% dos menors i el 8,4% restant tenen de 3 o més menors.

[2] A Catalunya, la mitjana de fills/es per dona en edat fèrtil (entre 15 i 49 anys) és de 1,33 al 2013 (dades IDESCAT).
[3] Segons lectura del Padró Municipal d'Habitants a 30 juny 2014.

Gràfic 2.1 Proporció de llars segons nombre de menors. Barcelona 2014

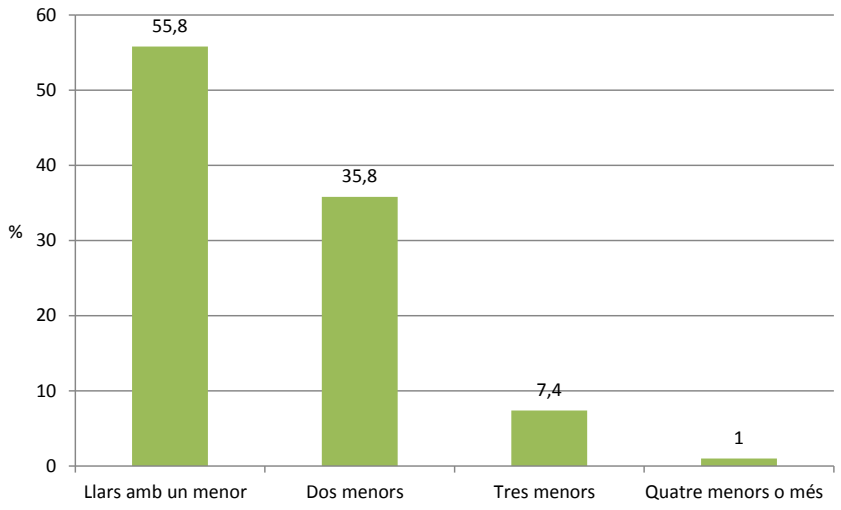

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Així doncs, les famílies biparentals són predominants, però coexisteixen amb un nombre creixent d'altres models de convivència, sobretot de famílies monoparentals. Aquest increment s'ha donat per l'augment de mares (i cada cop més pares) que decideixen tenir un o més fills de manera individual (a través de relacions fortuïtes, adopcions o de tècniques de reproducció assistida), però sobretot per l'increment de les ruptures matrimonials o separacions. El punt àlgid en el nombre de divorcis o separacions es va produir a Catalunya al 2006 amb 27.493. Les darreres dades indiquen una tendència a la baixa amb 18.584 divorcis o separacions al 2013 (dades IDESCAT). Les noves configuracions familiars que resulten d'aquests processos poden generar canvis en diferents vessants de la vida dels infants i en la qualitat de la relació que mantenen amb els seus progenitors. Per una banda la redistribució de temps i espais resultat de diferents models de custòdies i la convivència repartida entre dues llars: la llar del pare i la de la mare; temps amb les famílies extenses de cada progenitor: avis i àvies; però també en els recursos que en disposen. Com es veurà en apartats posteriors, les famílies monoparentals presenten unes condicions econòmiques generalment més vulnerables que les biparentals.

Les dades del BIFAB2014 mostren que el 85,2% de les llars amb infants menors de 16 anys estan formades pels dos progenitors, mentre que 12,6% són monoparentals i el restant 2,2% principalment reconstituïdes. En les famílies monoparentals cal destacar que el 94% estan encapçalades per la mare. També és important apuntar que en un 6,1% d'aquestes llars hi ha almenys 3 generacions que hi conviuen. Aquestes i altres dades en relació a la composició de les llars amb menors de 16 anys es poden observar en la taula 2.1.

Gràfic 2.2 Tipologia de llars segons nombre d'infants menors de 16 i persones majors de 15 anys. Barcelona 2014

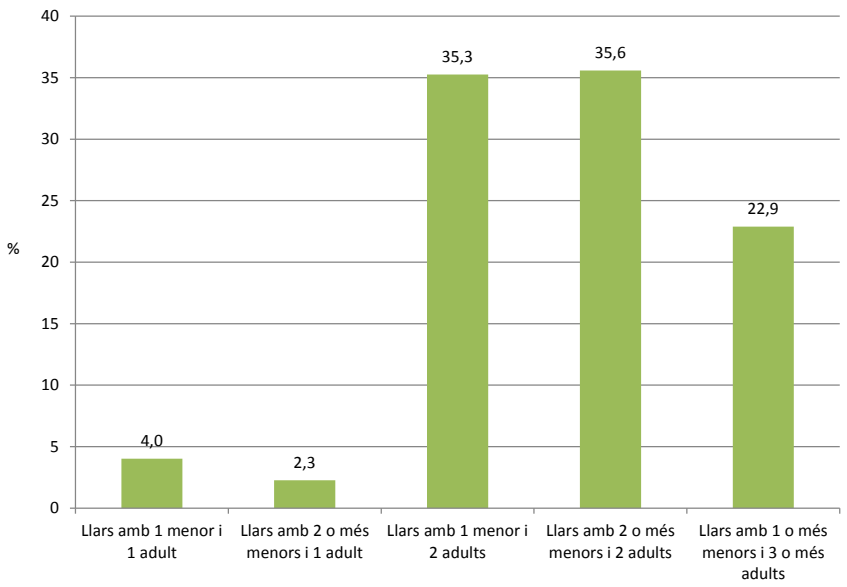

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Taula 2.1 Característiques de les llars amb infants menors de 16 anys. Barcelona 2014

Número de persones a la llar		**Nivell màxim estudis pares**	
Dos	4,0	Primaris	5,8
Tres	37,0	Secundaris	24,0
Quatre	40,8	Terciaris	70,2
Cinc	13,2	**Situació laboral del pare**	
Sis o més	4,9	Treballa	85,3
Estrutura familiar		Aturat amb subsidi	7,0
Biaprental	85,2	Aturat sense subsidi	5,9
Monoparental	12,6	Inactiu	1,8
Altres	2,2	**Situació laboral de la mare**	
Avis dels infants a la llar	6,1	Treballa	72,5
Nacionalitat pares		Aturada amb subsidi	7,9
Espanyola	87,2	Aturada sense subsidi	8,9
Estrangera	12,8	Inactiva	10,7

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En les llars amb infants de Barcelona hi ha una prevalença de llars formades per almenys un dels progenitors amb estudis terciaris (70,2%) enfront a un percentatge relativament baix de llars on els pares tenen com a màxim estudis primaris (5,8%). Pel que fa a la situació laboral, els pares superen en 13 punts percentuals a les mares en la participació al mercat de treball.

2.2. Característiques dels Estrats de Barcelona segons el RFD

Un dels avantatges d'aquest estudi és poder presentar les dades segons diferents estrats de la ciutat de Barcelona. Poder presentar les dades de forma desagregada en agrupacions de barris que tenen perfils de renda semblants ens permet realitzar una aproximació més acurada de les diferents realitats subjacents de la ciutat. Mitjançant l'anàlisi per estrats ens podem apropar més a la realitat de les famílies segons les característiques del barri. Diferents estudis han demostrat que el barri interacciona en la vida dels infants repercutint en les seves oportunitats i qualitat de vida. Els barris són espais de socialització col·lectiva, i potencialment de control i suport pels infants especialment a partir de la seva adolescència. El teixit d'institucions com escoles, guarderies i programes recreatius, representa una xarxa de recursos clau, que incideix en el desenvolupament educatiu dels infants (Sampson et al. 2008). A més, els infants que creixen en barris desafavorits poden estar sotmesos a estils parentals més ferms que es centren més en la seguretat que en el desenvolupament de competències socioemocionals o cognitives (Klebanov, Brooks-Gunn i Duncan 1994; Leventhal i Brooks-Gunn 2000).

Així doncs, fer un anàlisi sobre el territori ajuda a fer un diagnòstic més complet dels espais on es concentren les situacions de major vulnerabilitat pels infants i les seves famílies. D'aquesta manera el BIFAB esdevé una eina innovadora que proporciona una visió més aproximada de la situació en que es troben les famílies a una ciutat com la capital catalana.[4]

En aquest sentit, la taula 2.2 presenta les principals característiques de les llars corresponents a cada un d'aquests tres estrats de Barcelona. L'Estrat 1, que és el que tindria un nivell de renda més baix, és on es concentren els nivells més elevats de llars amb estructures familiars no biparentals (17,6%), i amb nivell d'estudis dels pares més baixos (només el 45,7% tenen com a nivell màxim d'estudis el terciari o superior, i fins un 11,9% tenen ambdós progenitors estudis primaris com a nivell màxim d'estudis). En canvi, el conjunt de barris que formen l'Estrat 2 està composat per famílies on el 70,4% tenen algun dels progenitors amb estudis terciaris. I en el cas de l'Estrat 3, format pel conglomerat de barris amb rendes més elevades, el percentatge de llars amb pares amb estudis superiors arribaria pràcticament al 90%.

Pel que fa a la nacionalitat de les famílies, també observem una tendència en relació a la prevalença de famílies de nacionalitat estrangera i els estrats. Mentre que en l'Estrat 3, hi ha un 9,7% de les famílies amb nacionalitat estrangera, en els cas de l'Estrat 2 està dos punts percentuals per sobre, i l'Estrat 3 és de pràcticament el doble (11,8% i 18,5% respectivament).

[4] Seguint aquesta lògica, una opció d'anàlisi més òptima que es podria plantejar és la de desagregar per barris en comptes de conglomerats de barris. Tanmateix, per tal què les dades fossin fiables i representatives amb aquesta opció la mostra hauria d'haver estat més nombrosa.

Taula 2.2 Característiques dels Estrats de Barcelona segons els nivell de RFD

Estrat 1			
Quartil d'ingressos		**Tipus família**	
Baix	38,2	Biparental	82,4
Baix-Mig	32,8	Monoparental	14,2
Mig-Alt	19,9	Altres	3,4
Alt	9,1	**Nivell màxim estudis pares**	
Nacionalitat		Primaris	11,9
Espanyola	81,5	Secundaris	42,3
Estrangera	18,5	Terciaris	45,7

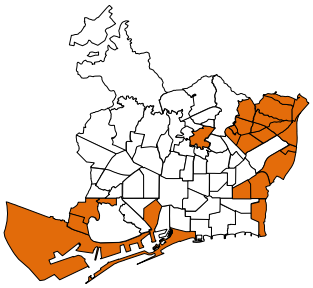

Estrat 2			
Quartil d'ingressos		**Tipus família**	
Baix	26,8	Biparental	85,4
Baix-Mig	26,2	Monoparental	12,7
Mig-Alt	28,2	Altres	1,7
Alt	18,8	**Nivell màxim estudis pares**	
Nacionalitat		Primaris	5,1
Espanyola	88,2	Secundaris	24,5
Estrangera	11,8	Terciaris	70,4

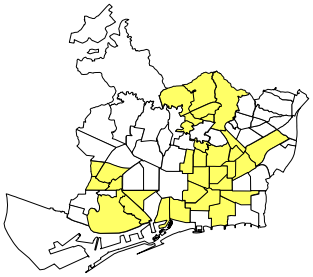

Estrat 3			
Quartil d'ingressos		**Tipus família**	
Baix	11,6	Biparental	87,2
Baix-Mig	16,3	Monoparental	11,1
Mig-Alt	26,3	Altres	1,7
Alt	45,7	**Nivell màxim estudis pares**	
Nacionalitat		Primaris	1,7
Espanyola	90,3	Secundaris	8,4
Estrangera	9,7	Terciaris	89,9

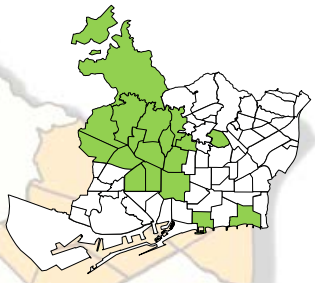

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Pel que fa als ingressos de la llar, les dades corroboren les diferències de renda que l'Índex de Renda Familiar Disponible (RFD) de Barcelona mostra. Segons les dades del BIFAB2014, a l'Estrat 1 hi ha una representació major de famílies amb ingressos baixos (38,2% situades al primer quartil d'ingressos[5]), mentre que les del quartil més alt d'ingressos queden representades pel 9,1% de les llars en l'Estrat 1. En l'Estrat 3 la situació és pràcticament la inversa, el 45,7% de les llars amb infants se situarien en el quartil alt, mentre que els de quartil baix estarien a uns 34 punts percentuals per sota (representarien el 11,6% de les llars de l'Estrat 3). En canvi, en l'Estrat 2 es pot observar certa proporcionalitat pel que fa als diferents nivells d'ingressos (la diferència entre quartils d'ingressos no supera en cap cas els 10 punts percentuals). Les dades mostren diferències rellevants pel que fa a la distribució de la població o les famílies en els diferents barris segons la renda, de la mateixa manera que també evidencien cert grau de heterogeneïtat (algunes llars que se situen en el quartil d'ingressos alts estan en barris de l'Estrat 1 i algunes llars amb ingressos baixos en l'Estrat 3). Tot i aquesta diversitat, les diferències entre estrats són molt significatives.

[5] Els quartils d'ingressos es calculen a partir dels ingressos de les llars de Barcelona. El primer quartil representa el 25% de les famílies amb menys ingressos, el segon quartil les llars entre el 25-50%, el tercer quartil 50-75%, i el quart quartil seria el 25% de les llars amb més ingressos (75-100%).

3. Situació econòmica de les famílies, nivells de desigualtat i privació material

La situació de les famílies ha anat canviat en aquests darrers anys de crisi econòmica. Nombrosos indicadors han anat dibuixant un escenari a nivell tant de Catalunya com d'Espanya on trobem que les condicions de vida dels individus i les famílies empitjoren progressivament i on les desigualtats són cada cop més acusades. Amb el pas del temps, les situacions d'exclusió són més freqüents i de naturalesa més diversa. La idea arcaica que entenia el nivell d'ingressos com a única font d'exclusió ha donat pas a la conceptualització polièdrica que aglutina altres formes d'exclusió com la residencial, l'alimentària o l'energètica, tot i que no totes tenen la mateixa intensitat.

La crisi econòmica és sobretot una crisi que afecta als més pobres. Les darreres informacions relacionades amb l'augment de la desigualtat i la pobresa al nostre país (dades publicades a l'INE sobre l'Enquesta de Condicions de Vida) constaten que tant la desigualtat de renda com el número de llars amb ingressos molt baixos han crescut de forma molt marcada des de l'inici de la crisi. En termes comparats, les dades d'Eurostat, que proporcionen informació homogènia sobre els ingressos i les condicions de vida de les llars europees, afegeixen trets més preocupants: Espanya, i Catalunya en magnituds comparables, és uns dels països de la UE-27 on la desigualtat és més alta, només superada per Letònia i Portugal; juntament amb Irlanda és on més ha crescut les diferències de renda en la crisi; i l'increment més alt de taxes de pobresa ha tingut lloc en les llars amb infants.

En aquest capítol en centrarem a presentar els principals indicadors privació material i de desigualtat que permet analitzar el BIFAB2014. Alguns d'aquests indicadors són comparats amb altres nivells territorials (Catalunya, Espanya i UE-15) ja que algunes de les preguntes de l'enquesta són les mateixes que s'utilitzen a l'*Enquesta de Condicions de Vida* (ECV) i l'*Enquesta Europea d'Ingressos i Condicions de Vida* (EU-SILC). Aquesta comparativa serveix en gran mesura per poder mesurar el nivells de privació i desigualtat de Barcelona prenent com a referència altres nivells supraterritorials.

3.1 Indicadors de desigualtat

A diferència del que passa a bona part de les societats humanes, a les societats occidentals patir vulnerabilitat econòmica no comporta riscos per a la supervivència, almenys de forma immediata. Les necessitats més bàsiques de les persones –alimentació, roba, o un lloc per guarir-se— no estan en qüestió entre les persones que viuen en situació de precarietat econòmica. Un dels principals estudiosos en la matèria, Anthony B. Atkinson ha descrit a les persones pobres com aquelles que es troben dificultats per a

participar en les activitats quotidianes de la societat en la que viuen i que, resultat d'això, no aconsegueixen desenvolupar les seves capacitats. En les societats contemporànies les oportunitats per a participar a la societat i assolir un nivell adequat de funcionalitat depèn fonamentalment de l'accés a béns i serveis (habitatge, transport, educació, serveis sanitaris, etc.). La manca d'aquests béns i serveis empeny als individus a espirals de marginació dels que en resulta difícil sortir. La manca de telèfon, internet o de serveis de transport adequats pot, en determinades circumstàncies, condicionar seriosament la participació plena en la societat si impedeix a les persones trobar feina o en dificulta la mobilitat de les persones.

Indicadors que poden ajudar a entendre les condicions en que viuen les famílies amb fills a Barcelona són els de desigualtat de la distribució de la renda. D'aquests indicadors els més emprats nacional i internacionalment són l'índex de ràtio S80/S20, la distribució de la renda per decils, i l'índex de Gini.

L'índex de ràtio S80/S20 mesura la desigualtat en la distribució a través de ràtios entre percentils. Aquest indicador s'interpreta com el quocient entre la renda que obté el quintil superior, és a dir, el 20% de la població amb el nivell econòmic més alt, i la població del quintil inferior. Vindria a identificar quants cops tenen més diners el quintil més ric en comparació amb el quintil amb menys ingressos. Per tal de comparar les rendes de les llars, s'empren un altre cop les anomenades escales d'equivalència d'ingressos, convertint les rendes totals de les llars en rendes equivalents (ingressos equivalents). En el següent gràfic es pot observar l'evolució d'aquest indicador en el total de la població comparant Catalunya, Espanya i UE-15. En destaquem l'augment de la desigualtat que es produeix a Catalunya en els darrers anys (però encara per sota d'Espanya) i que l'allunya dels nivells europeus.

Gràfic 3.1 Ràtio S80/S20, relació entre les llars (població total) amb el 20% que tenen més ingressos amb el 20% que tenen menys. Catalunya, Espanya i UE-15[6].

[6] Les dades de 2013 estan disponibles. Les dades oficials del INE a partir del 2013 a Espanya del S80/S20 és de 6,3 i a Catalunya 5,7. Aquesta baixada no respon a una reducció de la desigualtat sinó al canvi en la metodologia de recollida de les dades d'ingressos.

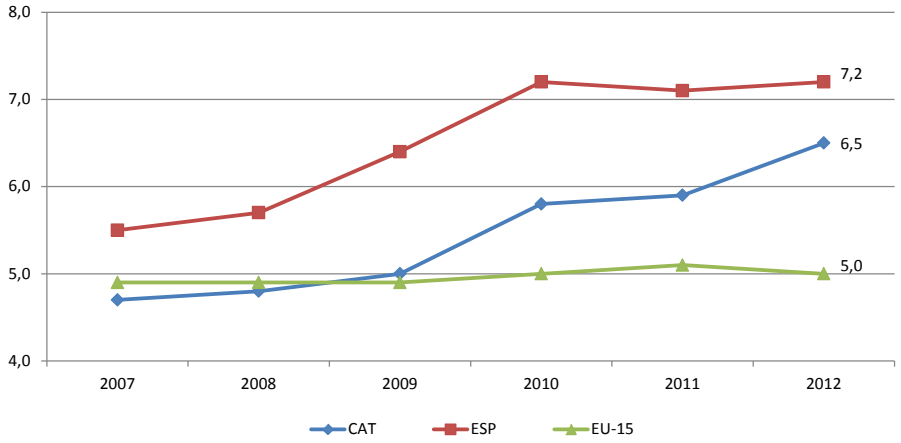

Font: Elaboració pròpia a partir de l'ECV i Eurostat.

Utilitzant aquest indicador, i prenent únicament com a referència els ingressos de les famílies amb infants, podem observar que les famílies amb infants a Barcelona al 2014 es situen a un nivell superior al de Catalunya i per sota del nivell d'España en aquest mateix any. Cal remarcar que tant a Catalunya com a Espanya l'indicador és més elevat en el cas de les famílies amb fills que en la població total. És a dir, hi ha major desigualtat entre les famílies amb infants que quan es compara la població general.

Gràfic 3.2 Ràtio S80/S20, relació entre les llars amb infants menors de 16 anys amb el 20% que tenen més ingressos amb el 20% que té menys. Catalunya i Espanya, 2007-2014 i Barcelona 2014

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014 i ECV.

Utilitzant aquest mateix indicador podem observar quin són els nivells de desigualtat dintre de cada estrat de Barcelona. Com era d'esperar, els dos estrats que són més homogenis en les seves característiques en referència a la renda tenen menys desigualtat interna. Aquests són l'Estrat 1 i el 3, mentre que la desigualtat entre el 20% de

les llars amb infants amb més ingressos i els 20% que tenen menys ingressos és més acusada en l'Estrat 2.

Gràfic 3.3 Ràtio S80/S20, relació entre les llars amb el 20% que tenen més ingressos amb el 20% que menys segons els Estrats de Barcelona. Barcelona

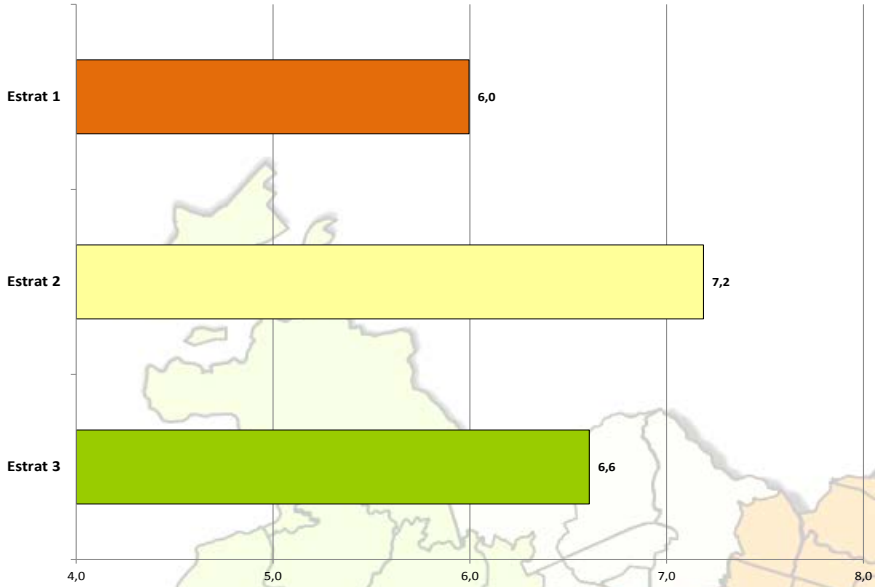

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

El segon indicador que utilitzem per analitzar el nivell de desigualtat de les llars amb infants a Barcelona és el de la distribució de la renda per decils. El gràfic 3.4 mostra quin és el percentatge d'ingressos que tenen les llars amb infants segons una distribució en decils d'ingressos. Si l'escenari fos de plena igualtat econòmica cada 10% de les llars tindria el 10% dels ingressos. Tal com mostra el gràfic, la situació de Barcelona dista molt d'apropar-se a aquest escenari d'uniformitat.

Gràfic 3.4 Distribució de la renda de les llars amb infants per decils. Barcelona 2014

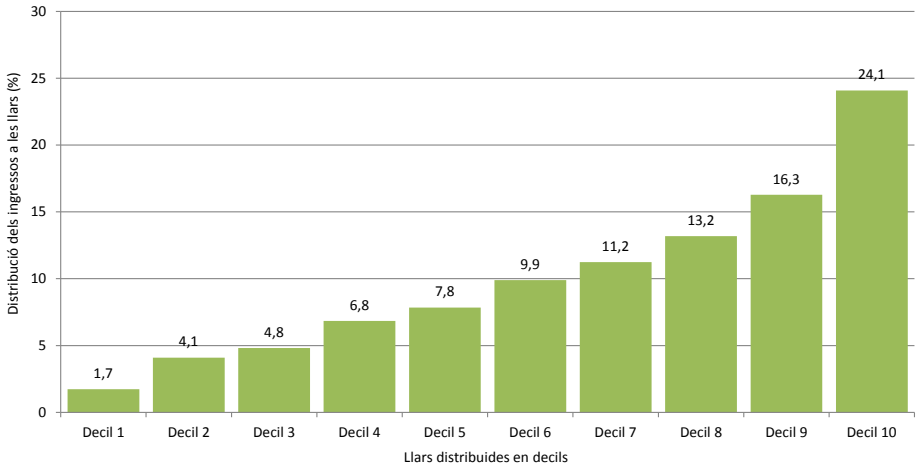

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Segons aquestes dades, el 30% de les llars amb infants amb menys ingressos tenen el 10,6% dels ingressos totals de les llars. En canvi, el 30% de les llars amb més ingressos tenen més del 50% dels ingressos totals de les llars.

El darrer indicador de desigualtat que s'analitza per entendre la situació de les famílies a Barcelona en termes de distribució econòmica és l'índex de Gini[7]. El següent gràfic presenta la comparativa d'aquest índex de les famílies a Barcelona amb l'índex a Catalunya, Espanya i UE-15 en la població general. En el coeficient de Gini 0 seria l'escenari d'igualtat absoluta i 100 desigualtat absoluta. Als països integrants de la UE-15, el país amb l'indicador més favorable és Suècia amb un coeficient de Gini de 24,9; el país amb un nivell més elevat seria Grècia amb un coeficient de 34,4, si no comptem a Espanya que té un 36,6 (dades Eurostat). A Barcelona l'índex és de 36,6, però s'ha de tenir en compte que aquí considerem les famílies amb menors i no la població total. És de suposar que en el cas d'Espanya i Catalunya l'índex sigui una mica més elevat si l'univers analitzat fos també les famílies amb infants.

Gràfic 3.5 Índex de Gini. Catalunya, Espanya i UE-15 , 2007-2012 població general, i Barcelona 2014 famílies amb infants

[7] L'índex de Gini és el coeficient de Gini expressat en en una escala 1-100.

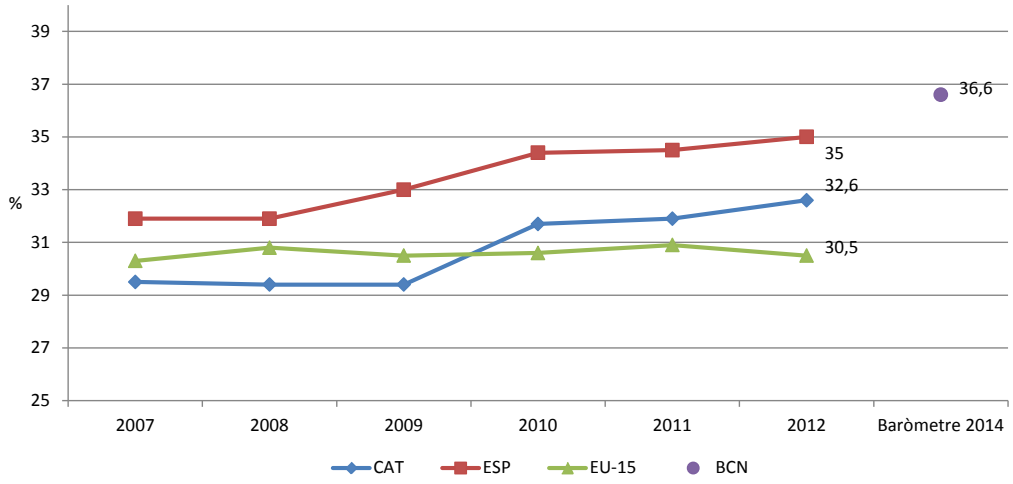

Nota: En el cas de Barcelona l'univers és llars amb infants menors de 16 anys.

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014, ECV i Eurostat.

Els indicadors de desigualtat emprats, ens mostra una Barcelona amb un percentatge molt considerable de llars amb infants vulnerables i amb un alt nivell de desigualtat. El següent apartat completa l'anàlisi de les situacions de les famílies amb l'anàlisi dels indicadors de privació material que permet examinar les condicions de vida de les famílies amb infants en altres vessants no estrictament monetàries.

3.2 Indicadors de privació material

L'exclusió econòmica és un fenomen complex al qual convé apropar-se mitjançant diverses estratègies per analitzar-lo i mesurar-lo. L'anàlisi de la privació material afegeix una informació important a les mesures convencionals de renda. Per mesurar-la habitualment es fa ús de les respostes dels entrevistats/des a preguntes sobre les condicions de vida i la disponibilitat o capacitat d'adquisició de determinats béns de consum (Townsend 1979, Noland i Whelan 1996). Aquesta metodologia es fonamenta en un (cert) consens respecte a quins béns materials són més importants per assegurar un estàndard de vida digne, independentment de les preferències personals o de la capacitat per adquirir-los (Townsend 1979, Sen 1983). La mancança d'aquests bens (respecte al context en què viuen les persones) constitueix el que s'anomena "privació material".

La privació material i vulnerabilitat econòmica són realitats interconectades. La privació material sol ser el resultat de la precarietat econòmica quan aquesta persisteix en el temps o quan les persones experimenten de manera repetida reduccions en els seus ingressos. L'estudi dels tipus de carències serveixen per detectar quines són les necessitats més rellevants que poden tenir els infants i sobre les quals aplicar mesures correctores. Les carències poden ser de tipus alimentari, energètic, econòmic o de béns i serveis. Un dels indicadors emprats en els darrers anys en relació a la privació material és el de privació material severa, acordat en el Consell Europeu en el marc de l'Estratègia

2020. Des d'aquest punt de vista, la població amb privació material severa inclou aquelles persones que tenen unes condicions de vida restringides per la manca de recursos i que no es poden permetre com a mínim 4 dels 9 ítems següents:

- Tenir endarreriments en el pagament de les factures relacionades amb l'habitatge principal (lloguer, hipoteca, llum, gas, etc.) o compres a terminis
- Mantenir la llar a una temperatura adequada
- Assumir despeses inesperades
- Menjar carn o les proteïnes de forma regular
- Anar de vacances
- Disposar de cotxe
- Disposar de rentadora
- Disposar d'aparell de televisió en color
- Disposar de telèfon

Ell nivell de carències materials varia segons el tipus de llar. Segons les dades de l'ECV 2014, a Espanya les llars amb 2 adults amb un o més fills dependents tenen una carència material severa del 7,5%. En el cas de 2 adults sense fills dependents és de 4,3%, i en el cas d'un adult amb un o més fills dependents és de 14,7% (INE). Com es pot observar en el següent gràfic, el percentatge de menors que viuen en llars amb carència material severa és significativament més elevat a Barcelona que a la mitjana dels països de la UE-15, Catalunya o Espanya, que tenen un nivells molt igualtats. El 14,2% dels infants a Barcelona es troben en situació de carència material severa al 2014, mentre que a Catalunya el nivell és entre 5-6 punts percentuals menys al mateix any.

Gràfic 3.6 Menors de 16 anys amb carència material severa (estratègia Europa 2020). UE-15 2007-2013, Catalunya, Espanya 2007-2014, i Barcelona 2014

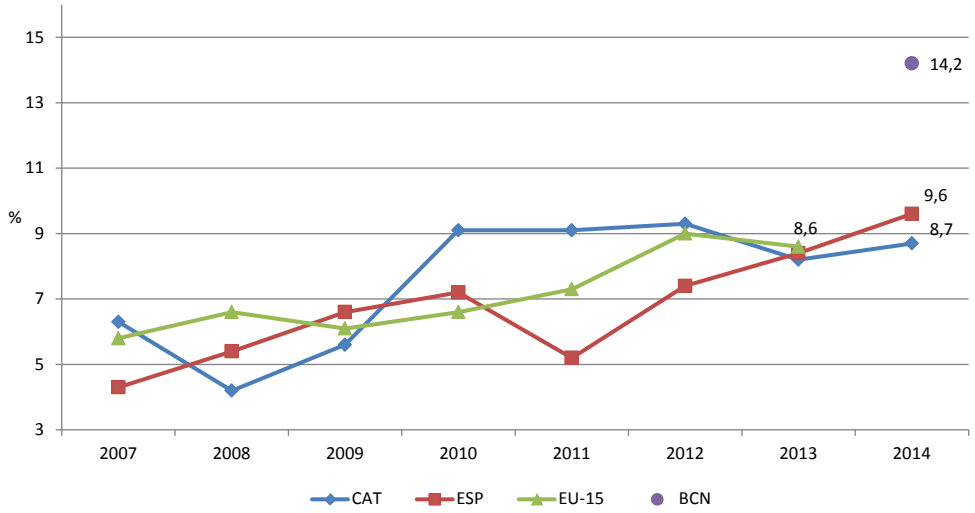

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014, ECV i Eurostat.

Per entendre millor la magnitud d'aquesta dada ens servim de l'anàlisi per estrats. Així, observem que l'alt percentatge d'infants que estan en una situació de carència material severa és degut a la situació dels infants en l'Estrat 2 (15,2%) i, especialment, en l'Estrat 1 (26,1%). La desigualtat entre estrats respecte la carència material és molt marcada. Mentre que en l'Estrat 3 es produeix un nivell molt baix de carència material severa (3,5%), en els barris situats a l'Estrat 1, un de cada quatre infants està en situació de carència material severa de mitjana. A l'Estrat 2, la carència material severa afecta 4,3 vegades més que a l'Estrat 3, i a l'Estrat 1 fins a 7,4 cops més que a l'Estrat 3.

Gràfic 3.7 Menors de 16 anys amb carència material severa (estratègia Europa 2020) segons estrats de Barcelona

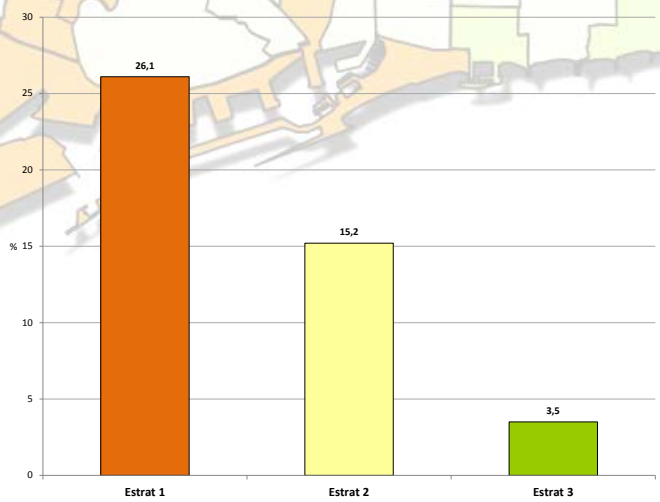

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Si aprofundim l'anàlisi d'aquest indicador, aquest cop analitzant el nombre de carències per infant, podem observar amb més detall les diferències entre estrats. El

gràfic 3.8 mostra el percentatge de menors de 16 anys segons el nombre de carències materials definides en l'estratègia Europa 2020. En l'Estrat 3 el 71,9% dels infants no tenen cap carència, el 46% en el cas de l'Estrat 2 i el 30,8% en l'Estrat 1. La mitjana de Barcelona és de 50,5%.

Gràfic 3.8 Menors de 16 anys segons nombre de carències materials (estratègia Europa 2020) segons Estrats de Barcelona

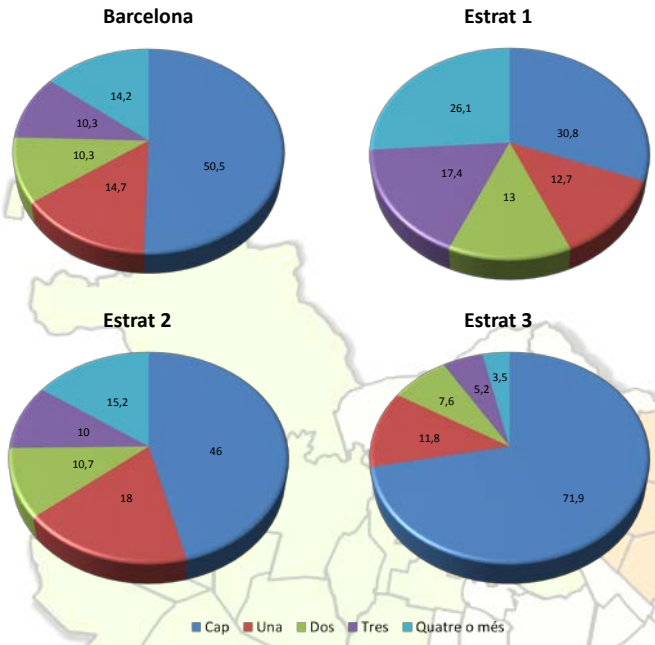

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Del conjunt d'elements que composen les carències materials, les que més en destaquen són les relacionades amb l'economia de la llar. Un 39,8% dels infants viuen en llars que no tenen suficient capacitat d'estalvi per fer front a imprevistos de caire econòmic que puguin sorgir (no poden fer front a despeses imprevistes d'uns 650 €). El 35,9% dels infants es troben en una situació en que els pares no es poden permetre anar de vacances fora de cada almenys una setmana a l'any. En canvi, les carències relacionades amb l'alimentació, són les menys freqüents. Un 1,4% dels infants es trobarien en situació de no poder disposar d'un àpat de carn, pollastre o peix almenys cada dos dies. Pel que fa a l'anomenada "pobresa energètica" (no poder mantenir l'habitatge a una temperatura adequada durant els mesos freds), la pateixen el 13,3% dels menors de 16 anys.

S'ha de tenir en compte que les diferents carències que es proposen com a indicadors no corresponen a nivells equivalents de necessitat. No es justificable posar al mateix nivell les necessitats d'alimentació o de mantenir a una temperatura adient l'habitatge, considerats de primera necessitat, amb el fet de poder-se permetre un cotxe. Però el que evidencien la diversitat d'indicadors de carència material són les àrees on

trobem una mancança més significativa i cap a on es podrien dirigir algunes de les actuacions públiques. En cap cas no s'haurien de menystenir les dades referents a les problemàtiques relacionades amb el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge, la possibilitat de fer front a despeses imprevistes o que els infants no tinguin la possibilitat de gaudir de les vacances. Cada un d'aquests elements per si sol ja és un indicador d'exclusió social que hauria de ser contemplat com a objectiu d'actuacions que persegueixin el benestar dels infants i l'equitat social.

Gràfic 3.9 Menors de 16 anys segons tipus de carència (estratègia Europa 2020)

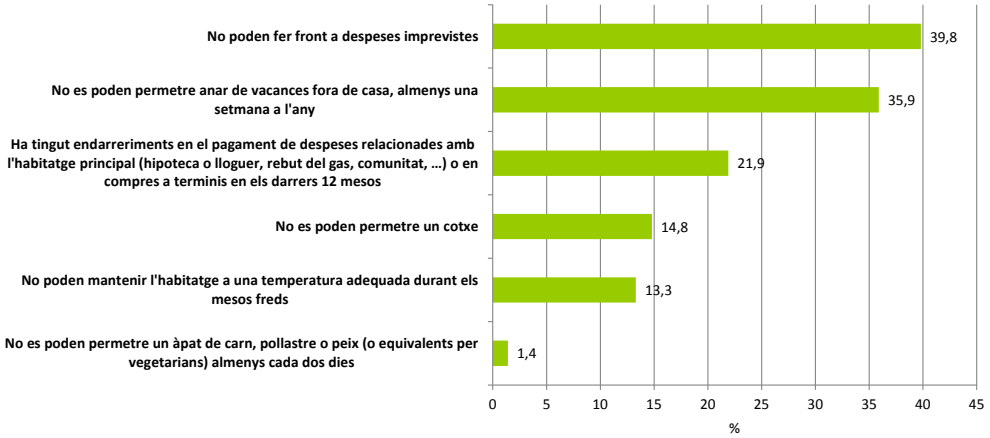

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Com ja hem vist anteriorment, les carències varien en gran mesura segons els diferents conglomerats de barris. El menors residents en l'Estrat 1 són els que tenen major proporció de carències. En aquest estrat un 60,5% dels menors viuen en llars que no podrien fer front a despeses imprevistes. Això suposa pràcticament 19 punts percentuals més que l'Estrat 2 (42,1%), i 40 en comparació amb l'Estrat 3 (20,4%). Pel que fa a la carència energètica i alimentària, on és més significativa és en els barris que conformen l'Estrat 1.

Gràfic 3.10 Menors de 16 anys segons tipus de carència i Estrats de Barcelona (estratègia Europa 2020)

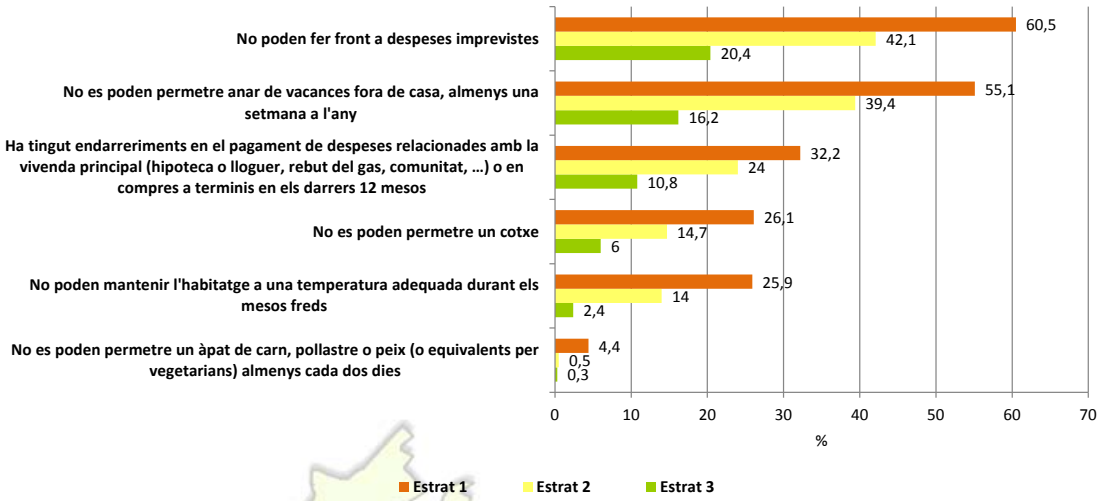

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En la comparativa de Barcelona amb Catalunya i Espanya, trobem diferències significatives segons el tipus de carència. A Barcelona els resultats per la majoria d'ítems presenten valor similars o més negatius que a Catalunya i Espanya. Tot i això, a Barcelona hi ha una proporció considerablement més reduïda d'infants que viuen a llars que no poden fer front a despeses imprevistes o anar de vacances que a Catalunya i Espanya. El mateix succeeix en el cas de poder permetre's un àpat ric en proteïnes almenys cada dos dies. És possible atribuir aquesta darrera dada al fet que les administracions públiques i les entitats del tercer sector concentrin els seus esforços a mantenir cert nivell de benestar i suficiència en el cas del aprovisionament d'aliments bàsics pels infants. Ara bé, el marge de millora és considerable en el cas d'elements tant bàsics com el manteniment de l'habitatge a una temperatura adequada durant els mesos freds, i en especial al pagament de l'habitatge.

Taula 3.1 Menors de 16 anys segons tipus de carència (estratègia Europa 2020). Espanya, Catalunya i Barcelona 2014

	Barcelona	Catalunya	Espanya
Ha tingut endarreriments en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge principal (hipoteca o lloguer, rebut del gas, comunitat, ...) o en compres a terminis en els darrers 12 mesos	21,9	13	17,6
No poden mantenir l'habitatge a una temperatura adequada durant els mesos freds	13,3	11	11,5
No poden fer front a despeses imprevistes	39,8	44	45,9
No es poden permetre un àpat de carn, pollastre o peix (o equivalents per vegetarians) almenys cada dos dies	1,4	5,3	4,2
No es poden permetre anar de vacances fora de casa, almenys una setmana a l'any	35,9	45,2	47,9
No es poden permetre un cotxe	14,8	6,7	6,8
No es poden permetre una rentadora	0,3	0	0,4
No es poden permetre una televisió en color	0,3	0	0,3
No es pot permetre un telèfon	0,1	0,2	0,4

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014 i ECV.

A més dels indicadors de privació material emprats fins ara, de l'Enquesta de Condicions de Vida a nivell europeu (EU-SILC) hem incorporat preguntes específiques sobre privació material dels infants utilitzant els ítems que incorpora un mòdul de l'Enquesta de Condicions de Vida del 2014. Segons les dades de la taula 3.2, tornem a observar que els indicadors amb millors resultats pels infants són els relacionats amb la provisió i disposició d'aliments bàsics. Un percentatge reduït no es poden permetre almenys tres àpats al dia (0,3%) tot i la difícil situació de les famílies. Aquest indicador roman baix independentment de l'estrat analitzat.

Taula 3.2 Menors de 16 que no disposen dels següents ítems perquè les famílies no s'ho poden permetre segons Estrats de Barcelona, Catalunya i Espanya 2014

No disposen perquè no s'ho poden permetre....	Barcelona	Estrats 1	Estrats 2	Estrats 3	Catalunya	Espanya
Roba nova (que no sigui de segona mà)	6,6	13,0	6,4	1,9	6,8	7,7
Dos parell de sabates adequades (o un parell adequat per qualsevol època de l'any	1,9	4,7	0,9	1,3	2,1	2,9
Menjar fruita fresca i verdures almenys una vegada al dia	1,5	1,3	2,1	0,8	1,3	1,7
Almenys un àpat de carn, pollastre o peix (o equivalent vegetarià) al dia	1,5	3,0	1,4	0,3	3,3	2,8
Fer almenys tres àpats al dia	0,3	0,3	0,2	0,3	--	--
Tenir regularment activitats d'oci (esport, natació, tocar un instrument, oreganitzacions juvenils, etc.)	11,3	19,6	12,0	4,0	21,3	13,0
Poder participar en els viatges i esdeveniments escolars pels que s'ha de pagar	7,5	12,9	8,4	2,0	13,2	11,6
Celebrar les ocasions especials (aniversaris, sants, esdeveniments religiosos, etc.)	6,7	12,5	6,6	2,4	15,8	11,4
Poder reunir-se de tant en tant amb els amics per jugar o convidar a prendre alguna cosa	6,7	11,9	7,1	1,9	19,1	12,8
Equips d'oci a l'aire lliure (bicicletes, patins, etc.)	3,9	6,2	4,5	1,3	9,7	6,0
Llibres adequats per a la seva edat	2,7	7,4	1,6	0,5	3,1	2,3
Joguines que es poden utilitzar dins de l'habitatge (joguines educacionals per nadons, jocs de taula, jocs d'ordinadors, etc.)	2,7	5,5	2,4	0,8	3,9	3,5

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014 i ECV.

On si trobem diferències significatives segons els estrats de Barcelona és en la possibilitat de mantenir activitats d'oci, participar en els viatges i esdeveniment escolars pels que s'ha de pagar, celebrar les ocasions especials o reunir-se amb els amics. Aquests elements són fonamentals pel desenvolupament dels infants que van més enllà dels propis condicionaments de la privació econòmica. No poder participar en activitats de l'escola o fora de l'escola, ja siguin formals (extraescolars, viatges organitzats per l'escola, etc.) o informals (quedar amb els amics) tenen una marcada influència en com es conforma la relació dels infants amb el grup d'iguals, i pot arribar a provocar situacions de marginalitat i estigmatització.

La capacitat de revertir una situació de carència òbviament no es la mateixa en funció de l'edat de les persones. Les experiències que es viuen en la infància tenen implicacions decisives sobre la resta del cicle de vida. Cal insistir que les situacions de vulnerabilitat en la infància poden afectar negativament aspectes determinants per al desenvolupament equilibrat de la personalitat i el progrés educatiu dels infants. Des d'etapes primerenques, el cos de les persones registra experiències socials. Viure en un habitatge en condicions dolentes o estar exposat a una nutrició inadequada durant la

infància influeix en l'estat de salut de les persones molt temps després que aquestes condicions s'originessin, especialment si van tenir lloc durant etapes perllongades. També influeix sobre el desenvolupament de aptituds cognitives, resultats educatius o proclivitat a comportaments asocials. Un volum important de recerca posa de relleu que la posició social en l'edat adulta i la exposició a formes diverses de problemàtiques socials (atur, salut precària, divorci, inclús empresonament) estan relacionades amb situacions d'adversitat experimentades durant la infància (Griggs i Walker 2008). Davant d'aquestes circumstàncies els infants pobres tenen un risc més alt d'acabar convertint-se en adults pobres, reproduint el "síndrome de la pobresa" de generació en generació (Esping-Andersen 2005). Proveir a les persones d'oportunitats davant la vida durant la infància i reduir els efectes de la inseguretat i les carències és essencial per assegurar un futur sense desavantatges i una condició necessària per promoure una societat equitativa.

3.3. Situació laboral de les famílies

L'ocupació ha estat àmpliament considerada un instrument valuós d'integració, ja que permet millorar no només l'estabilitat econòmica, sinó també l'autonomia personal, l'autoestima, la creació de relacions socials i l'accés al sistema de protecció social. Si bé l'atur ha suposat un risc alt d'exclusió, hem d'assenyalar també que l'existència de mecanismes de compensació com la protecció social, les prestacions o el recolzament familiar fan que la relació entre atur i exclusió sigui estreta però no directa. És per això que diversos estudis han desenvolupat la concepció dels efectes de l'atur o de l'ocupació precària com un factor de "risc d'exclusió" (Laparra 2007).

El grau de vinculació de les famílies amb el mercat de treball és el principal factor responsable de la seva situació econòmica. En un context de crisi econòmica s'ha produït un augment importat de l'atur, exposant a situacions de vulnerabilitat a persones que mai havien pensat en trobar-se en una situació de pèrdua de treball. Si bé el fet de tenir una feina remunerada és un factor clau per evitar el risc de pobresa, en determinades circumstàncies és insuficient per a mantenir una llar, produint-se situacions de pobresa en el treball (*working poor*). Així, als perfils tradicionals de vulnerabilitat econòmica associats a la inactivitat s'han afegit perfils relacionats amb el mercat de treball com les llars encapçalades per una persona aturada o llars amb presència d'una sola persona ocupada o amb salaris baixos en ocupacions precàries.

Un dels factors que han variat enormement la vinculació de les famílies al mercat laboral és la presència generalitzada de les dones. Aquesta presència és cada cop més necessària per assegurar la seguretat econòmica de les famílies, i esmorteir les situacions de vulnerabilitat laboral per moltes famílies. Ara bé, l'arribada dels fills pot tenir implicacions importants en la seva trajectòria laboral: algunes abandonen la feina, de

manera temporal o definitiva, renuncien a llocs de responsabilitat voluntària o forçadament, redueixen la jornada laboral, etc. Segons dades de l'Enquesta de Joventut de Catalunya de 2012, el 82,5% de les dones que viuen en parella i no tenen fills estan ocupades, mentre que aquesta proporció es redueix fins el 68,5% entre les que tenen un fill. Entre les que en tenen dos o més, treballen menys de la meitat de les dones (48,7%). En el cas dels homes que viuen en parella la participació al mercat de treball no sembla tenir una vinculació directa amb la presència de fills a la llar (Marí-Klose, Julià i Marí-Klose 2013).

Segons les dades del BIFAB2014, el 85,3% dels pares estan ocupats, mentre que entre les mares representen el 72,5%. Aquesta diferència respon principalment a que una proporció més alta de mares es troben en situació d'inactivitat, però també hi ha una proporció sensiblement més alta de mares aturades.

Gràfic 3.11 Situació laboral dels pares i mares dels menors de 16 anys

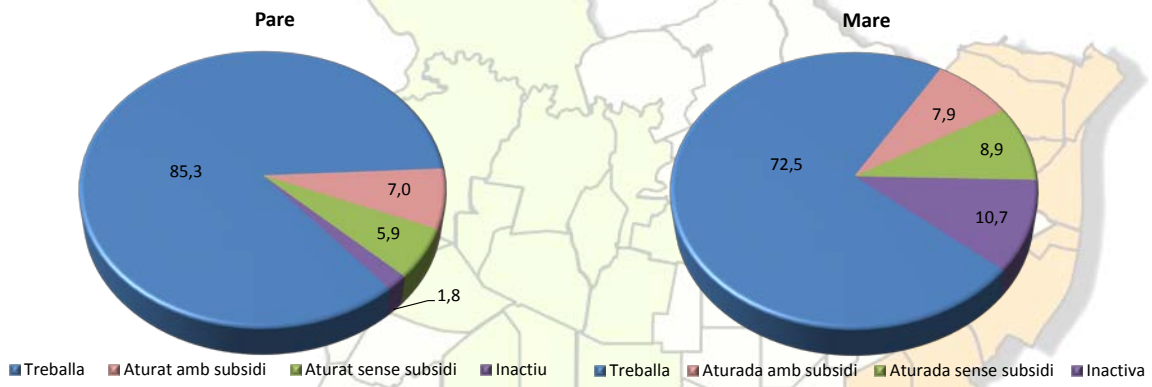

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

El risc d'exclusió del mercat de treball ha augmentat considerablement al nostre país amb la crisi econòmica. Però convé també constatar que els efectes de la crisi econòmica i de l'ocupació no han tingut una distribució equitativa entre els diferents estrats i grups socials. Els llocs de treball precaris (amb major temporalitat i menor protecció), en els que la població estrangera i el joves es troben clarament sobrerepresentats, han estat els primers en desaparèixer. Els pares, i especialment les mares, d'origen immigrant tenen proporcions més elevades de no ocupació. En el cas dels homes de nacionalitat estrangera pren més rellevància el percentatge d'aturats (23,8%), i en el cas de les mares la proporció d'inactives (31,5%). És possible que aquestes dades d'inactivitat responguin en part al fet que les mares d'origen estranger solen tenir un nombre més elevat d'infants que requereix una major dedicació de temps per a la seva cura. També és possible que intervinguin factors culturals i concepcions de gènere que fan que certes dones d'origen immigrant mantinguin un vincle més feble amb el mercat de treball. D'aquestes dades podem destacar també que hi ha una proporció

sensiblement major de dones ocupades de nacionalitat espanyola que homes de nacionalitat estrangera, i que només el 68,1% dels sustentadors principals de les famílies monoparentals es troben en situació d'ocupació.

Taula 3.3 Situació laboral dels pares i mares segons nacionalitat i estructura de la llar

	Situació laboral del pare			Situació laboral de la mare		
	Treballa	Aturat	Inactiu	Treballa	Aturada	Inactiva
Total	85,3	12,9	1,8	72,5	16,8	10,7
Nacionalitat pares						
Espanyola	87,0	11,4	1,6	75,4	16,8	7,7
Estrangera	73,8	23,8	2,4	52,3	16,1	31,5
Tipus de família						
Biparental	85,9	12,4	1,7	73,3	15,5	11,2
Monoparental	-	-	-	68,1	24,8	7,1

Nota: No es presenten les dades de les famílies amb només el pare per pocs casos (n < 25 casos).

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Pel que fa a l'atur de llarga durada (portar més d'un any seguit a l'atur i estar-ho actualment), segons les dades del BIFAB2014 un 9,1% de les mares es troben en aquesta situació, mentre que en els pares és el 6,1%. Aquestes dades analitzades per estrats mostren que en el cas de l'Estrat 1 l'atur de llarga durada és del 16% en les mares i 11,8% en els pares. En l'Estrat 2 és del 8,1% i 5,5% respectivament, i en l'Estrat 3 és del 4,8% i 3,8% respectivament.

Pel que fa a l'atur de mares i pares amb infants en els darrers anys, ja sigui de forma continuada o intermitent, és significativament major en les mares que en els pares. Com mostren les dades del gràfic 3.12, un 25,6% dels pares ha estat durant algun període de temps en situació d'atur en els darrers tres anys, mentre que en les mares representa el 33,8%. És especialment alarmant la situació de les llars amb nivells baixos d'estudis, amb nacionalitat estrangera o que pertanyen a l'Estrat 1 on la proporció de mares i pares que han estat entre 25 i 36 mesos a l'atur en els darrers tres anys supera el 10%.

Gràfic 3.12 Pares i mares segons mesos en atur en els darrers 3 anys

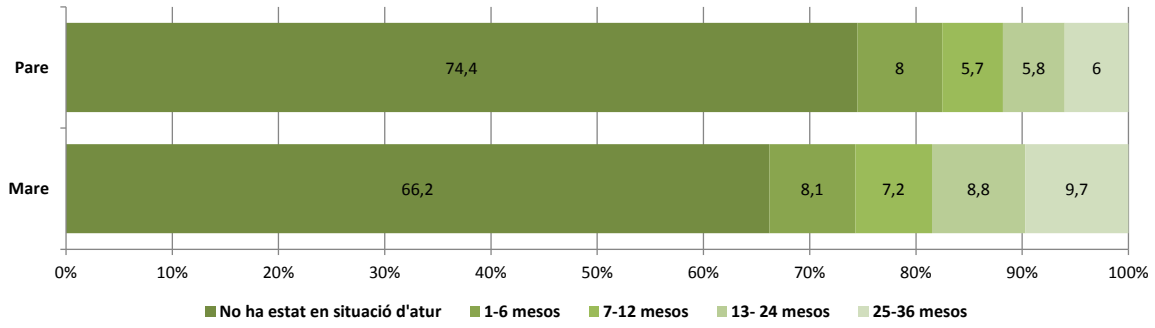

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Taula 3.4 Pares i mares segons mesos en atur en els darrers 3 anys segons característiques de la llar i estrats de Barcelona.

		Mesos a l'atur en els darrers 3 anys				
		No ha estat en situació d'atur	1-6 mesos	7-12 mesos	13- 24 mesos	25-36 mesos
Pare	**Estrats Barcelona**					
	Estrat 1	63,5	7,6	7,6	8,0	13,3
	Estrat 2	73,2	8,4	6,0	7,3	5,1
	Estrat 3	85,2	7,9	3,5	1,9	1,6
	Nacionalitat pares					
	Espanyola	75,4	7,9	5,8	5,9	4,9
	Estrangera	67,5	8,9	4,1	4,9	14,6
	Nivell estudis pares					
	Estudis primaris	48,8	9,3	9,3	14,0	18,6
	Estudis secundaris	63,8	8,1	11,3	8,6	8,1
	Estudis terciaris	79,1	7,9	3,8	4,7	4,5
Mare	**Estrats Barcelona**					
	Estrat 1	57,6	8,7	8,0	9,7	16,0
	Estrat 2	63,6	8,4	8,6	10,1	9,2
	Estrat 3	76,8	7,3	4,5	5,9	5,6
	Nacionalitat pares					
	Espanyola	67,2	8,5	6,7	9,0	8,7
	Estrangera	59,7	5,4	10,7	7,4	16,8
	Nivell estudis pares					
	Estudis primaris	47,6	4,8	6,3	17,5	23,8
	Estudis secundaris	52,2	7,2	11,5	10,4	18,7
	Estudis terciaris	72,2	8,6	5,8	7,5	5,8

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En el següent gràfic es poden observar diferències en les situacions laborals segons els estrats de Barcelona. Les diferències més notables són paleses en la comparació tant de pares i mares en situació d'ocupació i en situació d'atur. L'Estrat 1 concentra una major proporció de pares i mares que no treballen.

Gràfic 3.13 Situació laboral dels pares i mares segons estrats de Barcelona

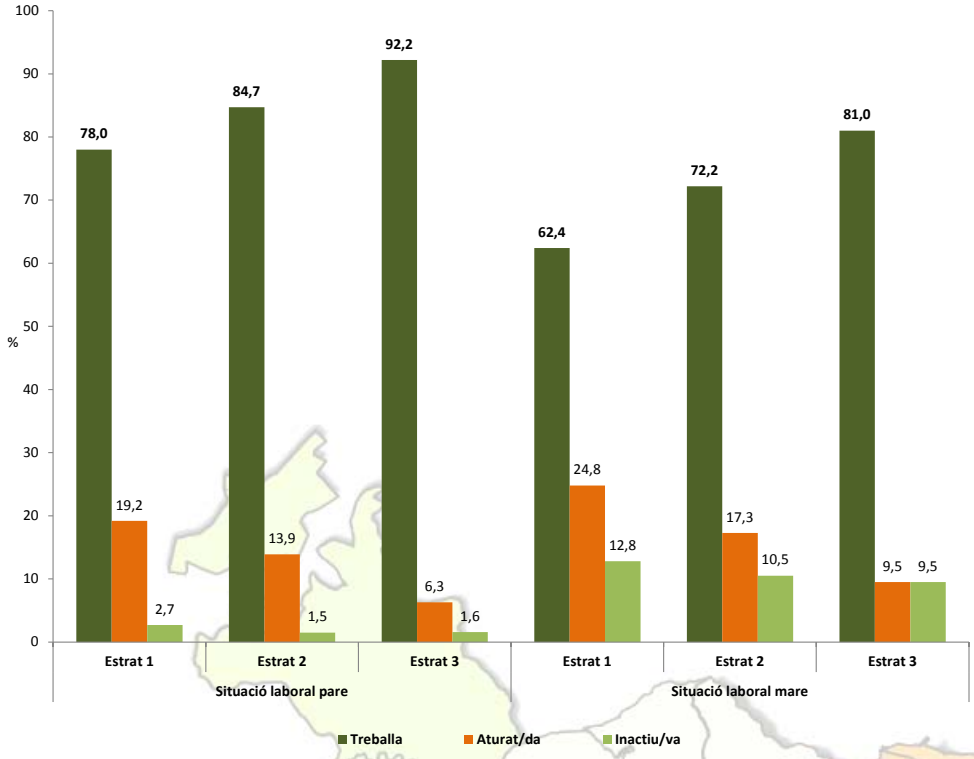

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En més de la meitat de les llars amb fills ambdós progenitors treballen. Aquesta presència majoritària d'homes i dones al mercat del treball té una doble lectura. Per una banda representa una fita en termes d'igualtat d'oportunitats. En les darreres dècades s'ha passat d'un model tradicional de separació de rols entre l'home i la dona, on l'home era l'únic responsable de portar els ingressos a la llar (*male breadwinner*), a un model on tots dos membres de la llar treballen de manera remunerada o volen treballar. Per altra banda, tenir dos salaris, a més, s'ha convertit en una condició gairebé necessària pel benestar econòmic de les llars. L'augment de la inseguretat laboral produïda per la crisi on predominen els contractes temporals, i els desajustos entre els costos per al sosteniment d'una família (especialment de l'habitatge) i la reducció dels salaris exigeix a les famílies, cada cop més, una doble presència en el mercat de treball per garantir un mínim d'estabilitat econòmica a la llar.

Les dades dels darrers anys tant a Catalunya com a Espanya mostren que ha augmentat l'atur tant en mares com en pares, incrementant-se el nombre de llars on cap membre treballa. L'augment de població en situació d'atur no només desencadena una situació de vulnerabilitat entre els individus aturats i les seves parelles, sinó que també en poden patir les conseqüències d'una manera indirecta els fills. Existeix una llarga tradició d'estudis que associen l'inestabilitat socioemocional i els problemes de conducta dels infants no tant a les restriccions de recursos sinó a l'efecte que les situacions d'atur produeixen en la qualitat de les relacions intergeneracionals. Els pares que pateixen dificultats econòmiques es mostren més irascibles, estressats i tendeixen a reaccionar de

forma més inconscient i incontrolada, el que repercuteix en un major risc de fer us de càstigs de caire punitiu i a una major hostilitat en les interaccions amb els fills (Conger et al 1992, 1993; Elder et al. 1992)

Segons les dades de l'ECV de 2013, a Catalunya el 9,8% de les llars amb menors de 16 anys no tenien cap persona treballant, i en el cas d'Espanya era del 14,9%. Segons les dades de BIFAB2014, a Barcelona hi ha un 8,1% de llars amb infants on cap dels progenitors està treballant. Aquestes dades varien segons les característiques de les llars i dels estrats.

Gràfic 3.14 Llars segons el nombre de progenitors que treballen

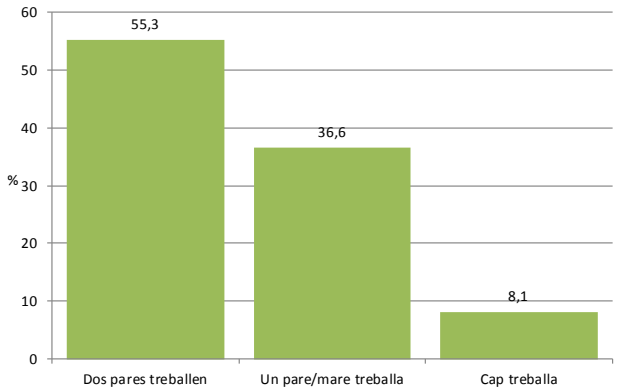

	Dos pares treballen	Un pare/mare treballa	Cap treballa
Total	55,3	36,6	8,1
Estrats Barcelona			
Estrat 1	41,2	46,6	12,2
Estrat 2	55,8	35,4	8,8
Estrat 3	66,3	29,8	3,9
Nacionalitat pares			
Espanyola	59,0	34,0	7,0
Estrangera	30,0	54,0	16,0
Nivell estudis pares			
Estudis primaris	20,9	49,3	29,9
Estudis secundaris	33,8	51,6	14,6
Estudis terciaris	65,6	30,4	4,0

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les famílies monoparentals, en tenir per definició un sol sustentador, es troben en una situació econòmica més vulnerable. A més a més, la majoria de les llars monoparentals estan encapçalades per dones, que tenen taxes d'atur, temporalitat i precarietat laboral més elevades que els homes. Recerques anteriors han posat de manifest que tot i que existeix una tendència cap a certa equiparació dels nivells de participació en el mercat laboral entre pares i mares de família, es mantenen diferències de gènere molt importants en les formes contractuals i salarials (Marí-Klose, Gómez-Granell, Brullet i Escapa 2008). Per tant, les seves probabilitats d'aquestes llars de caure en la pobresa són més altes.

Els ingressos varien en gran mesura tant pel nombre d'individus que treballen (nombre de salaris). Però no únicament. Mitjançant l'anàlisi dels estrats de Barcelona podem apreciar grans desigualtats entre els ingressos que generen les famílies independentment del nombre de salaris que ingressen els llars. Com es pot apreciar en el següent gràfic, hi ha diferències molt significatives entre els ingressos equivalents de l'Estrat 3 en relació als altres estrats. De fet, tal és la desigualtat que en l'Estrat 3 les llars

amb un únic pare o mare que està treballant tenen una mitjana d'ingressos superior a les llars on treballen els dos progenitors de l'Estrat 1.

Gràfic 3.15 Mitjana d'ingressos equivalents segons el número de progenitors treballant a la llar, per estrats

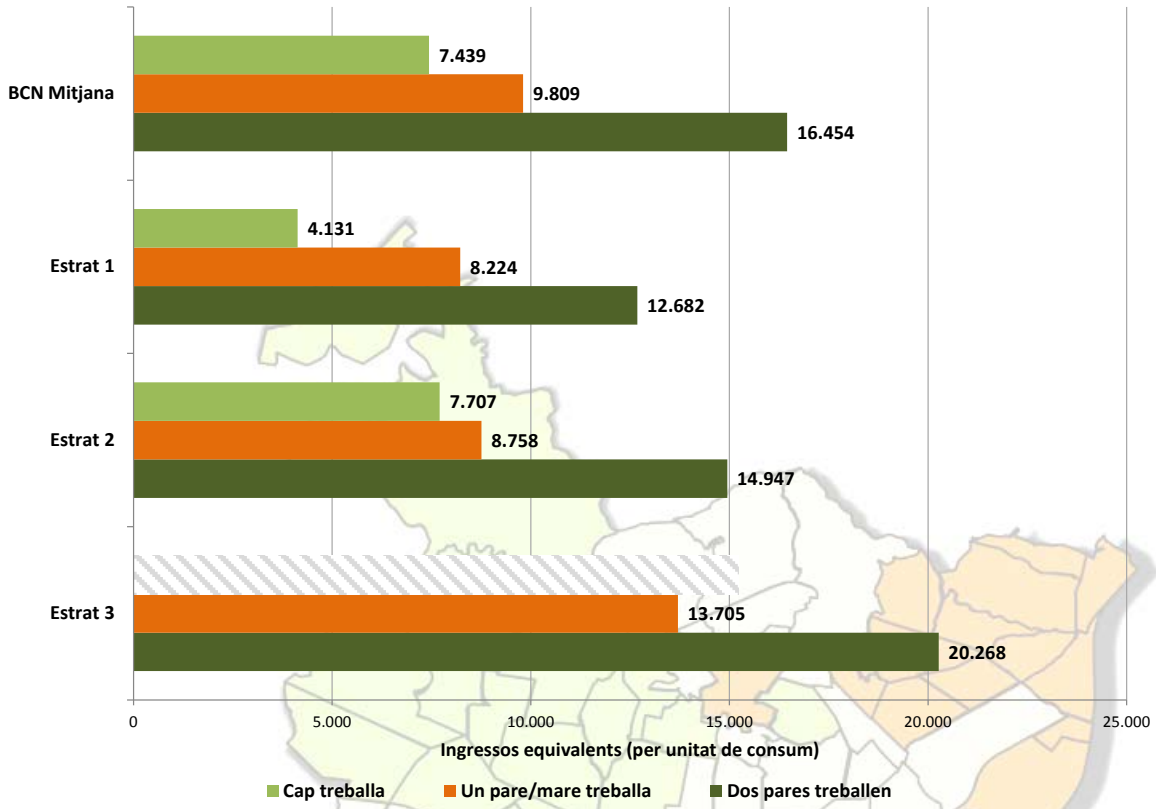

Nota: En el cas de Estrat 3 on cap treballa hi ha menys de 20 casos.

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Com ja s'ha comentat, els efectes de la privació econòmica són especialment preocupants en les famílies amb fills. No només per les conseqüències que produeix estar en una situació de vulnerabilitat, sinó pel risc que corren els fills de mantenir i perpetuar les condicions de precarietat, i pels efectes negatius en el seu desenvolupament. Les característiques dels infants i la seva evolució en diferents dimensions de la seva vida, ja sigui l'educativa, en les conductes, actituds, pràctiques, maneres de relacionar-se o amistats, són, en bona mesura, expressió de les condicions en les que viuen o han viscut. De la mateixa manera, aquests factors seguiran determinant-los en menor o major mesura en el pas a la vida adulta i en la seva integració al mercat laboral.

La privació econòmica és un dels factors més rellevants que determinen l'assoliment educatiu, però no és l'únic. Altres factors poden arribar a ser més importants: el nivell educatiu dels pares, el capital social i cultural de les famílies, la participació en un centre amb elevada concentració d'estudiants de classes desfavorides, etc. Però tots aquests factors estan associats amb la privació econòmica que acaba condicionant les decisions que els joves prenen en diferents moments del seu itinerari educatiu i laboral.

En el BIFAB2014 es tracten dues de les dimensions en les que es poden observar algunes de les conseqüències negatives que poden patir els infants en les llars vulnerables: el rendiment educatiu (veure capítol 6) i la salut (veure capítol 5).

3.4 Capacitat econòmica de les llars

L'empitjorament de la situació econòmica pot conduir a moltes famílies a tenir la sensació que no disposen de recursos suficients per cobrir despeses. Com hem vist en l'apartat anterior, la situació laboral de les famílies és determinant per entendre la capacitat econòmica de les llars, com també altres elements que estan correlacionats, com la procedència (ja sigui la nacionalitat o el barri on viu) o el nivell d'estudis. En algunes llars, l'escenari econòmic està provocant situacions de vulnerabilitat i d'inestabilitat degut a les dificultats que tenen per arribar a fi de mes. Aquestes famílies poden presentar elevats nivells de tensió i preocupació, de la que se'n ressenten el fills.

Segons les dades d' ECV 2014 i del BIFAB2014, a Espanya i Catalunya hi ha una proporció més elevada de menors que viuen en llars que declaren que tenen molta dificultat per arribar a fi de mes (21,6% i 16,7% respectivament) que a Barcelona (14,1%). Segons les dades presentades al gràfic 3.16, l'Estrat 1 quadruplica el percentatge de menors que viuen en llars que tenen molta dificultat per arribar a fi de mes en comparació a l'Estrat 3. També superaria el percentatge respecte de Catalunya però no arribaria als nivells d'Espanya. De mitjana, el 38,9% dels infants a Barcelona viuen en llars que arriben a fi de mes amb facilitat o molta facilitat.

Gràfic 3.16 Menors de 16 anys segons la capacitat de la llar d'arribar a fi de mes. Barcelona, Catalunya i Espanya 2014

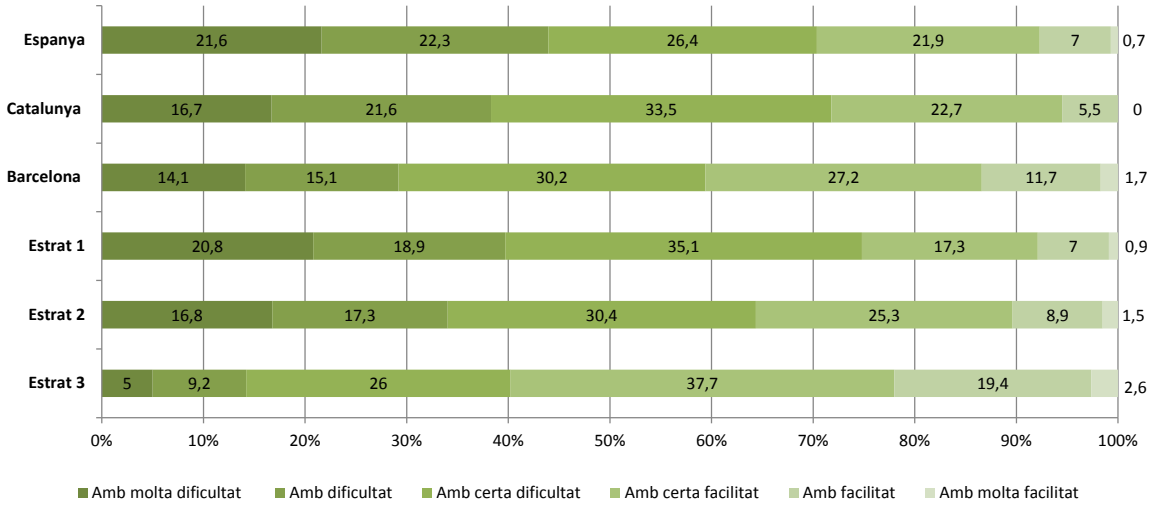

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014 i ECV.

Les desigualtats entre les diferents llars venen determinades, en part, per les característiques sociodemogràfiques dels seus membres, tal i com es pot observar en el següent gràfic. Així, les llars formades per progenitors de nacionalitat estrangera, amb estudis primaris, i les famílies monoparentals, són les que presenten els percentatges més elevats de dificultat per arribar a fi de mes. El 42,5% de les llars on els progenitors són d'origen estranger manifesten que tenen dificultats o moltes dificultats per arribar a fi de mes. Això significa uns 17 punts percentuals més que les autòctones (25,8%). En el cas de les monoparentals afecta a pràcticament la meitat (49%). En relació al nivell d'ingressos, les dades segueixen la relació intuïtiva de que a menor nivell d'ingressos més dificultat per arribar a fi de més. Tanmateix, cal senyalar que un percentatge baix de llars (4,5%) en el quartil més alt d'ingressos manifesten que tenen dificultats per arribar a fi de mes. Tot i que segurament no es podria comparar els motius pels quals tenen aquestes dificultats en relació a altres llars amb menys ingressos. En aquest cas, les dificultats vendrien més donades per l'alt nivell de despesa que no pel baix nivell d'ingressos.

Gràfic 3.17 Capacitat de la llar amb menors de 16 anys d'arribar a fi de mes segons característiques

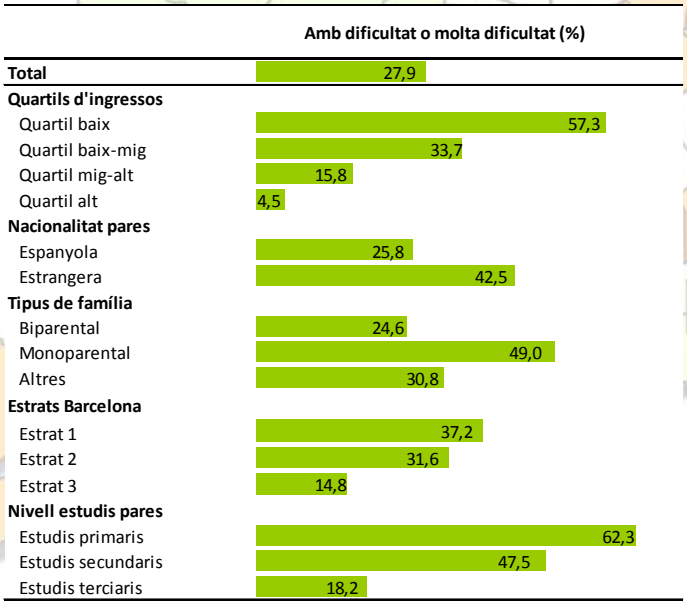

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

La dificultat per arribar a fi de mes de les famílies ve molt determinada pels problemes que tenen a l'hora de fer front a les diferents despeses bàsiques (lloguer, hipoteca, factures energètiques, menjar, etc.) i especialment els endarreriments que poden arribar a tenir en alguna d'aquestes. La despesa de l'habitatge és la que pren més rellevància tant per l'elevat import que suposa com per la magnitud de les conseqüències que comporta no poder-hi fer front (canviar d'habitatge, desnonaments, etc.). Segons les

dades del BIFAB2014, només el 19,7% de les famílies amb infants tenen l'habitatge totalment pagat o de cessió gratuïta. La resta ha de fer front a la despesa de l'habitatge en règim de lloguer o hipoteca. Com es pot observar en el gràfic 3.18, a Barcelona en el 13,4% de les llars amb menors de 16 anys s'ha produït algun endarreriment per pagar l'import mensual de l'hipoteca o lloguer en els darrers 12 mesos. Aquesta xifra es situa per sobre de la mitjana de Catalunya i d'Espanya.

Gràfic 3.18 Llars amb menors de 16 anys que han tingut algun endarreriment a l'hora de pagar l'import mensual de l'hipoteca o lloguer en els darrers 12 mesos

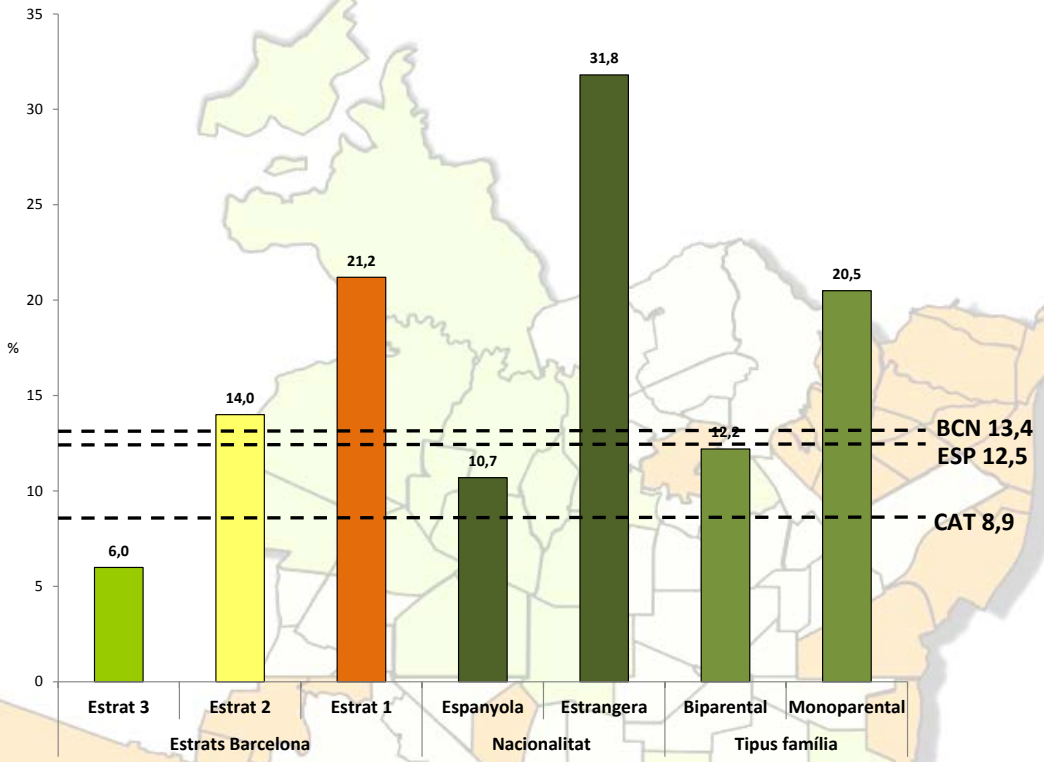

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014 i ECV.

Es produeixen diferències considerables en les dificultats que viuen les llars per fer front a les despeses de l'habitatge en funció de l'estrat i de l'estructura de la llar. Ara bé, on es detecta una bretxa realment punyent és en funció de la nacionalitat: les llars amb progenitors d'origen estranger tripliquen a les d'origen autòcton pel que fa als endarreriments en el pagament de la hipoteca o lloguer.

Per algunes famílies la possibilitat d'assumir la despesa de l'habitatge de forma regular no només pot ser un problema en l'actualitat sinó també en el futur. El 9,9% de les famílies amb infants a Barcelona no veuen assumible aquesta despesa en els pròxims 3 anys si no canvia la seva situació actual. Aquest percentatge de famílies són les que, de seguir la situació de crisi, d'inestabilitat i precarietat laboral, poden tenir greus problemes en poder mantenir l'habitatge si no reben algun tipus de suport. Com és d'esperar, són les

famílies amb menys ingressos les que veuen més dificultats per assumir la despesa de l'hipoteca o lloguer en els pròxims 3 anys. Una de cada cinc llars en el quartil baix no veuen assumible aquesta despesa en els pròxims 3 anys si no canvia la situació. En aquest sentit, cal destacar la vulnerabilitat de les famílies monoparentals que són les que manifesten en major grau dificultats per fer front a la despesa que suposa l'habitatge.

Gràfic 3.19 Famílies que no veuen assumible la despesa actual de la hipoteca o lloguer en els pròxims 3 anys

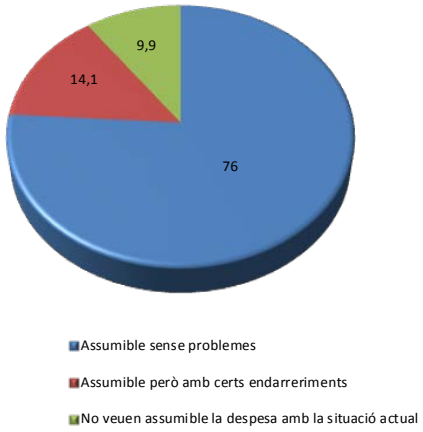

	Assumible sense problemes	Assumible però amb certs endarreriments	No veuen assumible la despesa amb la situació actual
Total	76	14,1	9,9
Quartils d'ingressos			
Quartil baix	51,5	28,4	20,1
Quartil baix-mig	68,2	21,4	10,5
Quartil mig-alt	87,5	5,4	7,1
Quartil alt	95,8	2,1	2,1
Estrats Barcelona			
Estrat 1	64,4	23,6	12,0
Estrat 2	76,3	12,0	11,7
Estrat 3	85,5	9,3	5,2
Nacionalitat pares			
Espanyola	79,3	11,6	9,0
Estrangera	57,6	28,1	14,4
Tipus de família			
Biparental	79,6	12,4	8,0
Monoparental	53,8	25,0	21,2

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les dificultats financeres de la llar poden donar lloc a canvis en les pautes de consum, i de vegades, a processos d'endeutament. És el cas dels endarreriments en les factures energètiques o de l'aigua, del pagament de préstecs o despeses aplaçades mitjançant targetes de crèdits, o de deutes amb entitats financeres de diferent procedència que l'hipoteca. En el gràfic 3.20 es mostra el percentatge de famílies que han tingut algun d'aquests endarreriments en el darrer any tant per Barcelona com pels estrats de barris. Considerant els quatre àmbits en que es poden produir endarreriments que es pregunten a l'enquesta, el 21,6% de les llars amb infants a Barcelona han tingut algun endarreriment en el pagament en els darrers 12 mesos. Els percentatges de Barcelona i de l'Estrat 2 pràcticament es superposen en tots els tipus d'endarreriments. És especialment preocupant la situació de les famílies en l'Estrat 1 on el 20% de les llars han tingut algun endarreriment amb els rebuts d'aigua, gas, electricitat, etc. Per altra banda, és important remarcar que el 4% de les llars amb infants a Barcelona han patit algun tall de subministrament d'aigua, gas, electricitat o telèfon degut als endarreriments de pagament.

Gràfic 3.20 Llars amb menors de 16 anys segons tipus d'endarreriments en els darrers 12 mesos

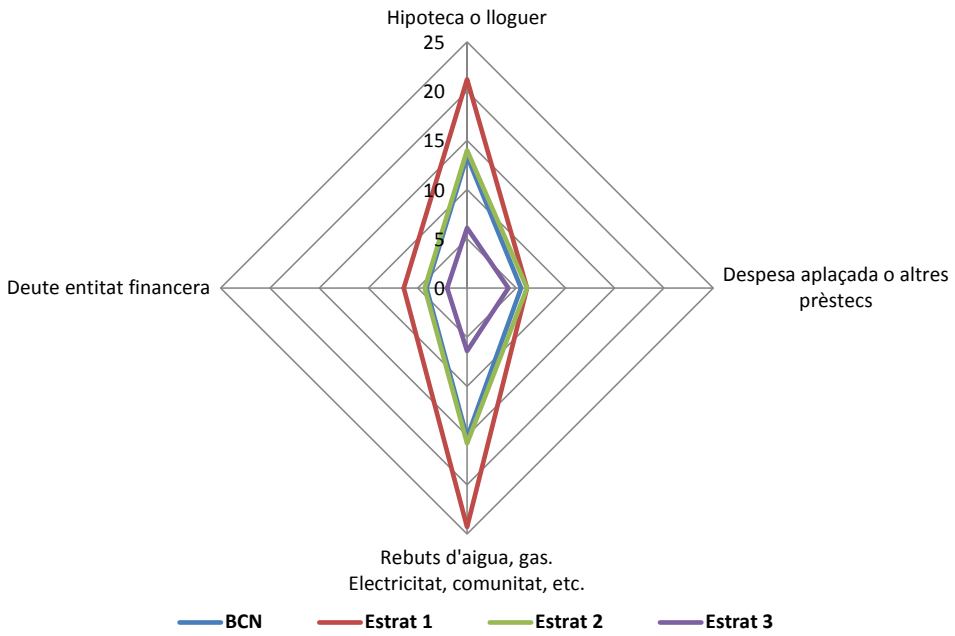

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

De les famílies que tenen un deute amb una entitat financera, la majoria (68,5%) no creuen que tinguin cap problema en pagar en els terminis establerts, i un 22,8% manifesten que es produiran certs endarreriments. En canvi, el 8,6% de les famílies que tenen algun d'aquests deutes no creuen que puguin assumir aquesta despesa en els pròxims 3 anys. Tot i que el 9,8% de les famílies han demanat algun préstec o crèdit a una entitat financera en el darrer any, aquesta no és la forma més freqüent. La prevalença és superior en els préstecs "informals", ja sigui a amics o familiars. Un 12,6% de les famílies amb infants menors a Barcelona han demanat un préstec a un amic o familiar. En canvi, un 3,8% ho han fet amb una companyia financera o prestador.

Alguns dels motius que porten a les famílies a endeutar-se o demanar préstecs és degut a la manca d'ingressos que tenen mensualment o per situacions o esdeveniments esporàdics que poden requerir capital econòmic del qual no en disposen. Com ja s'ha senyalat amb anterioritat, un dels indicadors utilitzats en el la carència material és la de poder fer front a una despesa imprevista d'uns 650 euros amb recursos propis. En el cas de Barcelona el 39,4% de les famílies amb infants reconeixen que no podrien fer front a una despesa imprevista d'aquesta magnitud. Com s'observa en el gràfic 3.21, les diferències entre els estrats és molt acusada, com altre cop també ho és en el cas del tipus d'estructura familiar o la nacionalitat dels pares. El 70,5% de les llars amb els pares i mares amb nacionalitat estrangera no podrien fer front a aquesta despesa, com tampoc el 66% de les monoparentals.

Gràfic 3.21 Llars amb menors de 16 anys que no poden fer front a una despesa imprevista (650 €) amb els seus propis recursos

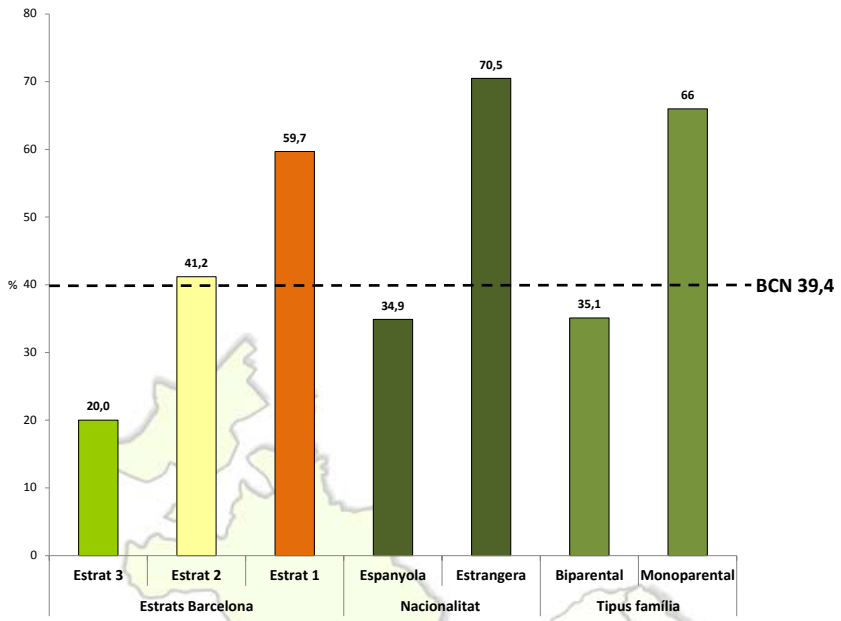

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Aquesta manca de capacitat per fer front d'una despesa inesperada ve explicada en gran part per la baixa o nul·la capacitat d'estalvi que tenen algunes famílies. El 51,5% de les famílies amb infants declaren que en el darrer any no han pogut estalviar. Tanmateix, el 27,6% de les llars amb menors a Barcelona tenen una capacitat d'estalvi mitja i alta.

Gràfic 3.22 Llars amb menors de 16 anys segons la capacitat d'estalvi en el darrer any

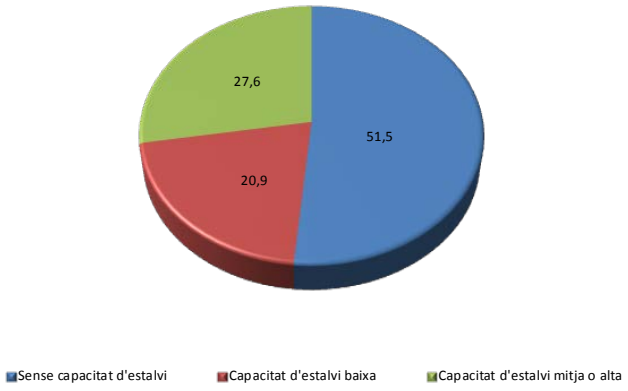

	Sense capacitat d'estalvi	Capacitat d'estalvi baixa	Capacitat d'estalvi mitja o alta
Total	51,5	20,9	27,6
Quartils d'ingressos			
Quartil baix	77,9	14,4	7,7
Quartil baix-mig	71,7	15,7	12,6
Quartil mig-alt	37,0	28,7	34,4
Quartil alt	18,5	24,7	56,8
Estrats Barcelona			
Estrat 1	63,6	19,0	17,3
Estrat 2	51,4	20,4	28,3
Estrat 3	41,2	23,3	35,6
Nacionalitat pares			
Espanyola	48,8	22,1	29,1
Estrangera	69,3	13,1	17,7
Tipus de família			
Biparental	48,3	21,2	30,4
Monoparental	72,2	19,2	8,6
Altres	53,8	19,2	26,9
Nivell estudis pares			
Estudis primaris	79,4	17,6	3,0
Estudis secundaris	77,0	13,1	9,9
Estudis terciaris	40,0	24,1	35,9

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

3.5. Rendes, subsidis i ajuts. Polítiques públiques orientades a la infància

Un dels temes que pren més rellevància per entendre la situació en que es troben les famílies és l'impacte que tenen les polítiques públiques per amortir les situacions de vulnerabilitat. Existeixen un ventall de subsidis i ajuts que ofereixen els diferents nivells de l'administració que tenen incidència en les famílies amb infants, tot i que gran part no estan dirigides en clau d'infància. Les principals polítiques de protecció social en el nostre país van dirigides a la provisió de pensions i prestacions per desocupació, les quals tenen un impacte indirecte sobre la pobresa infantil, mentre que encara no s'han desenvolupat grans polítiques de transferència monetària que tinguin com a objectiu explícit la lluita contra la pobresa infantil (Julià, 2014). No obstant això, existeixen actualment diversos instruments de suport monetari a les famílies.

El principal instrument econòmic adreçat a les famílies amb menors són les deduccions fiscals. D'una banda, la deducció aplicable sobre la base imposable a l'IRPF per cada fill a càrrec menor de 25 anys i solter, i de l'altra, l'ajut de 1.200 € anuals a mares treballadores que cotitzin a la Seguretat Social per cada fill a càrrec menor de tres anys (l'any 2011 a Catalunya es van beneficiar d'aquesta mesura 167.123 mares). Segons Brullet (2012) i Levy, Mercader i Planas (2006), els impactes de les deduccions fiscals en la renda familiar beneficien més les famílies de classes mitjanes i altes que no pas les famílies en situació de privació econòmica, atès que: primer, la deducció no és reintegrable, amb la qual cosa els individus i famílies que, en no treballar, no tinguin un deute tributari positiu no se'n poden beneficiar; segon, el benefici fiscal és major com més alta sigui la renda del contribuent; i, tercer, si bé l'ajut de 1.200 euros és reintegrable (es pot cobrar en 12 ingressos mensuals de 100 euros, al marge de l'IRPF), està condicionat a que la mare tingui una feina remunerada (Julià, 2014). A aquests beneficis fiscals s'hi han de sumar les prestacions per fill a càrrec estatals i autonòmiques. En l'àmbit estatal existeix una prestació de 291 euros anuals (24,25 euros mensuals) quan els ingressos de la llar no sobrepassen els 11.519,16 euros anuals (Cantó i Ayala, 2014). El llindar s'incrementa en un 15% per cada fill a partir del segon i tant el llindar com les quanties s'incrementen en els casos de fills amb discapacitat i famílies nombroses.

A Catalunya, entre els anys 2003 i 2011 existia la prestació econòmica universal per naixement, adopció, tutela o acolliment d'un infant, amb un pagament anual fins als 3 anys. A partir del 2011 es va suspendre i es va condicionar a una renda amb un topall de 14.000 euros anuals. En la seva darrera versió (Ordre BSF/62/2014, de 7 de març) implica un únic pagament de 650 euros (750 euros en famílies nombroses i monoparentals) en l'any que es produeix el naixement, adopció, tutela o acolliment, condicionat a que el nivell d'ingressos de la unitat familiar sigui inferior a un topall, que es determina

multiplicant 14.000 euros per un coeficient en funció del nombre de persones que integren la llar[8].

En general, a Espanya i especialment a Catalunya la despesa global de suport a les famílies amb fills ha estat, i és, més baixa que la majoria de països de la UE. Tal i com es pot observar a la taula 3.5, Espanya és el dels països que inverteix menys en proporció al seu PIB en la protecció social de famílies i els seus fills (al 2011 va ser un 1,4% del PIB). Aquesta inversió és molt inferior a la de la UE-15, que era del 2,3% al 2011, però encara ho és més a Catalunya on és situa al 0,9% al mateix any. Hi ha països europeus que inverteixen el quàdruple, com Dinamarca, o més del triple, com ara Luxemburg, Irlanda, Finlàndia, Suècia o Alemanya.

Taula 3.5 Percentatge de la despesa en protecció social per la funció "família/fills" a la UE-15

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dinamarca	4,0	3,9	3,8	3,7	4,0	4,0	4,5	4,3	4,1
Luxemburg	3,8	3,8	3,6	3,4	3,1	4,2	4,3	4,0	3,6
Irlanda	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	3,1	3,6	3,6	3,4
Finlàndia	3,0	3,0	3,0	3,0	2,9	2,9	3,3	3,3	3,3
Suècia	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	3,0	3,2	3,1	3,1
Alemanya	3,3	3,3	3,1	2,9	2,8	2,8	3,2	3,2	3,1
Àustria	3,1	3,0	3,0	2,8	2,7	2,8	3,0	3,1	2,8
França	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,7	2,7	2,6
Bèlgica	2,1	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3
UE-15	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,4	2,3	2,3
Grècia	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6	1,8	1,8	1,8
Regne Unit	1,7	1,7	1,6	1,5	1,6	1,7	1,9	1,8	1,7
Itàlia	1,1	1,2	1,1	1,2	1,2	1,3	1,4	1,3	1,4
Espanya	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,4
Països Baixos	1,3	1,3	1,3	1,5	1,6	1,2	1,3	1,2	1,2
Portugal	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,4	1,2
Catalunya	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9

Font: Elaboració pròpia a partir d'Eurostat i Idescat.

Segons les dades del BIFAB2014, el 12,4% de les famílies amb infants estan rebent una prestació per fill a càrrec o maternitat (de mitjana reben 3.841 euros anuals per llar i sense diferenciació significativa entre el nivell d'ingressos a les llars). Aquest percentatge el superen les llars que reben el subsidi per atur o malaltia (17,4%) que rebrien pràcticament 9.000 euros anuals de mitjana. En termes d'ajudes escolars, vacances o ajudes per centres oberts, un 10,6% de les llars en reben, sobretot les que menys ingressos tenen. D'aquestes dades també cal destacar la rellevància dels ajuts econòmics de familiars o d'amistats, especialment en les famílies que disposen de menys ingressos.

Taula 3.6 Llars en que algun membre ha rebut durant el darrer any rendes, subsidis o ajuts econòmics en metàl·lic

[8] El coeficient utilitzat és 1 per 3 membres, i s'incrementa en 0,3 per cada membre addicional, amb la qual cosa el topall efectiu per una família de quatre membres és de 18.200 euros

	Total	Mitjana anual	Quartil ingressos			
			Baix	Baix-mig	Mig-alt	Alt
Pensions (invalidesa/discapacitat; jubilació/prejubilació, viduïtat, i orfandat)	7,4	11.191	9,0	11,1	3,9	5,4
Baixa per malaltia o atur	17,4	8.976	23,0	21,8	15,0	9,9
Fill a càrrec o maternitat	12,3	3.841	10,3	14,4	13,6	15,0
Ajudes escolars, per vacances o centre oberts	10,6	1.160	22,0	15,5	3,6	1,0
PIRMI o prestació infància en risc greu o desamparement	1,7	4.887	4,7	1,7	0,3	0,3
Divorci o manuntenció per fill	5,0	6.675	5,3	7,0	4,6	3,1
Ajuts família o amics/gues no residents a la llar	8,2	3.077	10,6	10,4	6,5	5,4
Rendes del capital o de propietats	8,5	6.394	2,7	4,0	7,1	20,5

	Nacionalitat		Estrats			Tipus de família	
	Espanyola	Estrangera	Estrat 1	Estrat 2	Estrat 3	Biparental	Monoparental
Pensions (invalidesa/discapacitat; jubilació/prejubilació, viduïtat, i orfandat)	8,2	1,9	10,1	6,1	7,0	4,9	21,1
Baixa per malaltia o atur	17,6	16,2	22,0	21,0	8,3	17,1	19,9
Fill a càrrec o maternitat	12,3	12,3	9,8	16,6	8,1	13,3	5,3
Ajudes escolars, per vacances o centre oberts	9,4	18,8	13,2	12,7	5,0	9,4	19,9
PIRMI o prestació infància en risc greu o desemparement	1,3	4,5	2,7	2,0	0,6	1,3	4,6
Divorci o manuntenció per fill	5,1	4,5	4,0	4,8	6,4	0,5	33,8
Ajuts família o amics/gues no residents a la llar	8,0	9,7	9,1	9,6	5,6	7,0	17,9
Rendes del capital o de propietats	9,3	3,3	4,4	7,2	13,6	9,0	6,0

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Cal subratllar les diferències entre les famílies de nacionalitat estrangera i les espanyoles. Per una banda, les famílies espanyoles tenen una proporció més elevada en aquells subsidis o prestacions que de mitjana atorguen una major quantia econòmica (pensions, baixa d'atur, per divorci). Per contra, les famílies estrangeres estan sobrerepresentades entre les beneficiaries dels ajuts que representen una quantia econòmica més minsa com les ajudes escolars, per vacances o de centres oberts, i el PIRMI o prestació per la infància en risc greu o desemparament. Si analitzem els subsidis i ajuts d'una manera conjunta [9], les dades mostren que en aquest tipus de prestacions/subsidis/ajudes les famílies amb nacionalitat estrangera reben de mitjana un 29% menys que els de nacionalitat espanyola (gràfic 3.23).

Gràfic 3.23 Mitjana d'ingressos anuals rebuts a la llar per la suma de subsidis o ajuts econòmics en metàl·lic en el darrer any

[9] Per la suma de subsidis i ajuts s'ha sumat 5 ítems: a) pensions; b) baixa malaltia o atur; c) per fill càrrec o per maternitat; d) per l'escola, vacances o centres oberts; i e) PIRMI o infants en risc greu o desemparament.

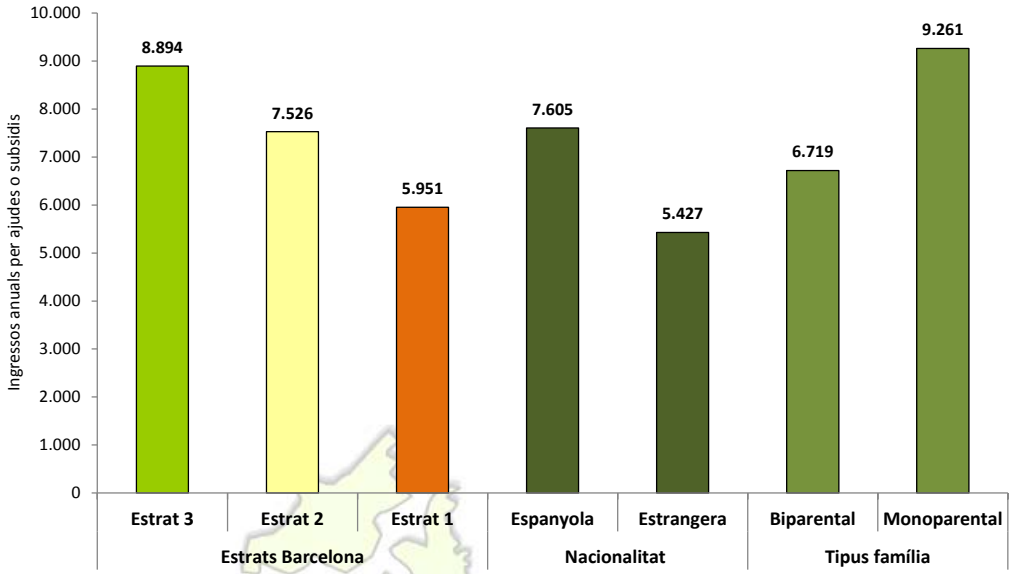

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

3.6. Percepció de les necessitat econòmiques i valoració de la situació actual

Els ingressos de les llars varien en gran part segons la vinculació amb el mercat de treball en que es troben els seus membres (treballen, estan a l'atur amb subsidi, a atur sense subsidi o inactius), però també, com hem vist, segons altres característiques com la nacionalitat, el nombre de progenitors a la llar o el seu nivell d'estudis. En aquest apartat s'analitzen els aspectes més subjectius de la situació econòmica de les famílies amb infants. Es responen preguntes com: Quins són els ingressos que creuen necessaris per arribar a fi de mes per mitjana a Barcelona? Com varia aquesta percepció segons les característiques de la llar i dels estrats de Barcelona? Quina és la diferència entre les necessitats subjectives i la realitat en matèria d'ingressos? Com valoren la situació econòmica actual respecte a l'inici de la cisi econòmica?

Segons les dades de BIFAB2014, la mitjana d' ingressos equivalents que les famílies a Barcelona consideren necessaris per arribar a fi de mes seria d'uns 1.174 euros mensuals. Per una llar formada per dos adults i un menor això representaria 2.113 euros mensuals (25.358 € anuals, i en el cas de dos adults i dos menors de mitjana 2.465 euros mensuals (29.585 euros anuals). Les necessitats d'ingressos o la seva percepció varia en gran mesura segons el nivell adquisitiu de cada família com també pel barri on viu. Per exemple, en el cas d'una llar formada per dos adults i un menor en l'Estrat 1 els ingressos que consideren necessaris per arribar a fi de mes serien de 2.079 euros mensuals, en l'Estrat 2 de 2.272 euros, i en l'Estrat 3 3.095 euros mensuals. En el cas de les famílies amb ingressos més baixos, mantenint l'estimació del model de dos adults i un infant,

considerarien necessaris 1.812 euros mensuals per arribar a fi de mes, i en el quartil d' ingressos més alts 3.263 euros mensuals

Gràfic 3.24 Ingressos equivalents necessaris per arribar a finals de mes (en euros)

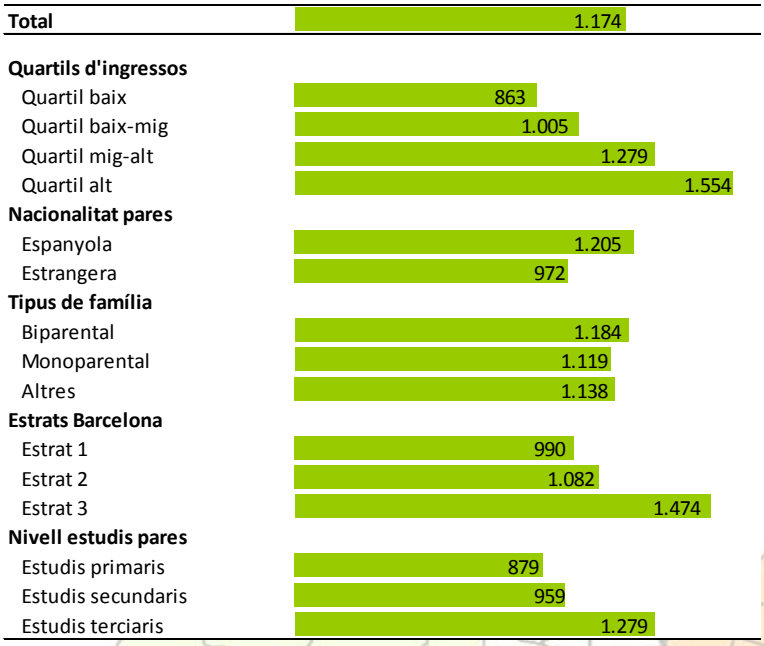

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Així doncs, els ingressos que les llars perceben necessaris per cobrir les seves despeses són considerablement dispars entre els diferents estrats i en funció de les característiques de les llars. En aquest punt, el que pren rellevància és, no tant el que creuen necessari, sinó la diferència del que necessiten amb el que tenen. Analitzant aquesta diferència es pot arribar a quantificar quins serien aproximadament els ingressos que mancarien per a que les famílies tinguin una situació econòmica ajustada al que consideren l' estàndard de vida que els correspondria

A la ciutat de Barcelona de mitjana és produeix una diferència de 730 euros entre els ingressos equivalent anuals reals i els que es consideren necessaris per arribar a fi de mes. En el cas d'una llar formada per 2 adults i un menor de mitjana els hi faltaria 1.313 euros (a l'Estrat 1 3.656 euros) per arribar als necessaris, que traduït a mesos seria uns 109 euros mensuals, i en el cas de 2 adults i dos menors 1.532 euros anuals (a l'Estrat 1 4.626 euros), és a dir, 128 euros mensuals.

En l'Estat 3 disposen d'uns ingressos que estan un 4,4% per sobre dels ingressos que entenen com a necessaris per arribar a fi de mes de mitjana. En el cas de l'Estrat 2, en canvi, estan un 7,4% per sota dels ingressos equivalents, i en l'Estrat 1 es troben per, terme mitjà, un 23% per sota dels ingressos que considerarien necessaris per arribar a fi de mes.

Gràfic 3.25 Diferència entre els ingressos actuals i els necessaris (anuals) per Estrats de Barcelona

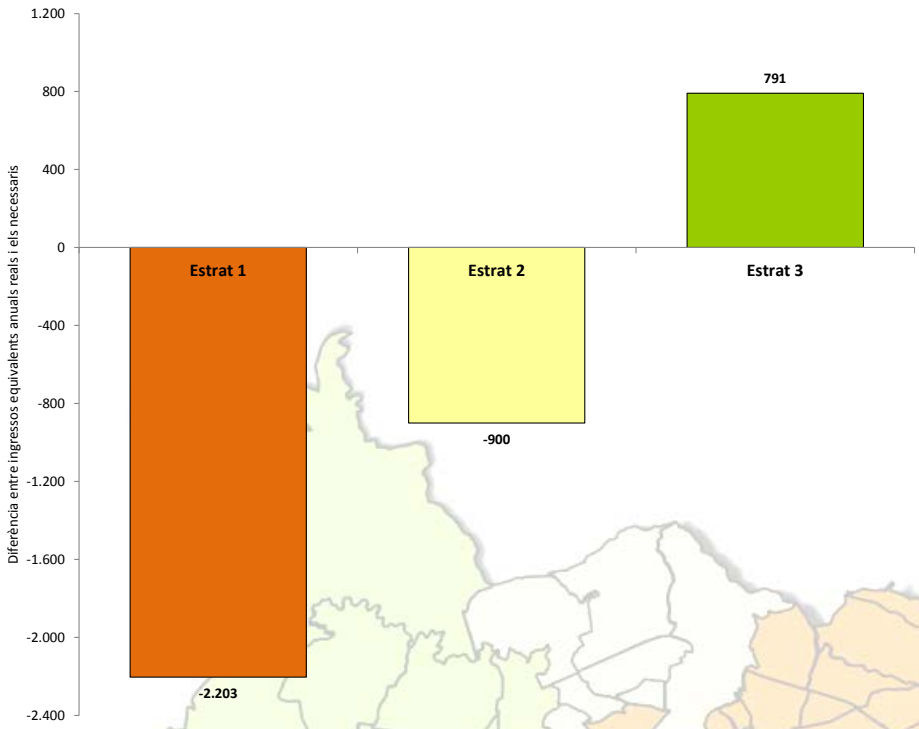

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Com hem vist en el gràfic 3.26 les llars amb menys recursos (quartil baix d'ingressos) declaren que necessiten significativament menys que la resta de llars. Tanmateix, aquestes són les que, amb diferència, no arriben al nivell necessari tot i necessitar considerablement menys recursos. Les dades de BIFAB2014 mostren que les famílies amb infants situades al quartil més baix d'ingressos necessitarien al voltant de 6.050 euros anuals per unitat de consum. Això significaria en el cas d'una llar formada per dos adults i un menors uns 907 euros mensuals, i en el cas de d'una llar formada per dos adults i dos menors uns 1.059 euros mensuals. La diferència es redueix a mesura que les famílies disposen de més recursos.

Gràfic 3.26 Diferència entre els ingressos actuals i els necessaris (anuals) per quartils d'ingressos i nacionalitat

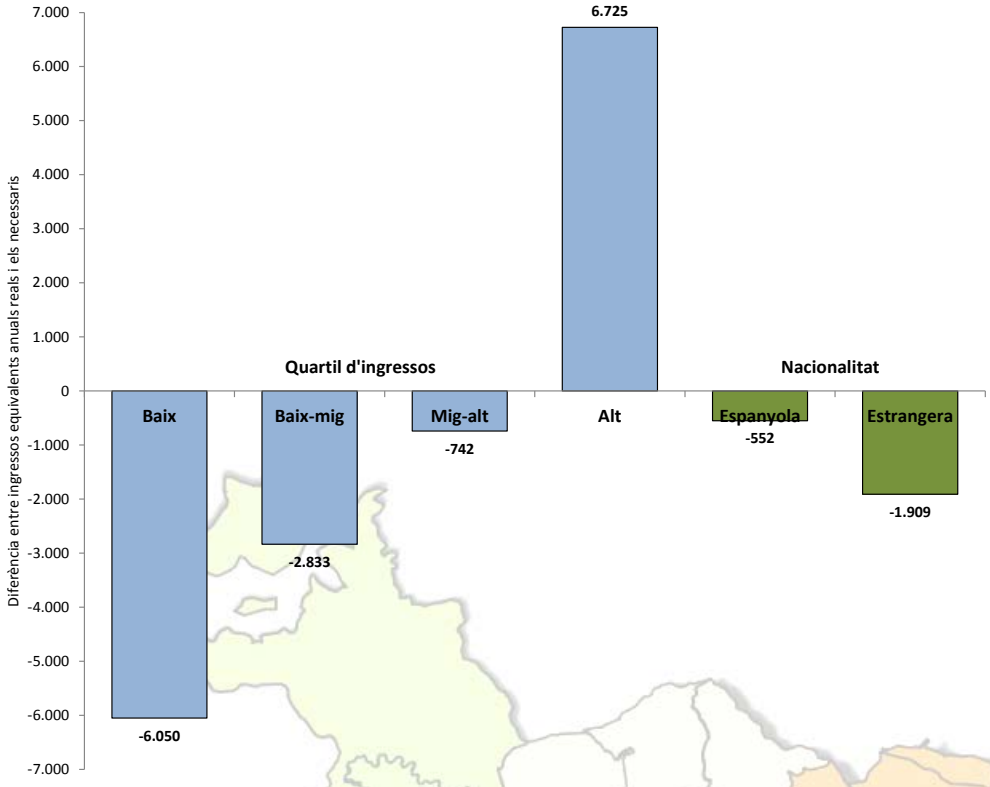

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Pel que fa a la valoració que fan les llars sobre la seva situació actual en referència als darrers 6 anys, trobem que a Barcelona el 33,4% de les famílies amb infants declaren que han empitjorat una mica i el 43,8% que han empitjorat molt. Només el 6,8% declaren que han millorat una mica o molt. En les llars de nacionalitat estrangera el 51% declaren que han empitjorat molt, en contrast amb les de nacionalitat espanyola que representen el 42,8%.

Gràfic 3.27 Valoració de la situació econòmica actual de la llar en comparació al 2008

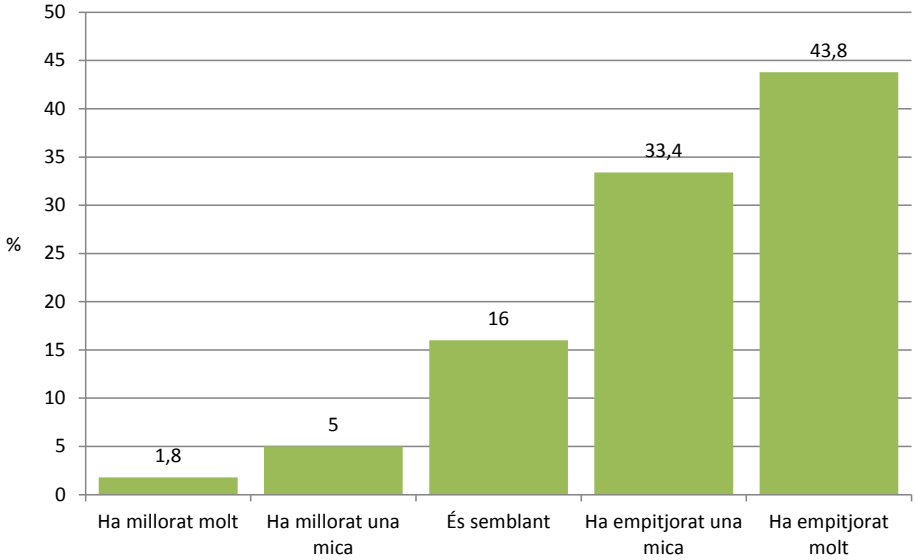

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Per Estrats les diferències són més pronunciades en les famílies que declaren que han empitjorat molt. En l'Estrat 1 la meitat de les llars amb infants declaren que han empitjorat molt des del 2008, en l'Estrat 2 el 46,3%, i en l'Estrat 3 el percentatge arriba al 34,7%.

Gràfic 3.28 Valoració de la situació econòmica actual de la llar en comparació al 2008 per Estrats de Barcelona

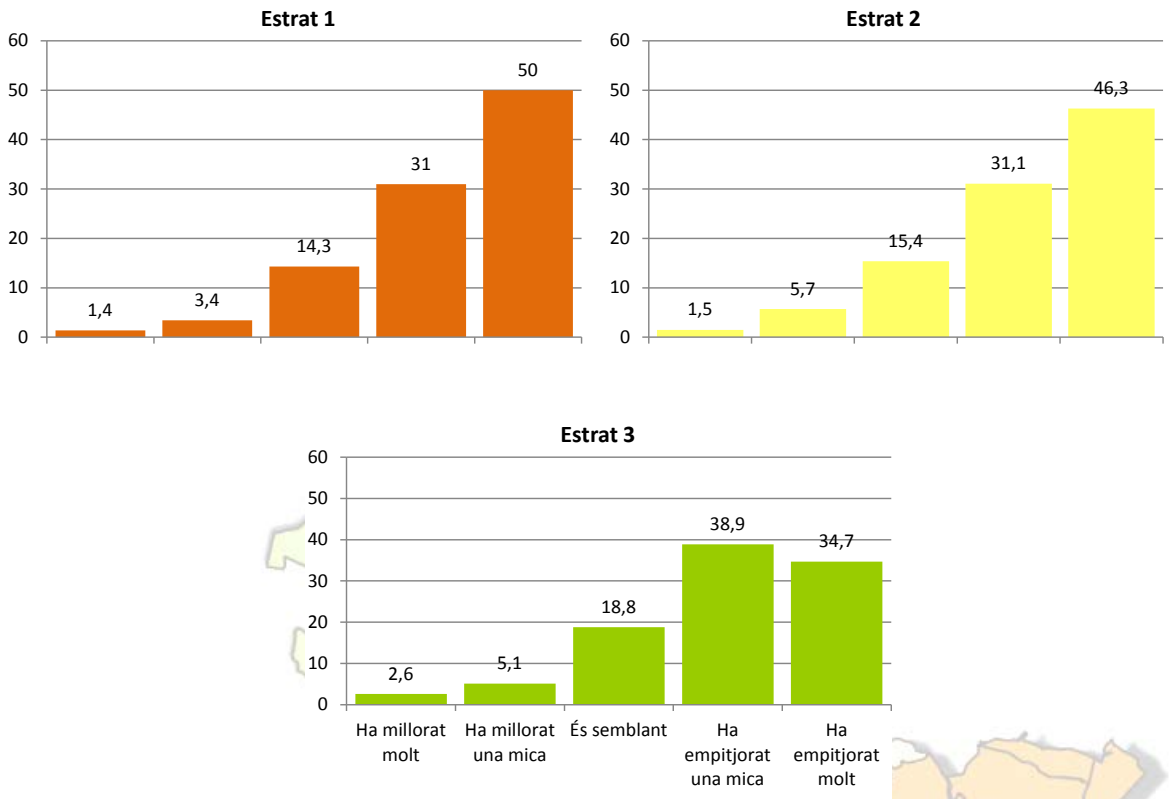

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Aquestes xifres mostren en quines zones de Barcelona s'ha deixat sentir més la crisi per les famílies amb infants. Això vindria a indicar que la situació dels darrers anys no ha afectat a les famílies ni els barris per igual. Els resultats d'un model de regressió logística [10] sobre la valoració de la situació de les llars segons els quartils d'ingressos corrobora la distribució desigual dels efectes de la crisi. Les llars situades en els dos quartil més baixos d'ingressos tenen una probabilitat més de dos vegades superior de percebre que la seva situació econòmica ha empitjorat molt en comparació amb el quartil més alt.

Gràfic 3.29 Probabilitat de valorar la situació econòmica actual com que ha empitjorat molt en comparació al 2008 segons el quartil d'ingressos

[10] L'anàlisi de probabilitats s'ha controlat pel tipus de família, la nacionalitat i si algú de la llar ha estat a l'atur en els darrers 3 anys.

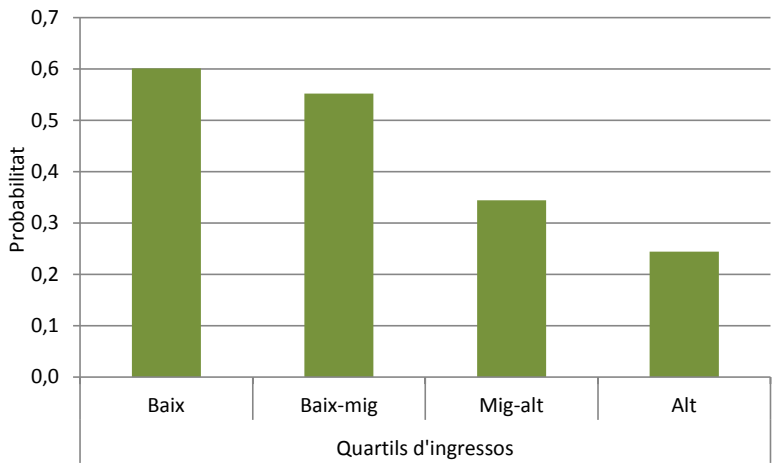

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En resum, les dades mostren una ciutat amb un nivell de desigualtat força elevat, amb altes taxes de carència material, especialment concentrada en alguns barris concrets. La privació material a la infància significa menys oportunitats vitals, possibilitats truncades, i somnis incomplerts. També compromet el futur col·lectiu de la ciutat, al malmetre les trajectòries vitals de persones amb talents o facultats naturals, però que no han tingut la fortuna de néixer en entorns socials propicis per a desenvolupar-los. L'experiència de la pobresa i la desigualtat en els primers anys de vida -fins i tot abans, durant període de gestació- es troba a l'arrel de formes diferenciades de viure la infància i, posteriorment, de fer-se adult. Els nens/es que comencen la seva vida sent pobres es troben en una posició social de considerable desavantatge. Les situacions de pobresa a la llar familiar estan associades a un major risc de mortalitat infantil, baix pes en néixer, baixos rendiments acadèmics, abandonament escolar prematur, incórrer en comportaments delictius, embarassos prematurs o experimentar dificultats d'inserció en el mercat de treball (Duncan i Brooks-Gunn 1997, Bradshaw 2001, Vleemincks i Smeeding 2001). Com també d'una probabilitat molt elevada que els fills/es de famílies pobres es transformin més endavant en pares pobres, de manera que la "síndrome de la pobresa" es transmeti intergeneracionalment (Esping-Andersen 2005).

4. Habitatge i entorn. L'habitatge com a font d'exclusió

L'accés a l'habitatge, ja sigui a través de la compra o el lloguer, és un problema que bona part de la població afronta en algun moment de la seva vida. Només un grup minoritari eludeix aquesta dificultat, ja sigui perquè el seu poder adquisitiu és molt elevat i pot suportar bé aquesta càrrega, o perquè pot gaudir un habitatge donat o cedit. Per a tots els altres l'accés a un habitatge nou sol comportar desemborsaments econòmics considerables en les fases del cicle vital en què aquestes transicions residencials es produeixen. L'increment dels preus de l'habitatge, especialment durant el període d'expansió econòmica, ha fet créixer la vulnerabilitat econòmica de les llars que, havent-se embarcat en l'adquisició d'un nou habitatge, suporten càrregues financeres que limiten la seva capacitat de despesa i que, en situacions d'adversitat (atur , ruptura familiar, etc.), poden convertir-se en un important factor de desestabilització familiar. Segons les dades del BIFAB2014, el 19,7% de les famílies amb infants a la ciutat de Barcelona tenen l'habitatge totalment pagat o cedit gratuïtament, el 38,1% són habitatges de propietat amb pagament pendents (hipoteques) i un 42,2% de lloguer.

El lloguer és una de les estratègies d'accés a l'habitatge menys emprades a Espanya si ho comparem amb els nivells europeus. Segons les dades d'Eurostat, al 2013 a Espanya el 25,4% de les llars amb fills dependents resideixen en habitatges de lloguer, mentre que la mitjana de la UE-15 és del 33,1%. L'habitatge a Espanya, tal com resumeix Rodríguez (2010), es caracteritza per "un parc sobredimensionat, infrautilitzat, al qual només s'accedeix a través de la propietat, sent el lloguer lliure la forma d'accés residual per aquelles llars que no tenen recursos per arribar a ser propietaris i sense un parc social estable que permeti donar solucions ràpides a la població amb més dificultats". La Relatoria Especial per al dret a un habitatge adequat de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) va qualificar el problema habitacional a Espanya com "el més greu d'Europa i un dels majors del món".

Al nostre país, l'actual crisi econòmica ha provocat un canvi de paradigma en el problema de l'habitatge. Si durant la fase expansiva el principal problema va ser l'augment del preu de l'habitatge i, per tant, l'eixamplament de la demanda exclosa, amb la crisi econòmica la incapacitat de moltes llars per satisfer el cost del seu habitatge, i amb això la possible pèrdua d'aquesta, s'ha convertit en el principal problema residencial. Com s'ha vist en l'anterior capítol, a Barcelona el 13,4% de les llars amb menors de 16 anys han tingut algun endarreriment per pagar l'import mensual de l'hipoteca o lloguer en els darrers 12 mesos. D'aquestes llars, les que tenen més dificultats per pagar són les que disposen d'ingressos més baixos. En un context de crisi econòmica el règim de tinença d'habitatge és un factor determinant de risc d'exclusió social per les famílies, sobretot pel perill de no poder fer front al pagament de les hipoteques (que pot arribar a comportar la pèrdua de l'habitatge i a mantenir pagaments pendents amb les entitats financeres) i amb

conseqüències tan greus com el desnonament, que també pot succeir en el cas de famílies que viuen en lloguer. La diferència és que les famílies que viuen en un habitatge de lloguer tenen més possibilitats de reduir la despesa canviant d'habitatge , mentre que les que han de fer front a una hipoteca estan més lligades a cobrir una despesa constant.

L'elevat cost de les hipoteques, les dificultats d'accedir als crèdits bancaris, o els possibles efectes perniciosos que pot suposar el no pagament del crèdit ha fet que un percentatge molt significatiu de llars amb infants a Barcelona es decantés pel lloguer (42,2%). Els perfils que responen especialment a una major prevalença en el lloguer són les llars amb menors ingressos (57,9% de les llars amb ingressos de quartil baix), les monoparentals (46,7%), i, especialment els de nacionalitat estrangera (79,1%). Segons els estrats de Barcelona, on trobem una major diferència és en l'Estrat 3, que és on hi ha una menor proporció de llars de propietat amb pagaments pendents.

Taula 4.1 Règim de tinença de les famílies amb menors segons característiques de la llar.

	Règim de tinença		
	Propietat pagat o cessió gratuïta	Propietat pagant hipoteca	Lloguer
Total	19,7	38,1	42,2
Quartils d'ingressos			
Quartil baix	17,2	24,9	57,9
Quartil baix-mig	21,6	33,4	44,9
Quartil mig-alt	23,0	45,9	31,1
Quartil alt	17,2	47,8	35,1
Estrats Barcelona			
Estrat 1	18,0	39,8	42,2
Estrat 2	19,8	40,0	40,2
Estrat 3	21,1	33,7	45,2
Nacionalitat pares			
Espanyola	21,9	41,4	36,7
Estrangera	5,2	15,7	79,1
Tipus de família			
Biparental	18,6	39,8	41,5
Monoparental	25,3	28,0	46,7
Altres	26,9	30,8	42,3
Nivell estudis màxim pares			
Estudis primaris	27,9	29,4	42,6
Estudis secundaris	13,2	28,8	58,0
Estudis terciaris	20,9	42,4	36,7

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

El principal escull per accedir a un habitatge en propietat és no disposar d'ingressos apropiats per sufragar el cost de les quotes hipotecàries mensuals. Les entitats bancàries no solen concedir préstecs a aquelles persones o famílies que han de destinar més del 30% dels seus ingressos totals a sufragar el cost del seu habitatge. Segons dades del BIFAB2014, a Barcelona pel 40,8% de les famílies amb infants la despesa de l'habitatge suposa més del 30% dels ingressos de la llar. Atès a que les llars amb majors ingressos solen tenir una despesa per l'habitatge més elevada hom podria pensar,

erròniament, que els que més tenen més proporció d'ingressos destinen al pagament de l'hipoteca. Les dades evidencien la gran disparitat que suposa la despesa segons els ingressos de les llars amb infants. El 64,9% de les llars situades en el quartil d'ingressos baixos, tot i tenir de mitjana una despesa d'habitatge relativament baixa (624,3 euros mensuals de mitjana), els hi suposa una despesa de més del 30% dels ingressos. En canvi, la proporció destinada a la despesa de l'habitatge es redueix a mesura que les llars disposen d'ingressos més alts. En el cas de les llars situades al quartil més alt, la despesa de l'habitatge suposa el 15,5% de la seva renda (950 euros aproximadament de mitjana).

Gràfic 4.1 Llars en que la despesa de l'habitatge suposa més del 30% dels ingressos

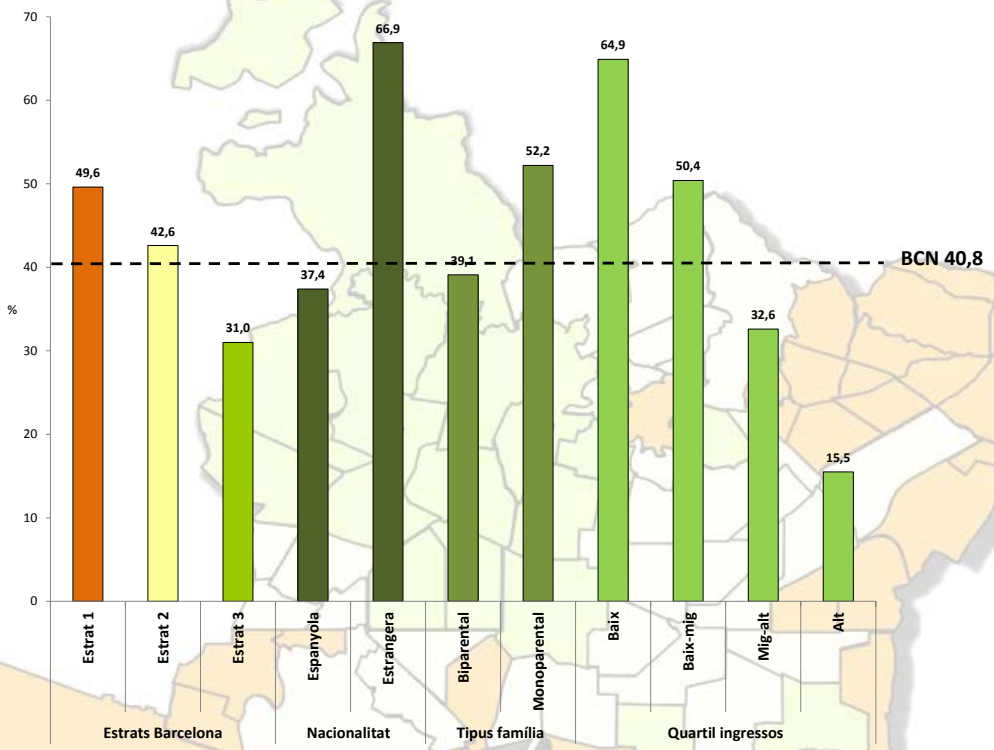

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

4.1 Condicions dels habitatges. L'amuntegament i altres problemàtiques en relació a l'habitatge.

No tots els habitatges permeten satisfer adequadament les necessitats residencials de la població que resideix en elles. Algunes ho fan completament, altres parcialment, i les més marginals únicament cobreixen les necessitats més elementals d'allotjament. En les societats avançades encara poden trobar-se habitatges que evoquen imatges pròpies de la revolució industrial, quan la població obrera era allotjada de forma massiva en habitatges que no complien els mínims requisits estructurals, d'adequació i de salubritat.

Tot i que han canviat els protagonistes i la magnitud del fenomen, la precarietat estructural i l'amuntegament segueixen presents en el panorama residencial a les nostres ciutats. Els principals problemes d'exclusió residencial ja no afecten els grups socioeconòmics més desfavorits d'origen autòcton, sinó a població immigrada en situació de vulnerabilitat econòmica. Això no vol dir que s'hagin eradicat les situacions de precarietat residencial entre la població autòctona, però s'ha reduït enormement la població que experimenta condicions de marginalitat extrema, equiparables a les que viuen avui alguns segments de població d'origen immigrant: habitatges en situació de ruïna; amuntegament de la població immigrant en espais mínims, l'escassetat absoluta de privacitat, drets "per torns" a l'espai.

El BIFAB2014 permet utilitzar informació residencial per calcular un dels indicadors més rellevants com és el d'amuntegament. La sobreocupació dels habitatges suposa una de les principals problemàtiques residencials que ha afectat, sobretot, a la població estrangera amb dificultats econòmiques que ha arribat a Barcelona en els anys de bonança econòmica. Una de les formes per mesurar el grau d'amuntegament és mitjançant el càlcul de m^2 per persona (Antón, 2012). Aquest indicador específic s'anomena amuntegament físic i, segons diferents criteris de tall, els graus es divideixen en amuntegament sever o greu, moderat i sense amuntegament. Existeixen diferents maneres d'establir la mesura per formar aquestes categories. En aquests cas s'ha fet una categorització a partir del *Decret 55/2009 sobre condicions d'habitabilitat dels habitatges y la cèdula d'habitabilitat*, que desenvolupa la Llei pel Decret a l'Habitatge aprovada pel Parlament de Catalunya el 18 de desembre de 2007. Segons el que estableix aquesta normativa no pot ser admissible un habitatge per sota dels 20 m^2 per persona.[11] Així doncs, segons aquest barem, no es produeix sobreocupació objectiva en aquelles llars on hi ha més de 20 m^2 d'habitatge per persona. A mesura que la proporció de metres quadrats per persona es redueix, la gravetat de la sobreocupació es va fent més rellevant. De fet, la mesura de proporció de 20 m^2 per persona com a punt de tall és una mesura que no té la mateixa rellevància segons la mida de la llar i el número de persones. No és el mateix un habitatge de 40 m^2 amb dues persones, que un habitatge de 60 m^2 amb tres persones o un habitatge de 80 m^2 per a quatre persones. És per això que s'incorporen diferents graus d'amuntegament i, per tant, es podria considerar com a problema de sobreocupació per sota de 15 m^2 per persona.

Segons les dades de BIFAB2014, a Barcelona hi ha un 23,2% de famílies amb infants en situació d'amuntegament moderat (de 15 a 20 m^2 per membre a la llar) i 10,8% d'amuntegament sever (menys de 15 m^2 per membre a la llar). El ingressos, la procedència i el nivell d'estudis marquen fortament la prevalença en l'amuntegament. Les llars amb menys ingressos tenen més probabilitats de caure en situació d'amuntegament, com també é el cas de les famílies de nacionalitat estrangera.

[11] Segons la normativa, s'estableix que els nous habitatges no poden ser inferiors de 40 m^2 pensats per un màxim de dues persones.

Gràfic 4.2 Llars amb menors de 16 anys segons el nivell d'amuntegament

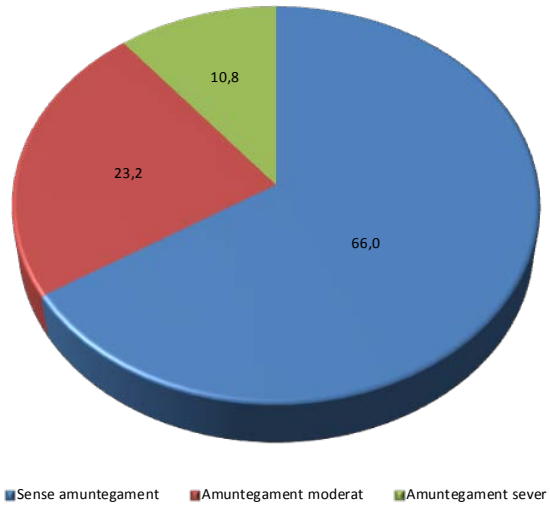

	Amuntegament		
	Sever	Moderat	Sense
Total	10,8	23,2	66,0
Quartils d'ingressos			
Quartil baix	25,0	28,3	46,7
Quartil baix-mig	14,1	30,9	55,0
Quartil mig-alt	2,9	20,8	76,2
Quartil alt	1,0	12,6	86,4
Estrats Barcelona			
Estrat 1	19,5	29,0	51,5
Estrat 2	11,0	26,5	62,4
Estrat 3	3,3	13,6	83,1
Nacionalitat pares			
Espanyola	8,3	23,7	68,0
Estrangera	27,3	20,1	52,6
Tipus de família			
Biparental	11,0	24,2	64,7
Monoparental	8,6	19,9	71,5
Altres	14,8	3,7	81,5
Nivell estudis pares			
Estudis primaris	29,4	26,5	44,1
Estudis secundaris	20,1	28,2	51,8
Estudis terciaris	6,2	21,6	72,3

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les situacions de vulnerabilitat de les famílies i adolescents en relació a l'habitatge també venen derivades de les condicions en que es troben. Les conseqüències de viure en un habitatge amb condicions no òptimes poden ser diverses. Les llars amb condicions negatives com humitats, manca de llum solar o que estiguin mal aïllades poden tenir efectes en la salut dels seus integrants (per exemple l'augment dels agents virals, bacterians, àcars de la pols que provoquen problemes respiratoris) i poden se especialment greus pels infants. Els factors de manca d'espai suposen una influència negativa pel desenvolupament i la qualitat de vida dels membres de la llar, en especial en els més joves que no tenen l'entorn més propici per l'estudi. La diversitat d'elements perjudicials o negatius que dificulten el benestar dels residents i augmenten el risc d'exclusió residencial també es poden trobar presents simultàniament.

Com mostren les dades del BIFAB2014, les principals problemàtiques en relació a les condicions de l'habitatge, més enllà de l'amuntegament, són: el soroll i la contaminació auditiva (25,9%), delinqüència i vandalisme (17,4%), i contaminació i brutícia (14,5%). Si s'analitza per estrats observem que per les famílies residents a l'Estrat 1 la principal problemàtica seria la delinqüència i el vandalisme (27,9%), per les de l'Estrat 2 i 3 la contaminació auditiva (28,5 i 21,4% respectivament).

Gràfic 4.3 Llars segons problemàtiques de l'habitatge i la zona

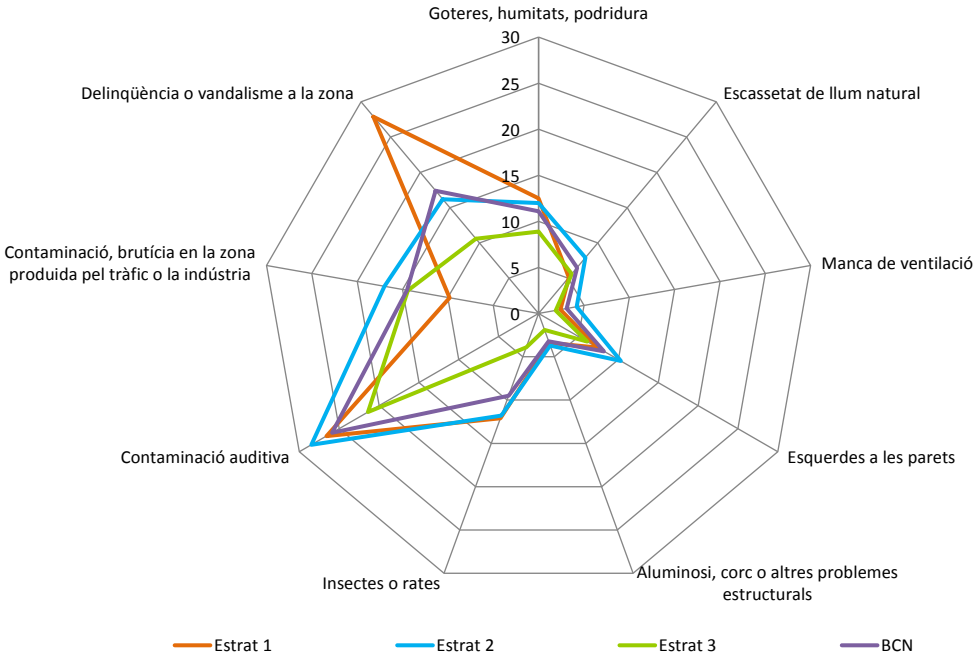

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les mancances estructurals dels habitatges estan sensiblement correlacionades amb els ingressos de les famílies. Les famílies amb més precarietat econòmica tenen més probabilitats de residir en habitatges amb pitjors condicions. Com es pot observar en el gràfic 4.4, la probabilitat de residir en un habitatge amb més d'un problema estructural, a igualtat d'altres condicions (controlant per la nacionalitat i el tipus de llar), és sensiblement més elevada per a les famílies situades en el primer quartil d'ingressos comparat amb les famílies del quartil més elevat.

Gràfic 4.4 Probabilitat de residir en un habitatge amb més d'un problema estructural segons el quartil d'ingressos

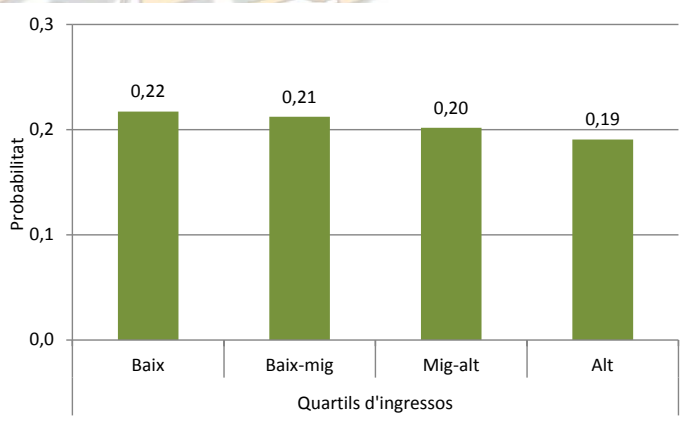

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les evidències examinades suggereixen que l'exclusió residencial agreuja altres problemàtiques. Les famílies amb problemes econòmics han de fer front a situacions extremes quan no poden fer-se càrrec de la despesa de l'habitatge. Aquests esdeveniments repercuteixen a tots els membres de la família de forma emocional o d'estat d'ànim (preocupacions, estrès o tensions) i dificulten encara més la sortida de la situació d'exclusió.

4.2 Condicions de l'entorn

En el barri es poden produir diferents situacions que impedeixen o afavoreixen la bona convivència per les famílies amb infants. Les condicions de l'espai poden afavorir les interaccions entre els veïns com la seva nul·la relació. També poden fer que tant els pares com els infants facin ús o no de l'espai públic com dels equipaments que posa l'ajuntament al seu servei. Els espais deteriorats, mancances en matèria d'higiene o manteniment, la percepció d'inseguretat o de la delinqüència són alguns dels factors que poden fer determinar en gran mesura les dinàmiques que es creen en el barri en benefici o detriment de les famílies i infants.

Quan les famílies tenen una percepció d'inseguretat respecte l'entorn pot provocar que els pares deixin d'utilitzar els espais i aconsellin als seus fills i filles que no els utilitzin, al mateix temps que senten recels envers les persones que l'estan utilitzant (García Almirall et al., 2013). Aquests serien espais que tendeixen a ser infrautilitzats, condició que reforça la percepció d'inseguretat. La infrautilització dels espais també succeeix en els espais deteriorats, amb mancances en matèria d'higiene i manteniment que provoquen sensació de degradació. Aquests transmeten una sensació d'abandonament que ultrapassa els límits estrictes de l'espai i s'estén a la resta del barri, cosa que perjudica l'imaginari col·lectiu (García Almirall et al., 2013).

Mitjançant la informació que proporciona el BIFAB2014 sobre aquest àmbit, s'ha desenvolupat un indicador que mesura el nivell d'acondicionament del barri per les famílies amb infants a Barcelona. El nivell d'acondicionament es basa en la relació de 4 ítems: el nivell de brutícia, l'estat de les instal·lacions públiques, la delinqüència o vandalisme a la zona i els espais públics a l'aire lliure per jugar amb seguretat. Segons aquest indicador, a Barcelona el 60,7% de les famílies amb infants perceben que al seu barri no hi cap condició desfavorable, el 32,3% que hi ha algun inconvenient, i el restant 7% perceben que viuen en un barri amb poques condicions per una bona convivència.

Gràfic 4.5 Nivell d'acondicionament del barri per les famílies segons Estrats de Barcelona

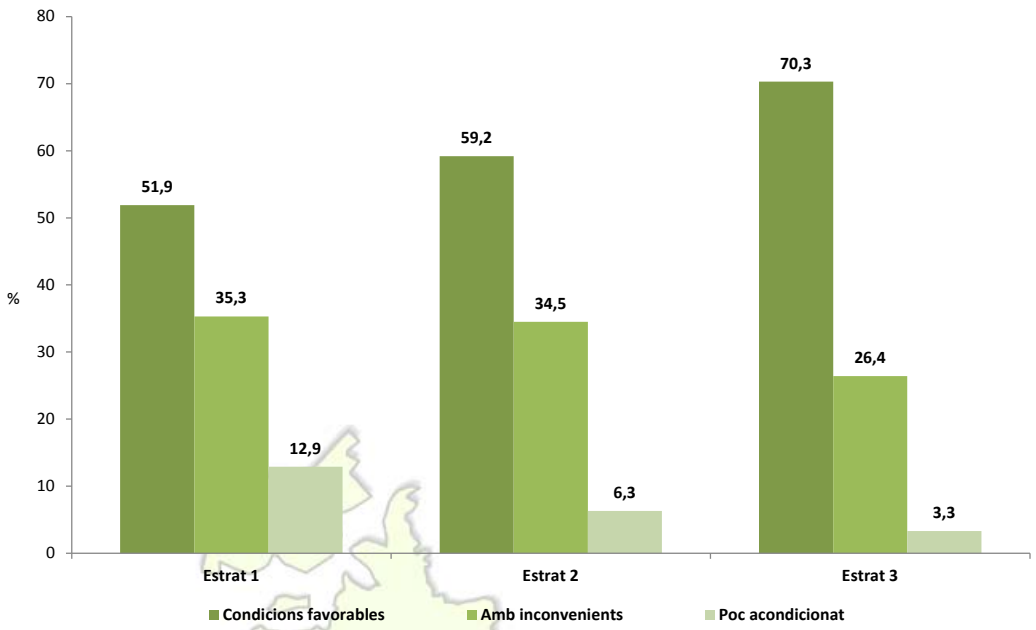

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En les famílies que resideixen en els barris de major renda (Estrat 3) de mitjana hi ha un 70,3% que no observen cap de les condicions desfavorables esmentades. En l'Estrat 2 el percentatge de llars amb infants que perceben que tenen condicions molt favorables al barri és 11 punts percentuals més baix que l'Estrat 3 (el 59,2%), mentre que en l'Estrat 1 pràcticament las meitat es trobaria en aquesta situació. El barris on les famílies els perceben com a més desfavorables per viure-hi són els que pertanyen a l'Estrat 1, amb un 12,9% (més del doble que en l'Estrat 2 i pràcticament quadruplica la proporció en l'Estrat 3). Així doncs, s'observa una desigualtat força significativa de les condicions dels barris en que viuen les famílies a Barcelona.

5. Salut dels infants

La salut en la infància és en bona mesura un reflex de les condicions materials i socials en que viuen l'infant i la seva família. Els problemes de salut en la infància tenen una importància cabdal ja que poden tenir repercussions en etapes més avançades de la vida fins al punt de condicionar severament les oportunitats vitals de les persones. L'article 24 de la Convenció de drets de l'infant estableix el reconeixement del dret de l'infant a gaudir del nivell de salut més alt possible i d'equipaments de tractament de les malalties i de restabliment de la salut. El dret a la salut es refereix tant a l'absència de malalties com al dret a disposar de condicions de benestar físic, mental i social (Síndic de Greuges, 2014). Així doncs, el dret a la salut no s'ha d'entendre només com el dret a estar sa, sinó com la possibilitat de gaudir de les condicions necessàries per assolir el més alt nivell possible de salut. És doncs, un dret inclusiu, ja que no només engloba l'accés a una atenció mèdica adequada, sinó a altres factors socioeconòmics que influeixen en la salut, com l'accés a l'aigua potable, una alimentació nutritiva, un habitatge digne, un medi ambient saludable, etc.

Les situacions de precarietat econòmica estan darrera d'un ampli ventall de riscos físics, cognitius i socioemocionals que afecten a tots els membres de la família, i en especial els infants. Les situacions en que es troben les famílies i l'habitatge condicionen en certa mesura la salut dels menors i el seu desenvolupament. Les condicions d'habitabilitat i adequació residencials de les llars, altament correlacionada amb el nivell de privació econòmica, afecten als benestar dels seus integrants. Tenir una llar amb la temperatura idònia durant tots els mesos de l'any, tenir una dieta variada i constant, el nivell de tensions i estrès familiar, són alguns dels factors que condicionaran la salut dels infants i que estan molt relacionades amb la situació econòmica-laboral de les llars.

Segons els dades del BIFAB2014, el 97,1% dels pares valoren la salut dels seus fills com a bona o molt bona (gràfic 5.1). S'observen diferències en la valoració de la salut del fills segons els nivells d'ingressos de les llars. Els 66,2% de les llars situades al quartil més baix consideren la salut com a molt bona la salut dels seus fills. Aquesta proporció va augmentant a mesura que analitzem els quartils superiors fins arribar a las llars amb majors ingressos on un 79,3% perceben la salut dels seus fills/es el com a molt bona.

Gràfic 5.1 Valoració dels pares sobre la salut dels fills

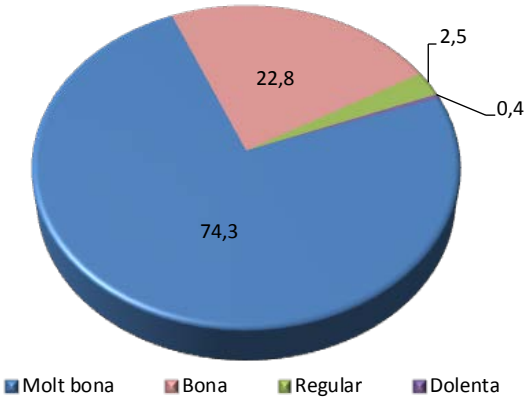

	Salut			
	Molt bona	Bona	Regular	Dolenta
Total	74,3	22,8	2,5	0,4
Quartils d'ingressos				
Quartil baix	66,2	29,1	3,4	1,3
Quartil baix-mig	73,3	24,7	1,8	0,2
Quartil mig-alt	78,6	19,0	2,4	0,0
Quartil alt	79,3	18,3	2,2	0,2

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Una de les qüestions que més rellevància pren en relació a la salut dels infants és la relacionada amb la seva alimentació. La infància és una etapa crucial de la vida per definir les preferències i els gustos alimentaris, com també per adquirir hàbits que promoguin l'activitat física. Actualment existeix un seguit de polítiques dirigides a cobrir necessitats d'aliment de les famílies en situació de vulnerabilitat econòmica a diferents nivells de l'administració pública com és el cas de les beques menjador, així com d'accions dirigides per entitats del tercer sector que proveeixen d'un cistell de productes bàsics a les famílies mitjançant el banc d'aliments. Com indiquen algunes dades internacionals, la crisi econòmica té un impacte en els hàbits de consum d'aliments. Entre 2008 i 2013 les llars als països de la Unió Europea que més han patit les repercussions de la crisi econòmica (Grècia, Itàlia, Irlanda, Portugal i Espanya) han reduït la despesa en la compra de fruites i verdures (OECD 2014). Ara bé l'accés a l'alimentació no resol tota la problemàtica associada als possibles efectes en la salut. Alguns estudis apunten a un possible impacte de la crisis econòmica en el risc de sobrepès i obesitat. Les persones que experimenten situacions de dificultats econòmiques i sobreendeutament, independentment dels seus ingressos, tenen un risc més elevat d'obesitat, i aquest increment és major quan més recurrent i severa es la situació de dificultat econòmica (Munster et al., 2009; Conklin et al. 2013). Per tant, la relació entre alimentació, vulnerabilitat econòmica i salut és manifesta en el risc a patir de sobrepès o obesitat.

Com indiquen alguns estudis realitzats en aquest àmbit, s'ha produït un increment de l'obesitat infantil i juvenil, i que aquesta està associada a les famílies amb baixos nivells educatius i estatus socioeconòmic baix (OECD 2014). L'obesitat infantil pren cada cop més importància ja que està considerada un dels factors determinants de l'obesitat en l'edat adulta. En els darrers anys en les societats desenvolupades s'està produint una tendència a l'alça de persones i infants que tenen més pes de l'aconsellat com a conseqüència de l'augment del consum de productes amb alt contingut de sucres i greixos en la dieta diària. Algunes línies de recerca sobre els hàbits d'alimentació de les famílies han associat que les famílies amb menys recursos econòmics, correlacionat amb nivells educatius més baixos dels pares, tenen un consum d'aliments més hipercalòrics que les famílies amb més recursos (correlacionats amb nivells educatius més elevats) (Serra Majem et al. 2003).

Amb les dades del BIFAB2014 es pot calcular l'índex de Massa Corporal (IMC)[12]. Segons aquest càlcul i el barem estàndard de classificació segons IMC i l'edat, s'observa que una amplia majoria d'infants a Barcelona, el 65,4%, està en el seu pes normal. El 12% té un pes insuficient del que estaria establert com a òptim (no confondre en cap cas amb desnutrició), un 11,3% sobrepès i un 11,3% té obesitat (gràfic 5.2). Aquests resultats estan en la línia dels darrers resultats de l'*Enquesta Nacional de Salut 2011-2012 (ENSE)* en que a Catalunya es detecta un 14,4% d'obesitat entre els infants i joves de 2 a 17 anys (a Espanya el 18,3%) i un 7,2% de sobrepès (a Espanya 9,6%).

L'obesitat és més comú en els nois (14,2%), infants de nacionalitat estrangera (19,7%), i, especialment, en els infants de 2 a 6 anys (19,8%). Pel que fa a l'anàlisi dels Estrats de Barcelona, hi ha una diferència de prop de 13 punts percentuals entre l'Estrat 1 i l'Estrat 3 respecte el percentatge que tenen pes normal (59 i 71,8% respectivament). Segons les dades, els infants de menor edat són els que pateixen més sobrepès i obesitat. Aquestes tendència també coincideix amb les dades de l'ENSE 2011-2012, en que el 18,8% d'infants de 2 a 4 anys estaven en situació d'obesitat, el 14,7%, de 5 a 9 anys, i el d 3,7% de 10 a 14 anys

Gràfic 5.2 Infants menors entre 2 i 15 anys segons l'Índex de Massa Corporal (IMC)

[12] L'índex de massa corporal (IMC) és calcula mitjançant l'alçada i el pes. IMC=pes (kg)/alçada^2 (m^2).

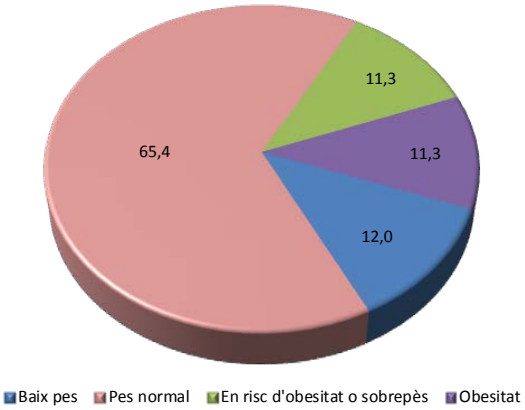

	IMC			
	Baix pes	Pes normal	En risc d'obesitat o sobrepès	Obesitat
Total	12,0	**65,4**	11,3	11,3
Quartils d'ingressos				
Quartil baix	10,0	**60,0**	15,3	14,7
Quartil baix-mig	14,0	**62,7**	11,7	11,7
Quartil mig-alt	12,1	**66,2**	11,2	10,6
Quartil alt	11,8	**71,8**	7,9	8,5
Estrats Barcelona				
Estrat 1	9,6	**59,0**	15,4	16,0
Estrat 2	13,0	**64,1**	10,9	12,0
Estrat 3	12,7	**71,8**	8,9	6,7
Nacionalitat pares				
Espanyola	12,2	**66,1**	11,5	10,2
Estrangera	9,9	**59,9**	10,6	19,7
Edat infants				
2-6 anys	17,3	**52,6**	10,3	19,8
7-11 anys	10,3	**66,5**	14,2	9,0
12-15 anys	7,7	**79,0**	9,0	4,3
Sexe infant				
Home	12,3	**62,1**	11,4	14,2
Dona	11,8	**69,0**	11,3	8,0

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Tal com altres estudis previs han evidenciat, a menor nivell d'ingressos major és el risc de patir sobrepès i d'estar obès. El 15,3% dels infants en llars de menor ingressos pateixen sobrepès i el 14,7% obesitat (més de 6 punts percentuals que els infants en llars situades al quartil alt d'ingressos).

6. Escola

Malgrat l'universalització de l'accés a l'educació fins els 16 anys, no tothom gaudeix de les mateixes opcions per formar-se, ni té les mateixes oportunitats per treure el màxim profit del seu talent. Les diferències socioeconòmiques segueixen sent determinants en les trajectòries educatives dels individus. Aquests factors socials poden derivar en situacions de vulnerabilitat i exclusió que posicionen a les persones en situacions de desavantatge en el desenvolupament de la carrera educativa, la qual cosa redueix les capacitats i les oportunitats per accedir al mercat laboral de major qualitat. Moltes persones amb nivells educatius baixos no pateixen els efectes de l'exclusió i no el patiran al llarg del cicle vital. Tanmateix, nombroses recerques evidencien que les persones que estan patint més els efectes de la crisi són aquelles amb un nivell educatiu més baix i que realitzen treballs menys qualificats. Així doncs, l'associació de nivell educatiu i vulnerabilitat s'està fent cada cop més palesa davant de situacions de més precarietat i inseguretat laboral. L'èxit o el fracàs educatiu pot ser, cada cop més, un condicionant en la futura situació dels infants i joves en una societat desigual. La seva evolució educativa estarà fortament condicionada per les situacions de vulnerabilitat o exclusió que pateixin les famílies.

Un dels indicadors que poden mesurar el relatiu "fracàs" escolar és la taxa de repetició durant les diferents etapes del cicle educatiu. Repetir no significa fracassar en els estudis *per se,* però està altament correlacionat a obtenir pitjors qualificacions al llarg de l'educació i de deixar els estudis de forma prematura. Si mesurem l'exclusió econòmica mitjançant el nivell d'ingressos equivalents de les llars, observem que el 16,3% dels infants de 12 a 15 anys de les llars situades en el tercil d'ingressos baix han repetit o estan repetint algun curs de primària. Això són 10 punts percentuals per sobre del tercer tercil i 14 del segon (gràfic 6.1). Segons aquestes dades, a Barcelona de mitjana un 9,3% dels infants de 12 a 15 anys han repetit o repeteixen algun curs de primària.

Gràfic 6.1 Infants de 12-15 anys que repeteixen o han repetit algun curs a primària

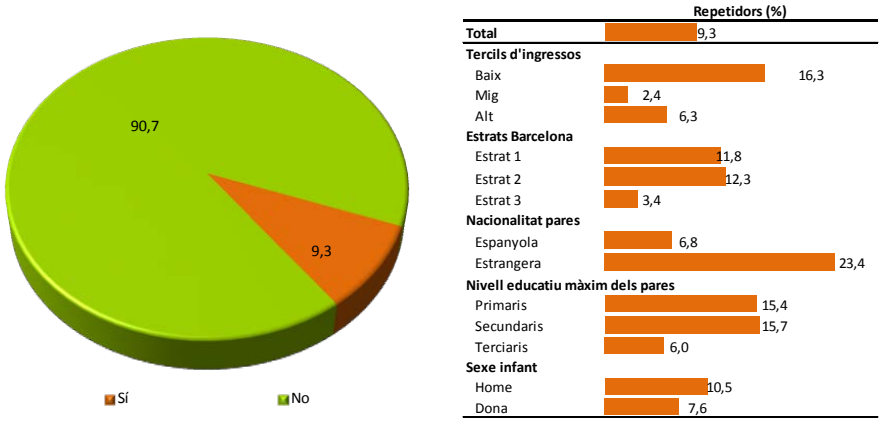

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Existeixen altres perfils, més enllà de l'econòmic, amb una alta associació amb el risc de treure pitjors qualificacions a l'escola o de repetir. Segons les dades del BIFAB2014, el grup que presenta la proporció més elevada en relació a repetir algun curs a primària és els de nacionalitat estrangera (representen el 23,4%), que superen 14 punts percentuals la mitjana de Barcelona i 16,6 la mitjana dels infants de 12 a 15 anys amb nacionalitat espanyola.

Per altra banda, també s'observa una influència molt significativa segons el nivell d'estudis dels pares. Una amplia quantitat d'estudis han demostrat la rellevància del nivell educatiu dels pares com a determinant de les trajectòries educatives dels seus fills i filles. Els progenitors transmeten diferents nivells d'expectatives o motivacions en relació a l'educació com també diferents suports, interès o recolzaments segons els seus nivells educatius assolits. Com indiquen les dades, en les llars on el nivell d'estudis màxim és el universitari, el percentatge de repetidors està més de 9 punts percentuals per sota de les llars on els progenitors tenen estudis primaris o secundaris.

Pel que fa a l'anàlisi d'Estrats, on trobem una diferència més pronunciada és en el cas de l'Estrat 3, on només repetirien o han repetit algun curs de primària el 3,4% dels infants entre 12 i 15 anys. Com s'ha pogut observar en el capítols anteriors, els estrats tenen composicions socials diferenciades. En l'Estrat 1 es produeix de mitjana una major concentració de població d'origen estranger, amb menors recursos econòmics i nivells educatius més baixos que en els altres estrats (especialment en comparació amb l'Estrat 3).

La satisfacció dels pares sobre els resultats escolars dels fills depenen substancialment dels propis resultats però també de les expectatives i el nivell d'exigència. Que els pares valorin com a molt positiu els resultats dels seus fills dependrà de la conjugació d'aquests dos factors. Tot i que en l'enquesta del BIFAB2014 no es pregunta pels resultats ni per l'exigència dels pares, sí que es pot saber directament quin és el nivell de satisfacció dels pares amb els resultats dels fills i comprovar les diferències segons les característiques de les llars. Les dades que observem en el següent gràfic es poden entendre en els mateixos paràmetres que l'anterior indicador de rendiment eductiu (repetició de primària). Les famílies en l'estrat dels barris de Barcelona amb menors rendes són els que mostren menys satisfacció amb els resultats escolars dels fills, així com les llars amb ingressos baixos i de població estrangera. Tanmateix, el percentatge de pares i mares que estan bastant o molt satisfets amb els resultats dels seus fills menors de 16 anys a Barcelona és elevat, un 88,5%.

Gràfic 6.2 Nivell de satisfacció dels pares amb els resultats escolars dels fills (infants 6 a 15 anys)

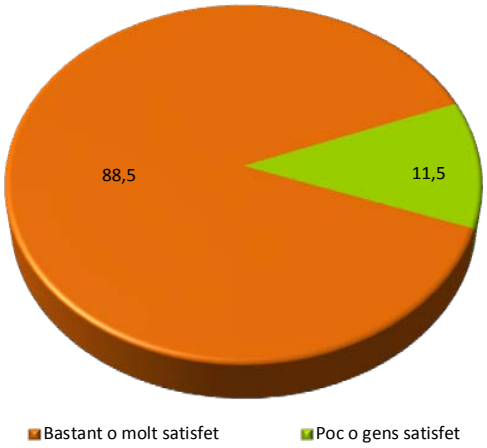

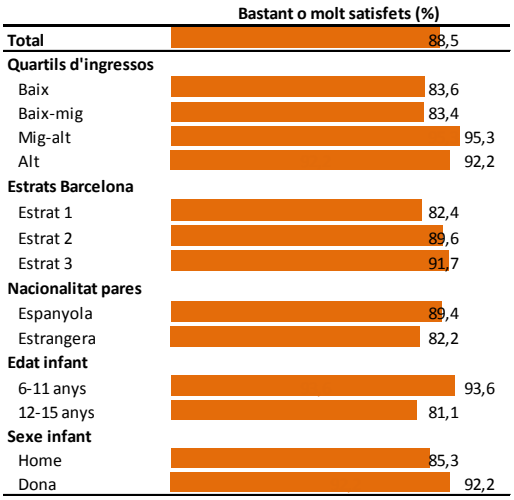

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Altres elements relacionats amb l'escola, i que el BIFAB2014 permet analitzar, són les problemàtiques que poden tenir els infants en relació amb el seguiment de les assignatures o els estats d'ànim negatius. Aquestes problemàtiques poden tenir una incidència en el rendiment educatiu i poden estar derivats de situacions adverses que es puguin trobar a la llar més enllà de les pròpies capacitats o característiques personals. Un exemple són les problemàtiques que es mostren a la taula 6.1, en que trobem que el 18,5% dels tutors o mestres han detectat i transmès als pares que algun dels fills es mostra nerviós quan intervé a classe. Això podria donar-se simplement pel fet que un dels fills sigui més o menys tímid o introvertit. Però si analitzem les dades segons algunes de les característiques de les llars podem observar variacions suficientment significatives per pensar que alguna cosa més succeeix. La proporció de llars amb infants que es mostren nerviosos en l'Estrat 3 és situa 8 punts percentuals per sota dels altres dos estrats. En general, tant mostrar-se nerviós a classe, tenir problemes de concentració o per seguir alguna assignatura, són elements més freqüents en els infants d'edats més avançades. Per altra banda, els infants que tenen més problemes per seguir alguna matèria o per estar atents són els infants que provenen de llars amb menors recursos. Aquestes llars són justament les que disposen de menys recursos per amortir aquest dèficits mitjançant classes de reforç o activitats extraescolars.

Taula 6.1 Problemàtiques que els tutors o mestres han detectat en els infants i han comentat als pares algun cop segons temàtiques

	Mostra nerviós quan ha d'intervenir a classe	Té problemes de concentració/estar atent	Té problemes per seguir alguna matèria o assignatura
Total	18,5	20,4	22,4
Quartils d'ingressos			
Quartil baix	18,4	25,8	30,1
Quartil baix-mig	24,0	23,2	37,1
Quartil mig-alt	14,6	14,8	13,6
Quartil alt	16,7	17,4	18,2
Estrats Barcelona			
Estrat 1	21,7	22,0	30,4
Estrat 2	21,0	22,2	22,7
Estrat 3	13,0	16,9	16,3
Nacionalitat pares			
Espanyola	18,1	20,6	21,4
Estrangera	21,3	19,4	29,7
Edat infants			
6-11 anys	15,0	18,7	15,7
12-15 anys	23,6	22,9	32,1
Sexe infant			
Home	17,9	25,6	24,4
Dona	19,1	14,5	20,2

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Com ja s'ha comentat en el capítol 4, les condicions de l'habitatge també acaben jugant un paper en el desenvolupament educatiu dels infants. Un espai còmode que facilita tant la lectura, l'estudi o l'elaboració de treballs escolars o deures generen dinàmiques positives envers el rendiment educatiu. En canvi, l'amuntegament, la manca d'espai per realitzar les tasques escolars o d'un lloc adequat per estudiar, el no poder mantenir la llar a una temperatura adequada, etc., són elements que juguen en contra d'aquest desenvolupament educatiu. Segons les dades de BIFAB2014, el 88,5% del menors de 16 anys que assisteixen a l'escola tenen un lloc adequat per estudiar o fer els deures. En el cas de l'Estrat 1 és el 82,5%. Entre les famílies de nacionalitat estrangera, i les llars on els pares tenen un nivell d'estudis primari és el 72,1%.

Gràfic 6.3 Infants que assisteixen a l'escola que tenen un lloc adequat per estudiar o fer els deures

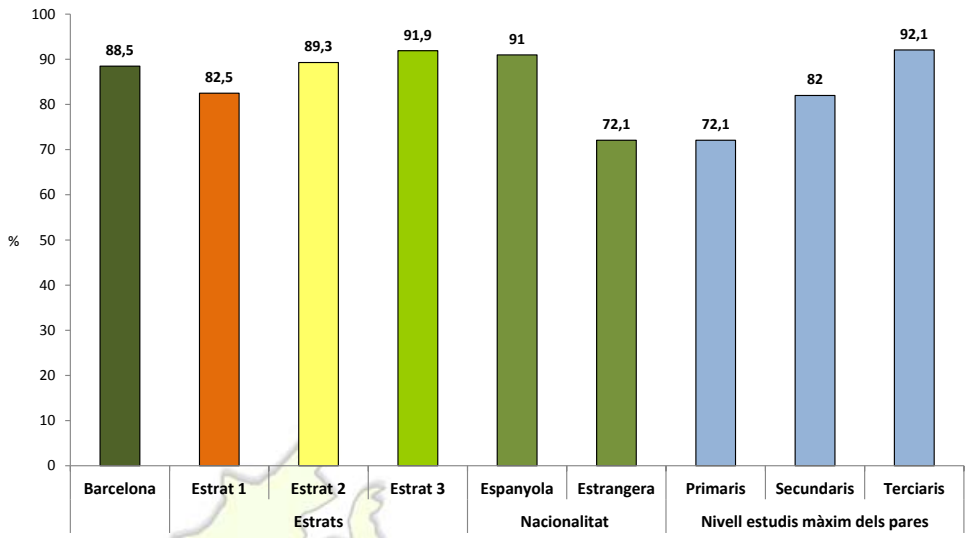

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

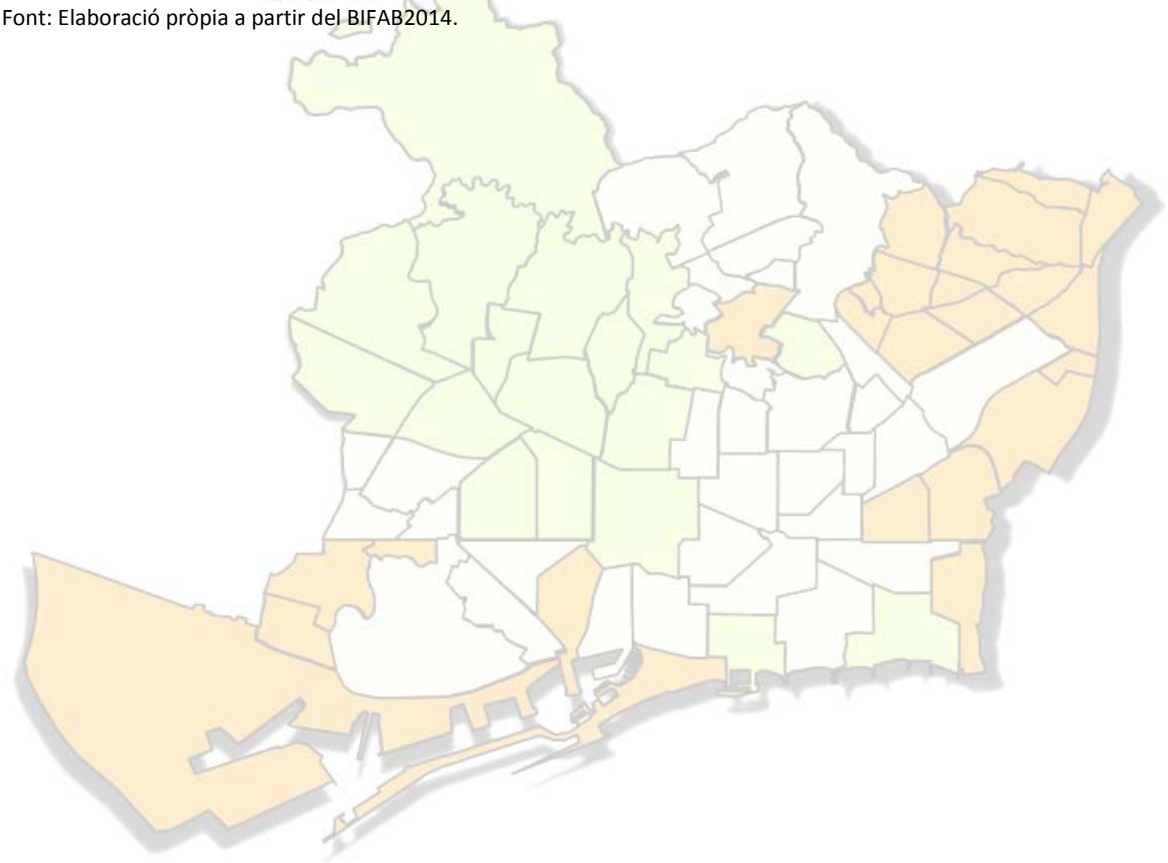

7. Famílies, infants i climes familiars

7.1. Temps i activitats amb els infants

En el temps que els pares comparteixen amb els fill, aquests aprenen habilitats per a la vida, internalitzen normes i expectatives d'èxit, desenvolupen sentiments de confiança i seguretat, i hi troben afecte i estabilitat. D'un temps ençà s'ha instal·lat en l'imaginari social la idea que molts progenitors no aconsegueixen passar temps suficient amb els seus fills. Des d'aquest punt de vista, les relacions intergeneracionals es veuen afectades negativament per dèficits creixents de temps provocats per les dificultats de conciliació de vida familiar i laboral. Molts pares i especialment mares sembla que es veuen empesos a fer equilibris impossibles entre el doble rol que han assumit, situació que molt sovint viuen amb un grau elevat d'angoixa i frustració. L'altra cara de la moneda són uns nens que en sortir de l'escola esdevenen «orfes de les 5 de la tarda», amb la «clau al coll», o que viuen apressats entre una activitat escolar i la següent.

Davant d'aquestes imatges, en alguns països disposem d'evidències sòlides, basades en anàlisis d'enquestes rigoroses —que registren minuciosament usos del temps a les famílies—, que suggereixen precisament el contrari: molts pares i mares dediquen avui més temps als seus fills que no pas el que els van dedicar a ells els seus progenitors. A més, les seves pràctiques educatives estan informades per noves ètiques de cura i models del que vol dir ser «una bona mare» o «un bon pare», que els comminen a estendre la responsabilitat parental més enllà dels espais i les activitats en que s'havia exercit tradicionalment. Tenir cura dels fills ja no vol dir «estar-hi» o «respondre diligentment» als seus requeriments. El fet de compartir temps de qualitat amb els fills —embrancats en activitats interactives que requereixen una atenció intensiva— ha passat a adquirir un *valor* que en el passat no es reconeixia. El credo de la nova actitud envers els fills —que un volum creixent d'evidència suggereix que s'entén poc a poc entre tots els grups socials— és que els pares i mares poden fomentar facultats dels fills (i corregir-ne defectes) dedicant-los temps (Beck-Gersheim, 2003; P. Marí-Klose, M. Marí-Klose, Vaquera i Argeseanu Cunningham , 2010).

En la infantesa prenen molta rellevància les interaccions o activitats que mantenen els infants amb els seus pares o altres adults a la llar. Diverses recerques han demostrat la importància d'aquests temps compartit i l'impacte beneficiós que té en el desenvolupament cognitiu dels infants (Gómez-Granell i Marí-Klose, 2012). Sobre algunes d'aquestes activitats compartides es pregunten en l'enquesta del BIFAB2014. Aquesta informació permet observar que una majoria de pares i mares a Barcelona entenen la importància d'aquesta interacció continuada amb els seus fills. Al voltant del 70% de les llars algun adult realitza activitats diàriament o casi a diari relacionades amb l'estimulació

intel·lectual dels seus fills (3 a 7 anys), com explicar contes o ensenyar lletres, paraules o números, i un 43,4% en el cas de fer treball manuals (taula 7.1). Cal també esmentar que hi ha entorn un 5-7% de les llars que declaren que mai o casi mai algun adult realitza alguna d'aquestes activitats de desenvolupament cognitiu amb les infants.

Taula 7.1 Activitats que fa algun adult a la llar amb els infants de 3 a 7 anys

	Mai o quasi mai	Un o dos cops al mes	Un o dos cops a la setmana	Diàriament o quasi a diari
Llegir o explicar contes	6,0	7,0	16,4	70,6
Fer treballs manuals	6,7	10,9	39,1	43,4
Ensenyar lletres, paraules o números	4,9	3,8	20,5	70,8

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

S'observen diferències en l'anàlisi d'aquestes dades segons les característiques de la llar i dels pares com es pot observar en la següent taula. En les llars on els progenitors són de nacionalitat estrangera la proporció de pares que s'impliquen en activitats d'un elevat grau d'estimulació cognitiva i d'interacció individualitzada és lleument més baixa que en el cas de les autòctones. Les diferències més acusades s'observen en funció de l'estructura de la llar. Les famílies monoparentals es situen 11 punts per sota de les biparentals en la dedicació de temps a llegir contes, i 14 punts per sota en ensenyar lletres, paraules i números. La manca de temps disponible i el menor nombre d'adults a la llar limiten la implicació en temps de qualitat pels infants.

Taula 7.2 Activitats que fa algun adult a la llar amb els infants de 3 a 7 anys mínim un cop per setmana

	Nacionalitat		Nivell màxim estudis pares			Tipus de família		Tercils d'ingressos		
Mínim un cop per setmana:	Espanyola	Estrangera	Primaris	Secundaris	Terciaris	Biparental	Monoparental	Baix	Mig	Alt
Llegir o explicar contes	87,5	84,2	73,1	79,5	90,2	88,0	77,0	83,0	88,0	90,1
Fer treballs manuals	83,0	78,7	88,0	75,2	84,1	83,3	68,8	78,2	83,2	85,1
Ensenyar lletres, paraules o números	91,3	90,7	92,3	87,9	92,2	91,8	85,4	85,5	92,1	92,5

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Una altra manera de poder observar com són les relacions intergeneracionals entre els infants i els seus progenitors és a través del temps que passen junts i de la implicació que tenen els pares. El BIFAB2014 ens permet veure el grau d'implicació dels pares i mares en la vida dels fills mitjançant diferents variables. En primer lloc, la pròpia percepció d'implicació dels progenitors i la valoració que en fan del temps que comparteixen amb els seus fills. En segon lloc, mitjançant les activitats que fan els infants de forma acompanyada, i finalment, segons el nivell de comunicació que existeix entre ells.

Pel que fa a la implicació que tenen els pares amb els seus fills, les mares se senten més implicades que els pares. El 90,7% de les mares estan molt implicades, mentre que el en el cas dels pares reconeix que ho està un 75,4%. Per contra, només un 3,7% dels pares respon que estan poc o gens implicats en la vida dels seus fills (en el cas de les mares és el 0,6%).

Gràfic 7.1 Implicació dels pares i mares amb els fills/es

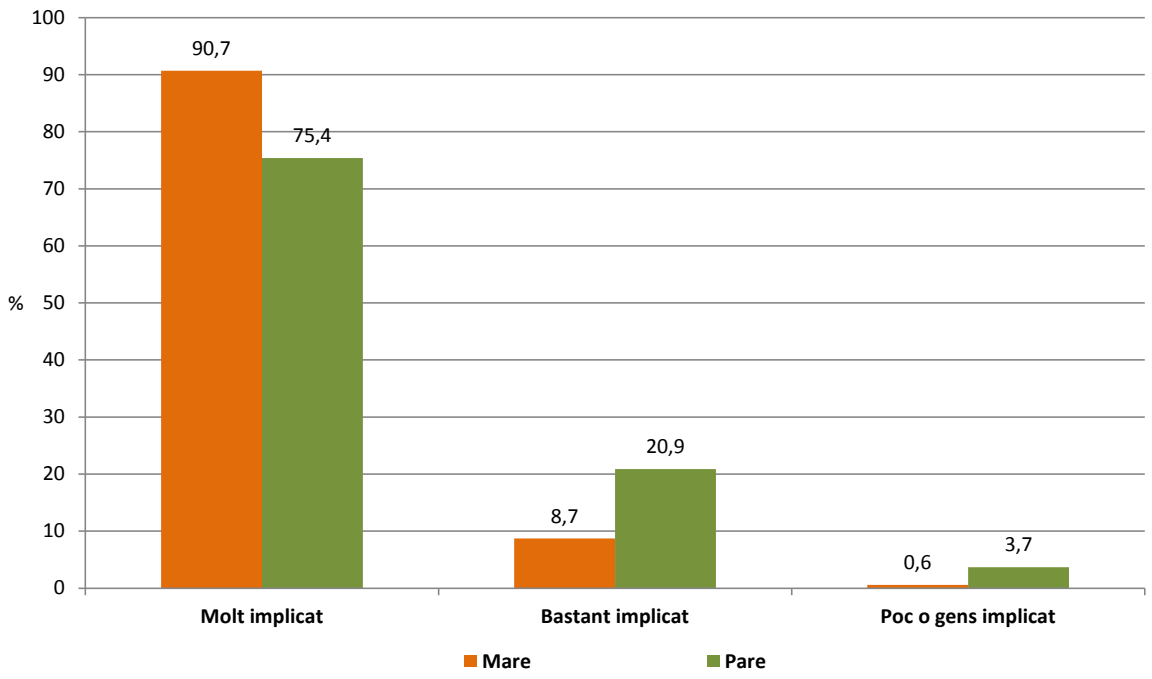

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En algunes llars el dèficit d'implicació de la mare i, especialment, del pare és conseqüència de l'absència d'aquest per causa de divorci o separació. La ruptura familiar pot ser un episodi en la vida dels menors que desencadeni situacions adverses. Així, els conflictes que emergeixen en el curs del procés de dissolució de la parella fruit de disputes per béns patrimonials, el règim de custòdia, el pagament de les pensions de manutenció, etc., poden tenir possibles efectes nocius en el seu benestar. Estudis realitzats fonamentalment en el món anglosaxó han assenyalat que els nens que no resideixen amb el seu pare (en comparació amb aquells que resideixen amb els seus dos progenitors) afronten desavantatges econòmics i socials que incrementen el risc de patir problemes de conducta, malestar, i fracàs escolar (Amato 2005; McLanahan i Sandefur 1994). Per tant, no és tant la monoparentalitat *per se* la desencadenant de situacions de vulnerabilitat entre els menors, sinó més aviat les circumstàncies que experimenten els nens durant els processos de ruptura familiar i les privacions econòmiques i d'atenció a les que es poden veure exposats amb posterioritat.

Les activitats que els infants fan amb el progenitor absent es ressenten pel fet de no conviure de manera habitual. Tot i que, després del divorci, la legislació reconeix el dret de mantenir una relació directa i regular entre el fill/a i el progenitor que abandona la llar (normalment el pare), les oportunitats de relacionar-se i compartir temps i activitats acostumen a disminuir. Després de la separació o divorci dels pares, els fills generalment es queden vivint amb la mare. Amb el temps sembla que les relacions amb el pare es van distanciant.

Segons les dades de BIFAB2014, la majoria de mares perceben que la implicació del pare no resident (no es té en compte l'absència per defunció) és baixa. El 28,7% dels mares veuen el pare absent com a poc implicat amb els seus fills i filles, i el 30,3% els qualifiquen com a gens implicats. Per contra, al voltant d'un 40% consideren que els pares estan molt o bastant implicats en la vida dels fills/es després del divorci o separació.

Gràfic 7.2 Implicació del pare absent amb els fills/es

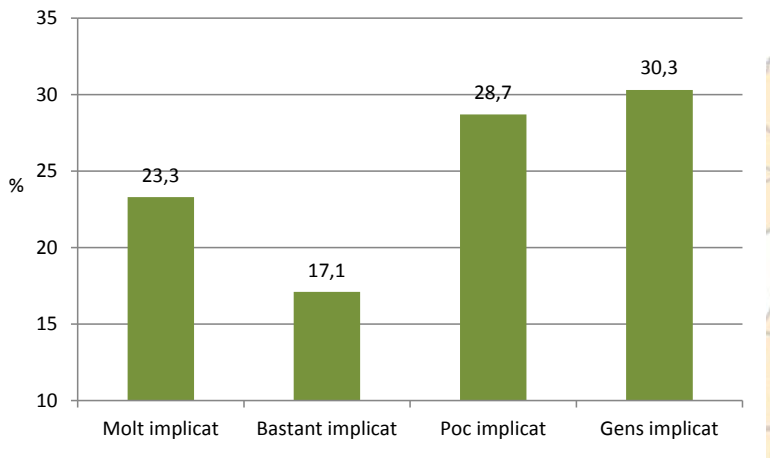

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

La situació de monoparentalitat no només comporta que el pare biològic estigui més o menys implicat amb els fills i comparteixi de forma irregular temps amb aquests, sinó que també les mares perceben la dedicació cap els fill com a deficitària per les dificultats que tenen de compaginar la vida familiar amb la laboral. Com es pot veure en la taula adjunta al següent gràfic, el 28,4% de les mares en una llar monoparental valoren el seu temps amb els fills com a insuficient, mentre que entre les mares en famílies biparentals ho fa el 8,3%.

En la valoració dels progenitors sobre el temps que passen amb els seus fills, en general, els pares declaren que passen menys temps del que voldrien amb els seus fills/es en major proporció que les mares, independentment de l'edat que tenen el fills. Això s'explica perquè són les mares qui passen més temps amb els fills. Una de les raons per les quals les mares dediquen més temps amb els fills és degut a que en una proporció

significativa de llars es manté la diferenciació de rols de gènere tradicionals. Tanmateix, cada cop hi ha un nombre més significatiu de pares que volen exercir una parentalitat més activa. Com es pot apreciar en el gràfic, un 18,6% dels pares consideren que passen menys temps del que voldrien (en les mares és el 10,1%).

Gràfic 7.3 Valoració de la mare i el pare del temps que passen amb els seus fills/es

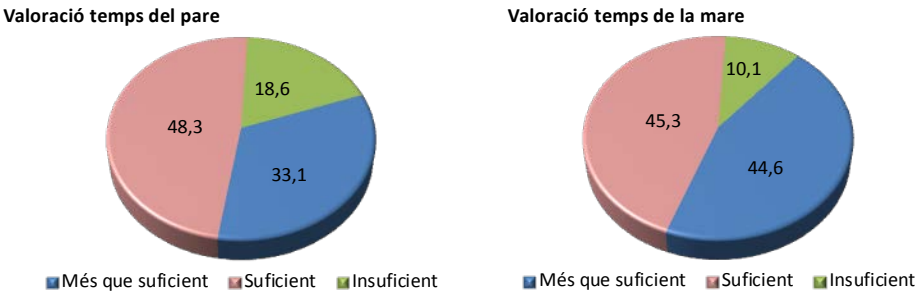

	Més que suficient	Suficient	Insuficient
Total	33,1	48,3	18,6
Nacionalitat			
Espanyola	33,4	49,1	17,6
Estrangera	31,3	43,0	25,8
Tipus familia			
Biparental	32,8	48,5	18,6
Monoparental	--	--	--
Situació laboral			
Treballa	30,0	48,8	21,2
Aturat	50,7	45,6	3,7
Inactiu	--	--	--
Jornada laboral			
Temps parcial	28,8	54,2	16,9
Temps complet	29,8	49,0	21,3

	Més que suficient	Suficient	Insuficient
Total	44,6	45,3	10,1
Nacionalitat			
Espanyola	44,3	45,4	10,3
Estrangera	46,1	45,4	8,6
Tipus familia			
Biparental	46,7	45,0	8,3
Monoparental	25,7	50,0	24,3
Situació laboral			
Treballa	36,4	50,1	13,5
Aturada	65,7	32,8	1,5
Inactiva	65,4	33,9	0,8
Jornada laboral			
Temps parcial	37,6	49,8	12,7
Temps complet	35,8	50,4	13,8

Nota: -- Menys de 20 casos.

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Aquests resultats reforcen la idea de que alguns pares i mares entenen que compartir temps amb els fills i filles és una inversió, que els aporta tant beneficis cognitius com emocionals. Aquesta creença està portant, mica en mica, a consolidar models de paternitat en que els homes tenen una actitud favorable a dedicar més temps a l'àmbit domèstic i a la realització de les activitats de la llar i de cura.

Les activitats compartides entre els infants i les seves mares i pares també mostren variacions significatives en funció del tipus d'activitat. Com es pot observar a la taula següent, la majoria d'activitats són realitzades conjuntament pel pare i la mare, però hi certes activitats que desenvolupen més específicament la mare o el pare. Entre aquestes activitats en destaquen: ajudar a fer els deures als fills, passejar i anar a la biblioteca en el cas de les mares. En canvi, amb el pare el percentatge és major en les activitats relacionades amb l'esport, com fer exercici o anar espectacles esportius. En aquest sentit s'entreveu cert grau de transmissió de rols de gènere.

Taula 7.3 Activitats que fan es infants de 3 a 15 anys segons el tipus de persones amb qui les fan

	Mare (o parella pare)	Pare (o parella mare)	Mare i pare	Altres	Mare i altres (no pare)	Pare i altres (no mare)	Mare, pare i altres	Amb cap persona
Ajudar a fer els deures	24,4	6,2	38,4	4,6	4,3	0,8	7,9	13,4
Passejar	11,3	1,7	46,9	2,7	5,1	0,6	29,3	2,5
Fer exercici o esport	9,5	12,3	32,1	13,5	1,9	1,7	8,9	20,1
Anar al cine, teatres, concerts, etc.	7,5	2,8	31,7	5,2	2,4	0,5	9,3	40,7
Anar a museus, exposicions, visites culturals	5,5	1,4	30,0	5,9	0,7	0,2	6,3	50,1
Anar a espectacles esportius	2,5	7,8	16,3	2,5	0,1	0,8	2,9	67,1
Anar d'excursió o a parc d'atraccions	4,2	2,2	41,0	4,4	2,0	0,3	16,5	29,3
Anar a la biblioteca	15,6	3,4	16,4	7,2	2,6	0,3	2,8	51,8
Veure la televisió	7,0	1,1	46,1	1,9	5,4	0,5	33,2	4,8

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

7.2. Comunicació intergeneracional

Compartir temps de qualitat, ja sigui realitzant activitats conjuntament o tenint converses rellevants sobre la vida dels infants, és important per a que la mare i el pare puguin transmetre valors i actituds als seus fills. Parlar de qüestions relacionades amb l'escola i l'educació del fill permet fer un seguiment que a la llarga beneficia a l'infant, ja sigui perquè rep un interès o suport constant, o perquè facilita que els pares puguin detectar possibles mancances o problemes en els estadis més primaris del seu desenvolupament.

El BIFAB2014 permet identificar la intensitat de la comunicació dels pares en diferents ítems relacionats tant en l'educació, com en les relacions dels infants i el lleure. A partir de cinc d'aquests ítems s'ha construït un indicador sobre el grau de comunicació[13] que tenen els pares (pares i mares) amb els seus fills a Barcelona. El seguiment que els pares i mares fan de les activitats escolars dels seus fills i filles, a més d'un bon detector del grau de comunicació, és un indicador correlacionat amb altres dimensions de la relació intergeneracional, com ara el control familiar i el suport per a l'assoliment educatiu (Marí-Klose et al. 2008). Com es pot observar en el següent gràfic, el 40,9% dels pares tenen un nivell alt de comunicació amb els seus fills, el 39,5% es podria considerar que tenen una comunicació freqüent però no toquen tots els temes amb la mateixa intensitat o seguiment. I el 19,6% restant tindria una comunicació baixa.

Gràfic 7.4 Nivell de comunicació dels pares amb els fills (3-15 anys) segons característiques

[13] L'indicador de nivell de comunicació s'ha elaborat combinant, de manera additiva, els següents ítems (5): pares parlen amb els fills de: a) com li ha anat el dia a l'escola; b) els seus professors; c) dels seus estudis/deures; d) dels amics/gues; e) com passar temps lliure.

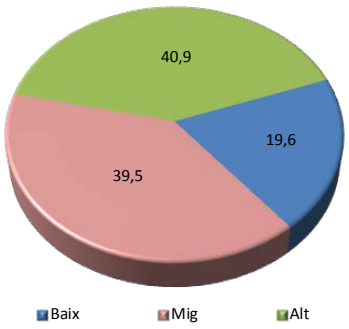

	Nivell de comunicació		
	Baix	Mig	Alt
Total	19,6	39,5	40,9
Quartil ingressos			
Baix	21,2	38,7	40,1
Baix-mig	23,5	39,9	36,5
Mig	15,0	38,8	46,3
Alt	18,8	40,5	40,8
Nivell estudis mare			
Primaris	24,3	40,0	35,7
Secundaris	18,2	41,3	40,5
Terciaris	19,1	39,2	41,7
Nivell estudis pare			
Primaris	19,7	38,7	41,5
Secundaris	25,3	42,3	32,4
Terciaris	17,1	40,9	42,0
Tipus familia			
Biparental	20,0	41,4	38,6
Monoparental	19,0	27,4	53,6
Sexe infant			
Home	22,2	39,4	38,4
Dona	16,6	39,7	43,7
Nacionalitat			
Espanyola	18,2	38,9	42,9
Estrangera	29,5	43,2	27,3

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Les llars situades en els quartils amb menys ingressos mantenen graus de comunicació més baixos comparativament amb les llars amb ingressos més alts. El mateix succeeix segons el nivell d'estudis de la mare (a major nivell d'estudis major nivell de comunicació amb els fills/es), però no trobem els mateixos resultats quan analitzem el nivell d'estudis del pare. Una de les bretxes més acusades es troba en relació a la nacionalitat dels pares: els pares immigrants tenen un nivell de comunicació més baix que els pares de nacionalitat espanyola. Per altra banda, les dades demostren que es mantenen en certa manera els rols tradicionals de gènere, en el sentit que la comunicació és més freqüent quan els fills són nenes que quan són nens.

Com s'ha comentat en l'anterior apartat, les famílies monoparentals acostumen a tenir majors dificultats per compartir temps de qualitat amb els seus fills per les dificultats de conciliació de la vida laboral amb la familiar. Tanmateix, les dades evidencien que en termes de comunicació no trobaríem aquest dèficit. El 53,6% de les mares monoparentals tindrien una comunicació alta amb els infants, mentre que en les biparentals no arribaria al 40%.

On no trobem diferències gaire significatives en la comunicació és quan s'analitza per estrats de Barcelona. Com es pot observar el següent gràfic, les dades demostren que el grau de comunicació intergeneracionals no vindrien gaire influenciades per les zones on viuen les famílies.

Gràfic 7.5 Nivell de comunicació dels pares amb els fills segons Estrats

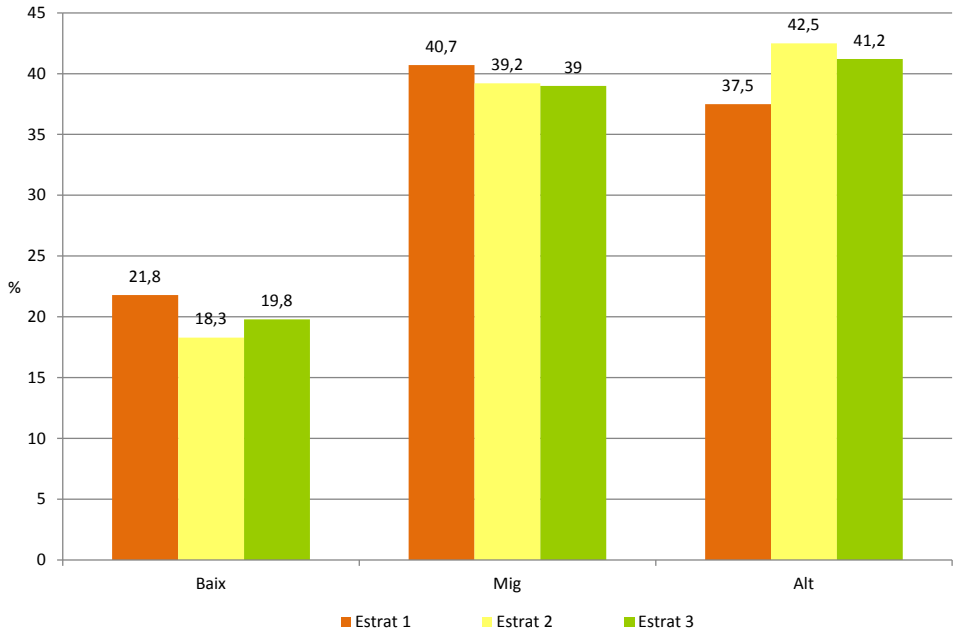

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

La comunicació intergeneracional varia en gran mesura segons les edats dels infants. La diferència potser no radica tant en la freqüència en que es produeixen les converses sinó, més aviat, en els temes sobre el que parlen o com es tracten els temes. Quan els infants s'apropen a l'etapa d'adolescència, les formes de comunicació entre pares i fills es modifiquen així com també els temes que tracten. Es tracta d'etapes de la vida en que els joves comencen a gaudir d'una major autonomia i es comencen a plantejar noves situacions, o a planificar el seu futur com és el cas de la trajectòria educativa.

Segons les dades de BIFAB2014, el 56,5% del pares parlen amb els seus fills de 12 a 15 anys sobre els seus plans de futur. Només un 8,7% no parla mai o gairebé mai sobre aquests temes. Un altre dels temes que pren més rellevància en aquestes edats són els relacionats amb el consum de drogues, ja que és en aquestes edats on comencen a tenir els primers contactes amb aquestes substàncies i sorgeixen les possibilitats de consum. A Barcelona, el 44,6% dels pares parlen sovint o molt sovint de drogues amb els seus fills, el 37,6% de forma esporàdica, i el 17,8% no en parlen mai o gairebé mai. Pel que fa als temes de major intimitat, com és el cas de parlar sobre els nois/es amb els que surt o els hi agradaria sortir, el 17,8% no parlen mai d'aquest temes.

Gràfic 7.6 Comunicació pares amb els fills de 12 a 15 anys segons temes

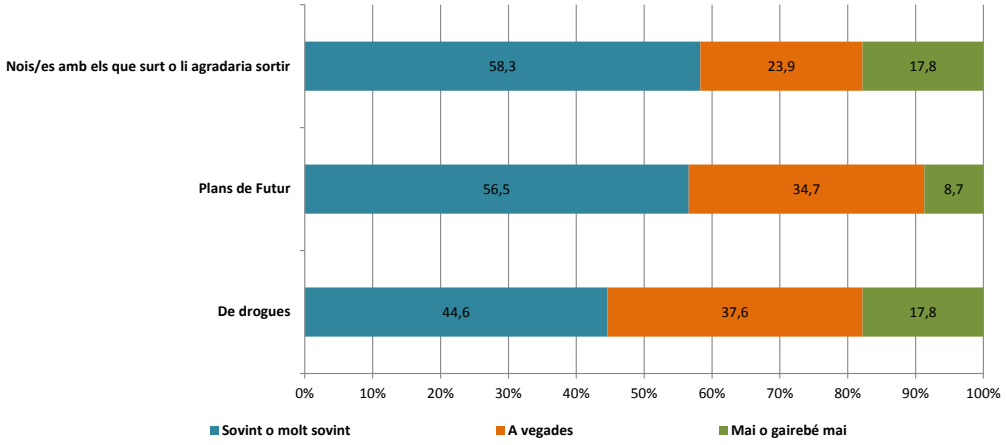

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Una altra manera de valorar les relacions entre pares i fills és a partir de com es prenen les decisions a la llar. En els darrers anys, les relacions intergeneracionals s'han democratitzat. S'ha passat d'un model familiar de presa de decisions unidireccional i jeràrquic, on els pares imposaven les seves decisions als fills, a un procés bidireccional i més democràtic, on s'afavoreix la comunicació entre pares i fills per tal de prendre la decisió més adequada en aquells aspectes que afecten la vida dels menors.

El 25% dels pares d'infants de 6 a 15 anys indiquen que, quan cal prendre una decisió sobre un tema que els afecta, els infants i ells/es parlen i prenen una decisió conjunta. En canvi, l'opció majoritària, és la que els pares escolten als fills però són ells els que tenen l'última paraula. Aquestes serien les opcions més dialogants i democràtiques. Per contra, en el 10,5% de les llars els pares imposen les seves decisions. Aquests casos respondrien al model més autoritari de pressa de decisions.

Gràfic 7.7 Pressa de decisions en llars amb fills de 6 a 15 anys

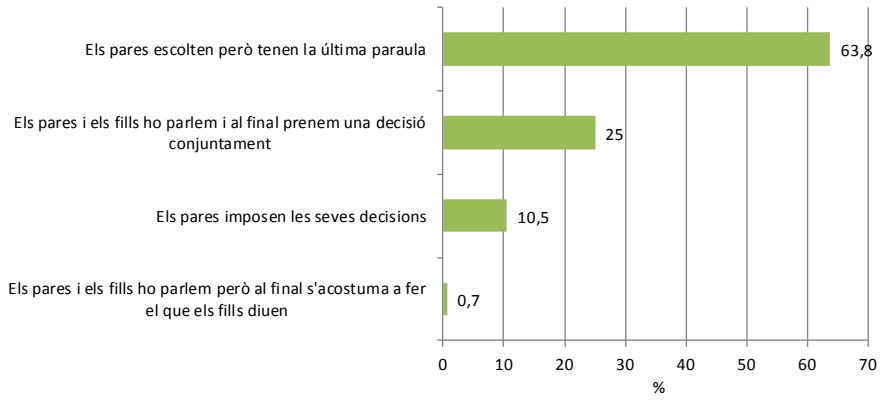

	Nacionalitat		Nivell màxim estudi pares		
	Espanyola	Estrangera	Primaris	Secundaris	Terciaris
Els pares escolten però tenen la última paraula	64,5	58,5	47,4	58,3	68,0
Els pares i els fills ho parlem i al final prenem una decisió conjuntament	26,3	14,9	33,3	27,1	23,2
Els pares imposen les seves decisions	8,3	26,6	19,3	14,1	8,0
Els pares i els fills ho parlem però al final s'acostuma a fer el que els fills diuen	0,9	0,0	0,0	0,5	0,8
	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Un cop més, l'edat dels menors és substancial per entendre algunes diferències. A mesura que els fills es fan grans gaudeixen de més autonomia per prendre les seves pròpies decisions. Però també observem que les característiques dels pares repercuteixen significativament en les formes de pressa de decisions. En les famílies de nacionalitat estrangera s'observa un percentatge molt significatiu de llars en que els pares exerceixen una parentalitat més autoritària. El 26,6% d'aquestes llars els pares imposen les seves decisions sense consultar als fills, mentre que en les llars de pares amb nacionalitat espanyola la proporció és del 8,3%. Tanmateix, també trobem majors proporcions de models de parentalitat autoritàries en les llars amb nivells d'estudis més baixos. Mentre que en un 8% de les llars en que algun dels progenitors té nivells superiors d'estudis l'estratègia de pressa de decisions adoptada és la més autoritària, en la de nivells secundaris és del 14,1% i en el de primaris és del 19,3%.

7.3. Capital social de les famílies i rendiment educatiu dels infants

Els resultats educatius dels infants i joves són el producte de la interrelació de diferents factors. No només són dependents del talent o l'esforç dels alumnes, sinó també i en bona mesura del context social o familiar. En l'anàlisi dels factors socials que determinen el rendiment escolar dels infants i de les seves trajectòries educatives pren especial rellevància la influència que tenen les condicions econòmiques de les famílies: els infants que provenen d'entorns familiars desfavorits tendeixen a presentar resultats acadèmics

més baixos des d'etapes primerenques de la seva trajectòria educativa, i tenen una probabilitat més elevada de participar en itineraris educatius amb menys projecció acadèmica (així com en programes d'educació especial). Les situacions de desavantatge econòmic estan darrere d'un ampli ventall de riscos físics, cognitius i socioemocionals per a la infància que contribueixen a reproduir la desigualtat. (Colllins et al 2003). Ja en etapes molt primerenques, els fills de grups socials més desfavorits tendeixen a presentar dèficits cognitius i dificultats d'aprenentatge respecte als que provenen d'entorns acomodats, unes diferències que es mantenen i sovint s'eixamplen durant les seves trajectòries en el sistema educatiu obligatori (Lee i Burkam, 2002).

Moltes d'aquestes desigualtats associades amb situacions de privació econòmica tenen un rerefons més complex. Els efectes de la pobresa o la manca de recursos econòmics en l'àmbit familiar acostumen a estar filtrats per processos familiars més generals, que tenen un paper molt destacat en la transmissió intergeneracional de desigualtats educatives. L'educació dels pares, la cultura familiar o el grau d'implicació del progenitors en la vida del fill o la filla expliquen en darrera instància per què els infants de classes socials desfavorides es veuen abocats a seguir trajectòries educatives menys exitoses. El grau de correlació entre recursos econòmics i aquestes variables és molt alta, i són aquestes darreres les determinants principals de l'assoliment educatiu. Això no vol dir que la privació econòmica no tingui, per si mateixa, cap efecte educatiu. Hi té implicacions importants, però no solen ser directes. La pobresa afecta dimensions com la salut o les condicions d'habitabilitat i adequació residencials de les llars, implicades en el progrés educatiu dels infants (Suhrcke i De Paz, 2011). També influeix sobre els estils educatius. Els resultats de nombrosos estudis coincideixen a assenyalar que una de les principals vies d'expressió de la pobresa o les dificultats econòmiques és la disminució de la qualitat de les pràctiques parentals, provocada per situacions d'estrès, preocupacions financeres i l'increment de conflictes entre progenitors (Conger i Elder, 1994; Mistry *et al*., 2001).

Les dades del BIFAB2014 permeten analitzar el rendiment educatiu dels infants mitjançant la taxa de repetició de primària dels infants de 12 a 15 anys. Tal i com s'ha pogut veure en l'anterior capítol, els ingressos tenen una influència cabdal en relació als infants repetidors. Tanmateix, com es pot observar en el següent gràfic, la comunicació dels pares té una influència significativa en el percentatge d'infants que han repetit algun curs de primària. L'indicador de nivell de comunicació emprat es basa en una combinació d'ítems relacionats amb el capital social de les famílies (freqüència que els pares parlen amb els fills/es de: a) com li ha anat el dia a l'escola; b) els seus professors; c) dels seus estudis/deures; d) dels amics/gues; e) com passar temps lliure). Així, les dades mostren que quan més elevat el grau de comunicació patern-filial menor és la prevalença de repetició dels infants. Mentre que entre els infants de 12 a 15 anys que tenen un nivell baix de comunicació amb els seus pares un 18,2% ha repetit o repeteixen algun curs de

primària, en el cas dels que mantenen un nivell alt de comunicació el percentatge es redueix fins arribar al 4,2%.

Gràfic 7.8 Repetidors de primària de 12 a 15 anys segons nivell d'ingressos i nivell de comunicació dels pares amb els fills

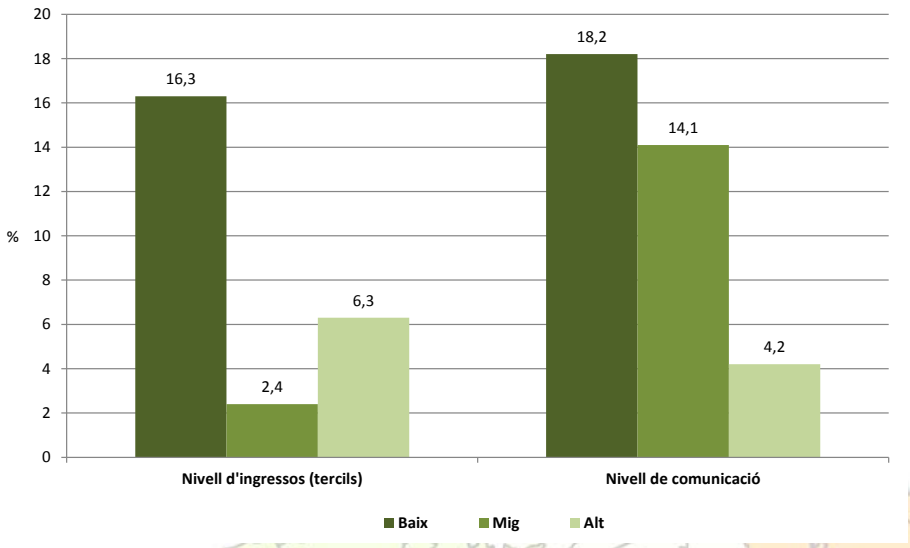

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

En aquest punt és interessant comprovar si el nivell de comunicació pot esdevenir un factor corrector de situacions de desavantatge econòmic. El següent gràfic mostra el resultat de combinar el nivell d'ingressos i el nivell de comunicació dels pares. Les dades són reveladores. Mentre que la prevalença de repetició dels infants amb nivells baixos tan d'ingressos com de comunicació parental és alta (el 30,3% hauria repetit o repeteix actualment), els infants que es troben en una situació d'ingressos baixos però mantenen un nivell de comunicació elevat amb els pares tenen una prevalença molt menor. El percentatge d'infants repetidors amb ingressos baixos però amb un alt nivell de comunicació intergeneracionl arriba al 7,5%, pràcticament 9 punts percentuals per sota de la mitjana dels infants amb ingressos baixos (16,3%) i només 1 punt percentual per sobre de la mitjana dels infants amb ingressos alts (6,3%). És a dir, el nivell de comunicació intergeneracional pot minimitzar l'efecte negatiu que produeix en el rendiment educatiu de l'infant el fet de pertànyer a una a família amb baixos recursos econòmics.

Aquest efecte és especialment significatiu en les llars amb menors ingressos. En les llars amb ingressos mitjos o alts no trobem la mateixa magnitud de disminució de la proporció de repetidors en augmentar el nivell de comunicació.

Gràfic 7.9 Repetidors de primària de 12 a 15 anys segons la combinació del nivell d'ingressos i el nivell de comunicació dels pares amb els fills

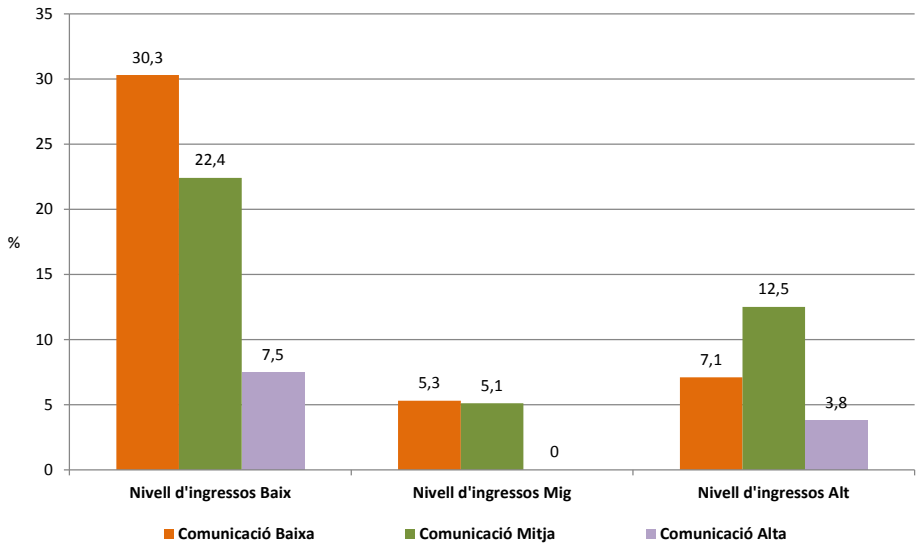

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Així docs, les dades mostren que tant els nivells d'ingressos com el nivell de comunicació intergeneracional de les famílies tenen una clara influència en el rendiment educatiu dels infants. És important tenir en compte aquest dos elements. Mentre que el nivell d'ingressos (capital financer) esdevé un factor socioeconòmic, determinat pel context laboral (possibilitat de treballar o estar a l'atur, de tenir jornada completa o partida, contracte temporal, etc.) com també pel suport que l'administració atorga en forma de prestacions a les famílies, en el cas del nivell de comunicació (capital social) ens trobem davant d'un element compensador que està relacionant només parcialment amb aquests elements exògens. Els pares i mares que dediquen temps als seus fills i filles, que parlen amb ells i fan cert seguiment de les seves trajectòries vitals i educatives no sols afavoreixen el seu rendiment educatiu, sinó que també poden compensar en part els desavantatges que es poden produir pel seu origen social o situació econòmica. En aquest sentit, fomentar el seguiment escolar per part dels pares i mares, i la comunicació intergeneracional pot tenir resultats interessants per afavorir nivells més elevats d'assoliment educatiu i incrementar així les oportunitats vitatsl d'infans en situacions menys afavorides (Marí-Klose et al., 2008).

7.4. Climes familiars en situacions de crisi

La situació actual de crisis econòmica, excepcional per la seva durada i que estan patint moltes famílies a Barcelona, està comportant situacions de dificultat que es tradueixen en tensions, ansietat o malestars diversos en els membres de la família. Les dificultats per

arribar a fi de mes, no poder fer front a les despeses o pagaments pendents, o la inestabilitat laboral són alguns dels motius que poden comportar situacions de tensions o d'estrès. Aquestes situacions i estats anímics, viscudes principalment pels pares i mares, creen climes nocius a la llar que repercuteixen negativament, sobretot a nivell emocional, en els infants. En aquests contextos poden adquirir dèficit emocionals, com també actituds i comportaments que repercuteixen en el seu desenvolupament en el curt, mig i llarg termini.

Segons les dades de BIFAB2014, en general, les dificultats econòmiques que poden patir les famílies no és un dels motius més freqüents que causen tensions i discussions a les llars (tot i que un 26,3% de les llars tenen a vegades discussions per aquests motiu i un 5,2% les tenen sovint o molt sovint). En canvi, l'estrès que provoca la feina i el fet de no tenir temps per relaxar-se són les causes més freqüents de tensions i discussions (seguit de les tasques domèstiques) en el si de les llars.

Gràfic 7.10 Llars on es produeixen discussions o tensions segons motius

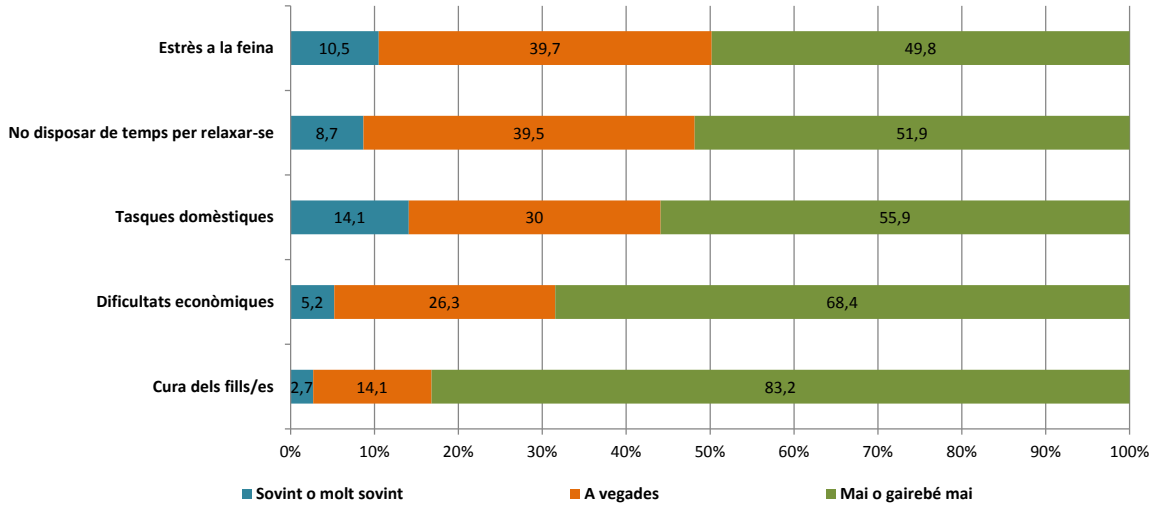

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Tanmateix, on les discussions i tensions són especialment freqüents per causes econòmiques, és en les llars amb menors ingressos. A un 11% de les llars amb menors ingressos i al 7,8% de les llars situades en el quartil baix-mig d'ingressos, la situació econòmica provoca discussions i tensions sovint o molt sovint, una xifra que es situa molt per sobre de la de les llars en situacions més acomodades.

Gràfic 7.11 Llars on es produeixen discussions o tensions segons motius i característiques de la llar

	Dificultats econòmiques			No disposar de temps per relaxar-se			Estrès a la feina		
	Sovint o molt sovint	A vegades	Mai o gairebé mai	Sovint o molt sovint	A vegades	Mai o gairebé mai	Sovint o molt sovint	A vegades	Mai o gairebé mai
Quartils d'ingressos									
Quartil baix	11,0	39,0	50,0	7,6	33,6	58,8	9,0	32,3	58,7
Quartil baix-mig	7,8	35,0	57,2	10,1	37,4	52,5	10,1	41,8	48,1
Quartil mig-alt	1,3	20,3	78,4	8,3	42,9	49,0	11,1	40,7	48,2
Quartil alt	0,7	10,9	88,4	8,8	44,0	47,1	11,9	44,2	43,9
Nacionalitat pares									
Espanyola	4,6	25,6	69,7	9,0	41,1	49,9	10,9	40,7	48,4
Estrangera	9,1	31,2	59,7	5,9	28,1	66,0	8,4	32,5	59,1
Nivell estudis mare									
Estudis primaris	6,1	44,4	49,5	6,1	25,3	68,7	6,0	25,0	69,0
Estudis secundaris	9,2	34,2	56,5	8,9	40,1	51,0	10,1	41,5	48,4
Estudis terciaris	3,1	20,6	76,2	9,0	41,6	49,3	11,6	41,4	47,0
Nivell estudis pare									
Estudis primaris	6,8	44,7	48,5	2,9	30,1	67,0	7,8	21,0	60,2
Estudis secundaris	7,7	36,4	55,9	9,6	42,9	47,4	10,2	45,7	44,1
Estudis terciaris	1,7	18,9	79,4	7,8	41,8	50,4	10,9	41,1	47,9

Font: Elaboració pròpia a partir del BIFAB2014.

Aquestes dades reforcen el conjunt d'evidències que demostren que en els estrats socials baixos s'acumulen els riscos i les fonts de preocupacions i malestars. Aquests climes o contextos són especialment nocius pel benestar dels infants i pel seu desenvolupament.

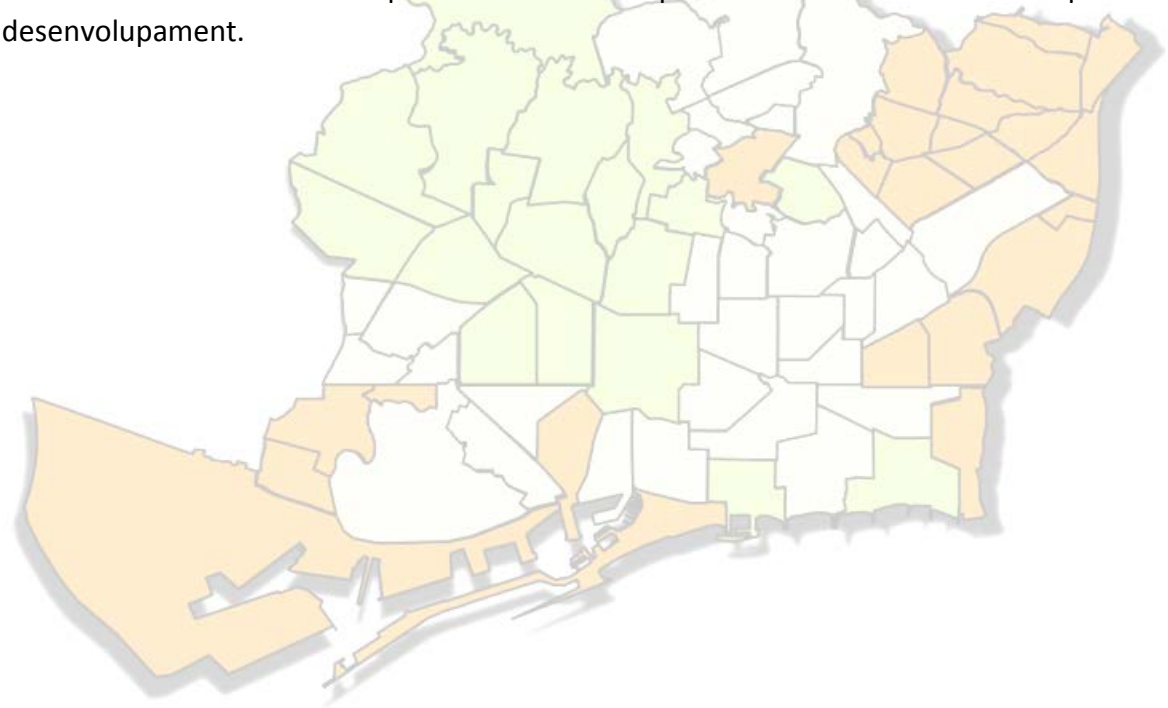

8. Conclusions i propostes

Les dades examinades en aquest estudi confirmen una deriva clara dels riscos de pobresa cap a edats joves, una tendència constatada al conjunt de Catalunya, de l'Estat i inclús de l'OCDE en els darrers anys. Les situacions privació a la ciutat de Barcelona arriben a cotes molt altes si les situem en el context internacional. Les xifres resulten molt inquietants, especialment quan les desagreguem territorialment dins de la ciutat. A alguns districtes i barris, els nivells de pobresa reclamen accions immediates si es vol assegurar els drets al benestar material que els infants haurien de tenir garantit, i prevenir fenòmens d'exclusió social més amples, que poden afectar a dimensions clau de seu desenvolupament.

Són prou coneguts els efectes de la pobresa infantil sobre les trajectòries dels infants, i segurament no cal abundar molt aquí. Situacions de vulnerabilitat a la infància afecten negativament aspectes determinants pel desenvolupament equilibrat de la personalitat i el progrés educatiu. Des d'etapes molt primerenques el cos de les persones registra experiències socials. Viure en una llar amb baixos nivells de renda, en un habitatge amb males condicions, o estar exposat a nutrició inadequada durant la infància influeix negativament en la salut de les persones molts anys després de que aquestes situacions s'originessin, especialment quan aquestes situacions ens afecten durant temps perllongat. També influeix en el desenvolupament d'aptituds cognitives, resultats educatius o la proclivitat a comportaments asocials. Un volum ingent de literatura acadèmica ha acreditat que diverses formes d'infortuni social (atur, mala salut, divorci, i inclús empresonament) que s'experimenten en edats adultes estan relacionats amb situacions d'adversitat viscudes durant la infància.

El Baròmetre de Famílies i Infància de la ciutat de Barcelona evidencia clarament que aquestes privacions tenen uns perfils característics, sobre els que es necessari incidir. Contràriament a una imatge molt estesa, Barcelona no és una ciutat on el problema prioritari de la infància vulnerable sigui l'alimentació. Les situacions de desnutrició o malnutrició, dins de la indubtable gravetat que representa cada cas, són puntuals, i possiblement la seva incidència no sigui, a hores d'ara, molt superior a la que podria trobar-se en etapes de bonança econòmica. És difícil determinar amb certesa quina part del problema ha estat resolta per les actuacions de l'administració pública o les entitats socials, però les dades recollides en el Baròmetre no semblen reclamar iniciatives addicionals específiques en aquest front.

Sí reclamen, en canvi, actuacions dirigides a atendre altres situacions de privació. Més d'una de cada tres famílies no poden fer front a despeses imprevistes de més de 650 euros, i per tant, experimenten situacions d'adversitat quan aquestes circumstàncies es presenten. Moltes famílies amb infants experimenten situacions de vulnerabilitat relacionades amb les despeses per habitatge i la possibilitat d'escalfar-lo adequadament

en els mesos freds. Un nombre considerable de famílies assenyalen que els seus fills no poden tenir regularment activitats d'oci, i un percentatge menor, però bastant significatiu en certs barris, declaren que els seus fills no poden participar en viatges i esdeveniments escolars.

Les condicions de vida de la infància figuren en l'agenda política de molts països, regions i ciutats. A nivell internacional, des de divers nivells de l'administració, s'ha aconseguit promoure el benestar infantil i protegir un nombre creixent d'infants davant de la pobresa, fins i tot en condicions d'adversitat macro-econòmica. Les administracions que han millorat sensiblement la seva eficàcia en la reducció de la pobresa infantil, ho han aconseguit habitualment fixant objectius de referència (*targets*) que cal assolir en documents marc, debatent i avaluant extensament opcions per promoure'ls, informats sempre per la recerca social rigorosa sobre aquestes qüestions. Fixar objectius de referència serveix per introduir el problema en el procés polític, cosa que afavoreix que els responsables polítics puguin ser objecte de control en funció de l'assoliment d'aquests objectius.

Per tant, el primer que convé aconseguir a la nostra ciutat per combatre la vulnerabilitat infantil és que el problema sigui plenament visibilitzat i reconegut com una situació que viola drets fonamentals, d'acord amb la Convenció sobre els Drets de l'Infant, i que comporta externalitats negatives per a la cohesió i l'horitzó econòmic de la ciutat. Això exigeix, d'una banda, impulsar la recerca sobre el fenomen i les seves conseqüències en àmbits propers i potenciar la transferència d'aquests coneixements científics a agents socials i polítics. De l'altra, comporta arrencar compromisos polítics que puguin ser objecte de monitorització i donar lloc a l'exigència de responsabilitats. A partir d'aquí, les receptes per lluitar contra la pobresa infantil i les seves conseqüències son diverses, i plenament compatibles. Totes poden sumar quan hi ha un compromís ferm de dotar-les econòmicament de manera adequada i sostenir-ne l'aplicació en el temps. Aquí en distingirem tres possibles paquets de mesures.

Un **primer** conjunt de mesures per combatre la pobresa infantil va dirigit a pal·liar les seves conseqüències. L'objectiu és evitar que la privació econòmica s'expressi en forma d'altre tipus d'exclusions, residencials, educatives, de salut. Es tracta d'incidir en els mecanismes que provoquen que la falta de recursos privi als infants de necessitats bàsiques, com un habitatge en condicions adequades, espai propi on estudiar, alimentació apropiada, material escolar, una experiència escolar enriquidora, reforç educatiu en cas de que el necessitin, activitats extraescolars, etc.

Les dades del Baròmetre de Família i Infància evidencien problemes no resolts en algun d'aquests aspectes. Alguns es podrien adreçar amb una política més ferma d'habitatge que contemplés millor les necessitats d'accés a l'habitatge per famílies menys afavorides, el suport econòmic a famílies atrapades per deutes relacionats amb el pagament de factures, o iniciatives que permetessin assegurar el subministrament

d'energia a llars amb infants que no poden fer front a les despeses. Les evidències recollides suggereixen la necessitat de reforçar els serveis de suport per l'accés a l'habitatge de lloguer privat i social, i el servei d'atenció a la pobresa energètica, ja existents a l'Ajuntament de Barcelona, així com la revisió dels protocols d'actuació per donar prioritat a les famílies vulnerables amb infants.

Dins d'aquest capítol d'intervencions pal·liatives, son igualment necessaris serveis gratuïts o a preus assequibles destinats a corregir algunes de les conseqüències negatives sobre el desenvolupament educatiu i la salut dels infants associades a situacions d'adversitat socioeconòmica. A la llum de la investigació realitzada, i d'un volum considerable de literatura acadèmica sobre aquestes qüestions, entenem que les intervencions han de prioritzar lògiques de seguiment i acompanyament social, i evitar models verticalistes basats en el diagnòstic i el tractament individualitzat –sovint medicalitzat– dels casos.

En aquest sentit, sembla important incidir especialment en l'oferta de lleure i activitats extraescolars per infants que viuen a barris menys afavorits. Prop d'un 20% d'infants que viuen als barris que aquí s'han identificat com Estrat 3, no disposen d'accés regular a aquestes activitats perquè les seves famílies no s'ho poden permetre. La literatura acadèmica ha acreditat que la participació en aquestes activitats té beneficis importants per infants en situació de risc d'exclusió, que poden compensar altres carències. Els infants exclosos d'aquestes activitats estan sent privats d'oportunitats de formació extra-curricular (particularment en habilitats no cognitives) i formes de capital social (vincles "verticals" amb mentors adults, i "horitzontals" amb amics i companys) que els poden ajudar al llarg de les seves trajectòries personals i educatives. Les activitats extraescolars també són un bon antídot contra els riscos que comporta en certes edats l'ús inapropiat dels temps d'oci al marge de la supervisió d'adults.

Tot i l'increment de les partides dedicades a aquestes activitats per part de l'Ajuntament de Barcelona en els darrers anys, sembla pertinent redoblar esforços i, potser revisar els criteris d'atorgament per tal de garantir que l'oferta arribi als infants que a hores d'ara encara no se'n beneficien.

Les lògiques de seguiment i acompanyament social impliquen també reconèixer la centralitat de les famílies –en les seves expressions més diverses– i les funcions parentals. Això no significa que convingui considerar les famílies com a entitats autònomes o sobiranes, que no requereixen ajuda, suport ni assessorament. Els programes de seguiment i acompanyament social que es desenvolupen als països més avançats en aquest terreny (Finlàndia, Països Baixos, regne Unit, etc.) col·loquen les famílies en el centre de les seves actuacions. L'objectiu és fomentar relacions intergeneracionals productives i saludables, tant a la llar com en espais socials construïts específicament per fomentar l'exercici de la parentalitat responsable. La majoria d'aquests programes promouen intervencions des d'etapes primerenques del desenvolupament infantil, per tal

d'ajudar les famílies a descobrir "bones pràctiques" d'interacció intergeneracional, que puguin configurar un marc de relacions estables entre progenitors i fills/es al llard de la infantessa.

Fomentar la intergeneracionalitat implica comprometre-hi no només les famílies, sinó altres agents socials. Les administracions locals poden mobilitzar recursos dels quals no disposen les famílies per propiciar la trobada i col·laboració intergeneracional, especialment en aquells casos en que els infants i adolescents experimenten dèficits d'atenció i supervisió parentals. Això es pot aconseguir de diverses maneres. Una estratègia emprada sovint als països pioners en aquestes iniciatives és la co-ubicació de programes per nens/es, adolescents, persones adultes i gent gran en centres multigeneracionals. Un segon conjunt de mesures es basa en el reclutament de tutor/es o mentors/es per a infants o adolescents que passen etapes o transicions vitals que requereixen informació, assessorament i suport que els seus progenitors, per diverses circumstàncies, potser no els poden oferir fàcilment. La literatura acadèmica ha descrit un ampli ventall de beneficis associats als centres multigeneracionals i als programes de mentorització, començant pels efectes positius sobre aspectes estudiats en aquest informe: millores en els resultats escolars i actituds cap a l'escola, reforç de l'autoestima, alleujament davant de situacions d'estrès familiar, reducció de comportaments asocials, etc.

Un **segon** paquet de mesures implementades a nivell internacional per a combatre la pobresa infantil persegueixen l'activació laboral dels pares que no treballen. Com hem tingut ocasió de comprovar, la vinculació dels progenitors al mercat laboral és un bon antídot contra la pobresa infantil, encara que no infal·lible. Entre les iniciatives promogudes per diferents administracions a nivell internacional hi ha incentius fiscals per promoure la participació laboral de progenitors inactius, programes de formació, bonificació de llocs de treball i provisió pública de serveis d'atenció a la infància o suport econòmic per contractar aquests serveis (escoles infantils, activitats extraescolars, etc.) amb la intenció de facilitar la conciliació de la vida laboral i familiar. L'objectiu d'aquestes polítiques és treure les llars de la pobresa incrementant els ingressos derivats de la feina dels pares.

En alguns països, fonamentalment anglosaxons, algunes ajudes monetàries directes —com les que reben les llars monoparentals— estan condicionades a la participació en el mercat laboral o un programa de formació per afavorir-ne la inserció laboral (*workfare*). En general sembla que aquestes polítiques contribueixen a incrementar els ingressos laborals dels progenitors i poden així reduir la pobresa infantil, però és difícil calibrar en quin grau poden ser efectives en països amb mercats laborals poc dinàmics, o que estan travessant períodes de crisi, en què l'oferta de feina és escadussera. Apostar per polítiques d'activació per reduir la pobresa infantil comporta riscos de desprotecció si l'«ocupabilitat» dels adults responsables de l'infant és molt baixa. L'activació tampoc assegura necessàriament una millora substancial de les

condicions de vida si els pares només poden accedir a feines de baixa qualitat, mal remunerades, i si la seva inserció laboral implica perdre el dret de percebre prestacions i ajuts.

En tot cas, per combatre la pobresa infantil a la ciutat de Barcelona és necessari garantir a les famílies serveis de conciliació que impedeixin que les tasques de cura puguin ser un obstacle per la incorporació de mares i pares que ho desitgin al mercat de treball, privant de recursos les seves llars. En particular, cal que l'oferta d'escola infantil s'adeqüi a les necessitats de les famílies, estenent l'escolarització d'infants d'un a tres anys entre col·lectius que o bé no troben escoles infantils adients pels seus fills a distàncies raonables a la seva llar, els horaris de les que hi ha no resolen els seus problemes de conciliació, i sobretot, els copagaments o quotes desincentiven l'escolarització. Encara que no tenim dades específiques de la ciutat de Barcelona, és ben sabut que les famílies amb nivells més baixos de renda tendeixen a portar els seus fills petits molt menys a les escoles bressol (un estudi que ho acredita amb dades de Catalunya és Marí-Klose, Julià i Marí-Klose 2013). És imperiós avaluar si hi ha obstacles i restriccions, econòmiques o d'altra mena, que expliquen aquesta pauta, i arbitrar mesures per corregir-los. Existeix marge de millora. La cobertura dels centres públics i concertats en educació infantil de primer cicle (0 a 2) a la ciutat és del 20%, xifra relativament alta en el context espanyol, però que queda lluny de les que s'observen a països de centre i nord d'Europa.

Més enllà de l'oferta escolar a edats primerenques, és convenient avançar en una nova cultura horària que afavoreixi la plena compatibilitat d'horaris laborals i familiars. Pares i mares passen massa temps als seus llocs de feina, i els horaris que fan dificulten la conciliació de vida laboral i familiar. Des de l'administració local cal insistir en la recerca de mecanismes per induir a les empreses a adoptar noves estratègies horàries que s'acomodin als temps familiars, i incentivin així la participació plena dels progenitors responsables principals de la cura dels infants (encara normalment mares) en el mercat de treball.

Ara bé, la recepta més comuna per combatre la pobresa i la privació infantil a nivell internacional (el **tercer** paquet de mesures) són les transferències monetàries públiques directes a les famílies amb fills dependents (tant si és mitjançant prestacions universals directes com selectives en funció d'una comprovació de mitjans) i la transferència de recursos mitjançant deduccions fiscals. La concreció d'aquestes iniciatives és molt variada, cosa que en condiciona l'efectivitat. A la majoria dels països de la Unió Europea hi ha prestacions monetàries universals per a famílies amb infants. A Espanya i Catalunya ja no hi ha aquestes transferències universals. Les ajudes que existeixen es basen en la comprovació de mitjans i les transferències de recursos a les famílies amb infants són poc generoses i el seu grau de cobertura és molt baix. A tot això, cal afegir que els complements familiars associats a altres prestacions adreçades a llars

sense o amb pocs ingressos (per exemple, les PIRMI) també resulten de tot punt insuficients per fer front a les necessitats de moltes famílies amb infants.

La inexistència de prestacions monetàries adequades per famílies, afegida a l'elevat nombre de famílies sense ingressos derivats de la seva participació en el mercat de treball o d' altres prestacions, és un problema de primer ordre a ciutats com Barcelona, on el preu de l'habitatge o d'altres serveis bàsics que necessiten les famílies amb infants (com el transport públic) és especialment elevat. Les dades aportades per aquest estudi mostren ben a les clares que la manca de feina continua sent, en una etapa de lenta recuperació econòmica, un problema greu a moltes famílies. Aquest dèficit de recursos econòmics està en l'origen de les principals privacions i malestars descrits en aquest estudi. Els fenòmens d'exclusió residencial o de pobresa energètica detectats són, en bona mesura, l'expressió de carències monetàries extremes.

La introducció d'ajuts monetaris de garantia d'ingressos a llars amb infants en situació de pobresa extrema contribuiria a pal·liar moltes de les situacions descrites en aquest treball. És, a més, una inversió social amb retorns a llarg termini. La majoria d'estudis més rigorosos sobre els efectes de les transferències monetàries a llars amb infants han acreditat beneficis sobre la salut, el desenvolupament educatiu i el benestar dels infants. Transferències monetàries relativament modestes a famílies menys afavorides poden tenir un impacte extraordinàriament positiu (Dahl i Lochner 2008; Duncan, Magnuson i Votruba Dzral 2014). Els recursos econòmics tenen importància, com és obvi, perquè permeten que els pares inverteixin en els seus fills –en la seva alimentació, en un habitatge en condicions a les seves necessitats, en activitats enriquidores, etc.–. Però més enllà d'això, els diners aporten tranquil·litat. Quan manquen recursos, apareixen, com hem vist, dificultats, tensions i estrès, i la qualitat de les relacions intergeneracionals es ressent. És abundant la literatura que descriu associacions entre limitacions de recursos monetaris i la generació d'ambients domèstics tòxics, que incideixen negativament en el benestar i les trajectòries dels infants.

L'Ajuntament de Barcelona està cridat a que, en un context de necessitats i carències de les polítiques públiques –i atesa la constatació dels greus problemes que els dèficits de protecció social ocasionen en el àmbit de la ciutat– assumeixi una responsabilitat que, en principi, correspon a altres instàncies administratives. La introducció d'aquests ajuts, subjectes a comprovació de mitjans, podria ser transitòria, mentre persistís l'elevada incidència del riscos de pobresa infantil i la desatenció d'altres nivells administratius, o bé consolidar-se com una despesa que singularitzés Barcelona com una ciutat compromesa a eradicar fenòmens de pobresa infantil extrema. Suposaria un reconeixement explícit de que la limitació en l'accés d'infants a rendes públiques suficients en situacions de necessitat és una forma d'exclusió institucional especialment insidiosa, que repercuteix negativament en benestars dels ciutadans que tenen més dificultats per traslladar a l'administració la seva veu i necessitats.

Amb independència del paquet o la combinació de paquets per la qual s'opti per combatre fenòmens de pobresa i exclusió social a la infància, les administracions locals tenen una responsabilitat de primer ordre en la generació de coneixement sobre el resultat de les seves polítiques, que contribueixin a adaptar els programes a les necessitats reals i a validar els paradigmes i metodologies d'actuació. D'una banda, la proximitat dels agents locals als beneficiaris de les polítiques els converteixen en els actors més ben situats per recollir informació sobre necessitats i demandes. De l'altra, estan en disposició d'escometre pràctiques d'avaluació a fi d'identificar les més beneficioses per als infants. Però és important recordar, per concloure aquest informe, que aquestes tasques d'avaluació han de realitzar-se sempre des de el rigor i la imparcialitat.

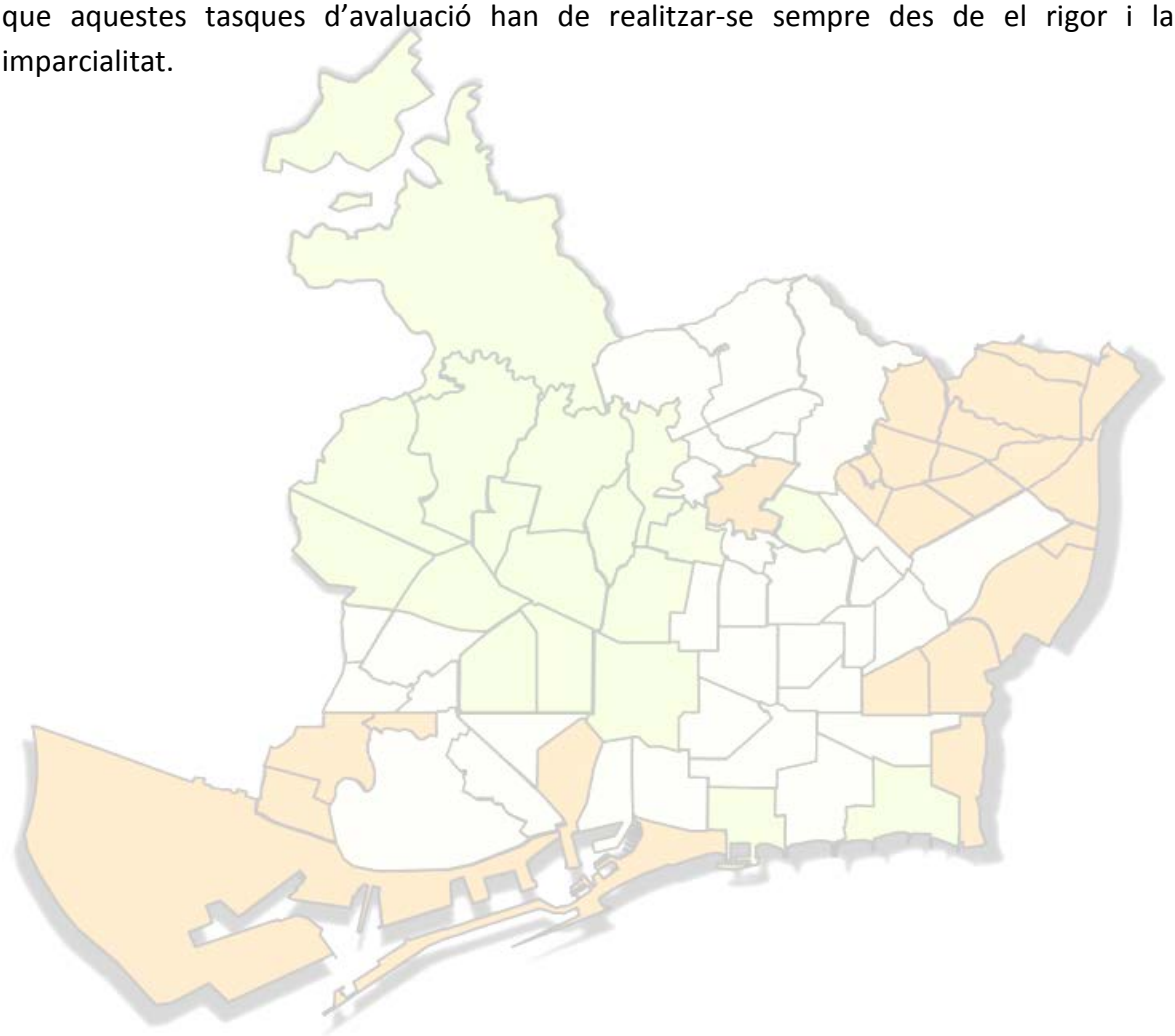

9. Bibliografia

Antón, F. (2012). "L'exclusió residencial de famílies amb adolescents: radiografia i avaluació d'impactes", a Gómez-Granell, C. i Marí-Klose, P. (dir.) *Famílies i relacions intergeneracionals: un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Amato, P. (2005) "The impact of family formation change on the cognitive, social and emotional well-being of the next generation" *Future Child* 15 (2): 75-96.

Beck-Gersheim, E. (2003). La reinvención de la familia. En busca de nuevas formas de convivencia. Barcelona: Paidós.

Benedito, M. C., C. Botella, C. Perpiñá i R. M. Baños (2003). "Imagen corporal y restricción alimentaria en adolescentes". *Pediatrics*, 58(3): 268–72.

Bradshaw, J. (2001) "Poverty: the outcomes for children", a *Indicators Of Progress: A Discussion Of Approaches To Monitor The Government's Strategy To Tackle Poverty And Social Exclusion, Report of the workshop organised by Department of Social Security and Centre for Analysis of Social Exclusion*, LSE, Department of Social Security, London, pp.19–30.

Brullet, C (2012). *Les polítiques de suport a les famílies amb fills i filles a Catalunya*. Barcelona: Col·lecció DOCS Infància a Catalunya, UNICEF Comitè Catalunya.

Cantó, O. i Ayala, L. (2014). *Políticas Públicas para reducir la pobreza infantil en España: Análisis de impacto*. Madrid: UNICEF Comité Español.

Carneiro, P.M. i J.J. Heckman (2003). "Human Capital Policy". *NBER Working.*

Cavanaugh, C. S. (2001). "The effectiveness of interactive distance education technologies in K–12 learning: A meta–analysis". *International Journal of Educational Telecomunications*, 7: 73–88.

Cherlin, A. (1999). "Going to Extremes: Family Structure, Children's Well-being and Social Science". *Demography*, 36 (4): 421–428.

Coleman, J. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120.

Collins, J. W., David, R. J., Prachand, N. G., Pierce, M. L. (2003). "Low birth weight across generations". *Maternal and Child Health Journal*, núm. 7(4), p. 227-239

Conger, R.D., Conger, K.J., Elder, Jr. G.H., Lorenz, F.O., Simons, R.L., i Whitbeck, L.B. (1992). "A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys". *Child Development*, 63: 526-541.

Conger, R. D., Elder, G. H. (1994). *Families in Troubled Times: Adapting to Change in Rural America*. Nova York: Aldine de Gruyter.

Conklin, A., Forouhi N., Suhrcke M., Surtees P., Wareham N., Monsivais, P. (2013) "Socioeconomic status, financial hardship and measured obesity in older adults: a cross-sectional study of the EPIC-Norfolk cohort" *BMC Publich Health 13*: 1039.

Dahl; G. i L. Lochner. 2008. "The impact of family income on child achievement: evidence form earned income tax credit", Working paper 14599. Cambridge, Mass: National Bureauof Economic Research

Duncan, G. J. i J. Brooks-Gunn (eds.) (1997). *Consequences of Growing Up Poor*. New York: Russell Sage.

Duncan, , K. Magnuson i E.Votruba- Dzral (2014) "Boosting family income to promote child development", *The Future of Children* 24 (1): 49-120.

Elder, G.H. Jr. (1974). *Children of the great depression: Social change in life experience*. Chicago: *University of Chicago Press*.

Elder, G.H. Jr., Nguyen, T.V. i Caspi A. (1985). "Linking family hardship to children's live". *Child Development*, 56(2): 361-375.

Elder , G. H. Jr., Conger R. D., Foster, E. M. i Ardelt M. (1992). "Families under Economic Pressure". *Journal of Family Issues*, 13: 5-57.

Esping-Andersen, G. (2005). "Inequality of Incomes and Opportunities", a A. Giddens i P. Diamond (eds.), *The New Egalitarianism*. Cambridge: Polity Press.

Esping-Andersen, G. (2009), *The Incomplete Revolution. Adapting to Women's New Roles*. Cambridge: Polity Press.

Figari, F., Paulus, A. i Sutherland, H. (2009): "Measuring the size and impact of public cash support for children in cross-national perspective", EUROMOD Working Paper, EM5/09.

Garcia Almirall, P., Gutiérrez Valdivia, B., i Ciocoletto A. (2013). *Hàbitat i temps per a la convivència*. Col·lecció Dossiers del Temps, Ajuntament de Barcelona.

Gómez-Granell, C. i Marí-Klose, P. (dir.) (2012) *Famílies i relacions intergeneracionals: un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Griggs, J. i Walker, R. (2008). *The Costs of Child Poverty for Individuals and Society: A Literature Review*. York: Joseph Rountree Foundation.Iglesias de Ussel, J., P. Marí-Klose, M. Marí-Klose i P. González (2009). *Matrimonios y parejas jóvenes. España 2009*. Madrid: Fundación SM.

Julià, A. (2014). "Mesures contra la pobresa infantil: Prestació per a famílies amb infants en situació de pobresa". Barcelona: Col·lecció DOCS Infància a Catalunya, UNICEF Comitè Catalunya.

Klebanov P. K, Brooks-Gunn J., Duncan G.J. (1994) "Does Neighborhood and Family Poverty Affect Mother's Parenting, Mental Health and Social Support?" *Journal of Marriage and the Famil*y 56:441–55

Laparra, M. (2007). *La construcción del empleo precario. Dimensiones, causas y tendencias de la precariedad laboral*. Madrid: Cáritas y *Fundación Foessa*.

Lee, V. E., Burkam, D. T. (2002). *Inequality at the starting gate. Social background differences in achievement as children begin school*. Washington, DC: Economic Policy Institute.

Leventhal T., Brooks-Gunn J., (2000) "The neighborhoods they live in: the effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes". *Psychol Bull*. 126(2):309-37.

Levy, H., Mercader, M. i Planas, M. (2006). *Avaluació de les prestacions econòmiques i els ajuts fiscals a les famílies amb infants a Catalunya: impacte de la legislació actual i de possibles reformes*

McLanahan, S., i G. Sandefur (1994). *Growing up with a single parent: what hurts, what helps*. Cambridge: Harvard University.

McLanahan, S. (2004). "Diverging Destinies: How Children Fare Under the Second Demographic Transition". *Demography*, 41 (4): 607–27.

Magnuson, K.A. i Votruba-Drzal, E. (2009): "Enduring influences of childhood Poverty" a Danzinger, S. i Cancian, M. *Changing Poverty, Changing Policies*. New York: Russell Sage.

Marí-Klose, P., C. Gómez-Granell, C. Brullet i S. Escapa (2008). *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos dels temps fins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya.

Marí-Klose P., M. Marí-Klose, Vaquera E. i S. Argeseanu Cunningham (2010). *Infància i futur: Noves realitats, nous reptes.* Barcelona: Obra Social La Caixa.

Marí-Klose P., A. Julia Cano i M. Marí-Klose (2013) "Joves i família en els processos de transició a la vida adulta" pp. 225-330, a P. Serracant (coord.) *Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*. Vol 1.Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Merino, H., M. Pombo i A. Godás (2001). "Evaluación de las actitudes alimentarias y la satisfacción corporal en una muestra de adolescentes". *Psicothema*, 13 (4): 593–545.

Mistry, R. S., Crosby, D., Huston, A., Casey, D., Ropke, M. (2001). "Lessons fom new hope: The impact on children's well-being of a work-based antipoverty program for

children", a: G. Duncan J., P. L. Chase Lansdale (eds.). *For Better or for Worse. Welfare Reform, Families, and Child Well-being,* p. 179-200. Nova York: Russell Sage Foundation.

Munster, E., Rüger H., Ochsmann E., Letzel S., Toschke, M. A. (2009) "Over-indebtedness as a marker of socioeconòmic status and its association with obesity: a cross-sectional study" *BMC Public Health* 9: 286.

Natali, L., Martorano, B., Handa, S., Holmqvist, G. i Chzhen, Y. (2014) *Trends in Child Well-being in European Union Countries durting the Great Recession*. UNICEF . Office of Research Working Paper.

Noland, B. i Whelan, C. (1996). Resources, Deprivation and *Poverty*. *Oxford University Press*: Oxford.

Observatorio DESC y Plataforma de Afectados por la Hipoteca. Emergencia habitacional en el Estado Español. Observatorio DESC y Plataforma de Afectados por la Hipoteca: 2013. Disponible a: http://afectadosporlahipoteca. com/wp-content/uploads/2013/12/2013-Emergencia-Habitacional Estado Espanyoldef.pdf

OECD, *Obesity update* (2014) OECD Better policies for better lives. Disponible a http://www.oecd.org/health/Obesity-Update-2014.pdf

Perpiñá, C., i R.M. Baños (1990). "Distorsión de la imagen corporal: Un estudio en adolescentes". *Anales de Psicología*, 1: 1–9.

Rodríguez R. (2010) "La política de vivienda en España en el contexto europeo. Deudas y retos". *Revista Invi*. 69:125–59

Ruhm, C. (1998). "The economic consequences of parental leave mandates: Lessons from Europe." *Quarterly Journal of Economics* 113, 285-317.

Sarasa, S.(2012). "Efectes dels centres d'educació preescolar en el desenvolupament dels adolescents", dins de Gómez-Granell C. i Mari-Klose P. (dir.), *Famílies i relacions intergeneracionals: un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Schütz, G., H.W. Ursprung i L. Woessmann (2005), *Education Policy and Equality of Opportunity*. Bonn: IZA Discussion Paper nº 1906.

Sen, A. (1983). "Poor, Relatively Speaking", Oxford Economic Papers, 35 (2).

Serra Majem Ll., L. Ribas, J. Aranceta, P. Cárman, P. Saavedra i L. Peña (2003). "Obesidad infantil y Juvenil en España. Resultados del Estudio enKid (1998-2000)". Barcelona: *Med Clin,* 121 (19): 725–32.

Síndic de Greuges (2014). *Informe sobre les drets de l'infant 25 anys de la convenció: principals reptes pendents*. Síndic de Greuges de Catalunya.

Suhrcke, M.; de Paz. N. C. (2011). *The impact of health and health behaviors on education outcomes in high-income countries: a review of the evidence*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin.

Vleminckx, K., i T. M. Smeeding (eds.) (2001). *Child Well-being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations – What do we Know?* Bristol: The Policy Press.
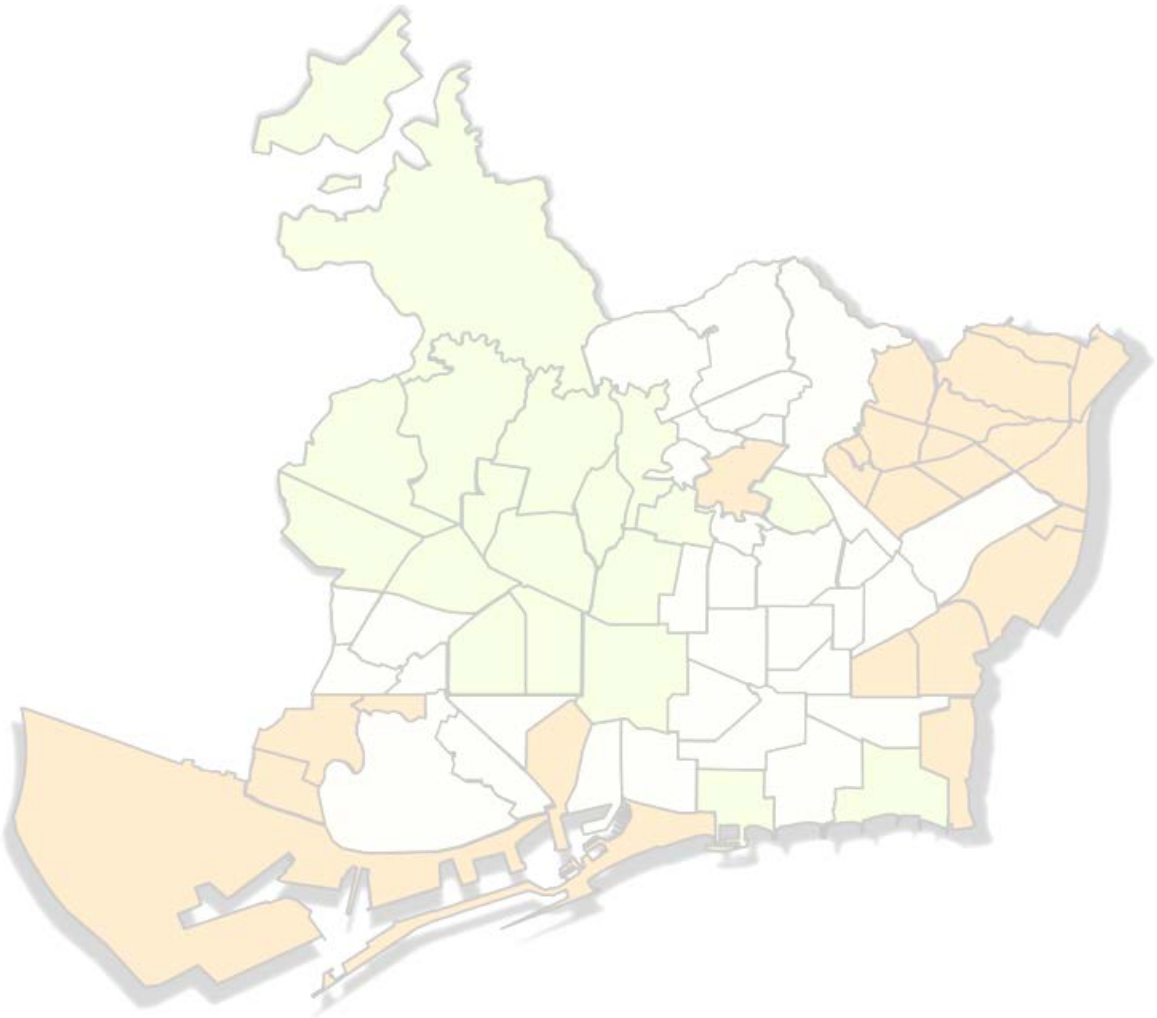
Waldfogel, J. (1998). "The family gap for young women in the United States and Britain: Can maternity leave make a difference?" *Journal of Labor Economics* 16, 505-545.